

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:

a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Szerkesztő bizottság:

CSIKÓS GYÖRGY, DOMONKOS OTTÓ, ERDÉLY SÁNDOR, FÁBJÁN LAJOS, FEKETE FERENC,
† FÖLDI LŐRINC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA MIHÁLY, GYULAY ZOLTÁN,
HAMMERL LAJOS *technikai szerkesztő*, HARACSI LAJOS, HILLER ISTVÁN *titkár*, HORVÁTH
JÓZSEF, HORVÁTH ZOLTÁN, KELÉNYI FERENC *olvasó szerkesztő*, PINTÉR FERENC, PRÖHLE
JENŐ, † RADÓ FERENC, RÉTHLY ENDRE, SIMON JÁNOS, TARJÁN GUSZTÁV,
TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VENDEL MIKLÓS, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR,
ZAMBÓ JÁNOS, ZÁRAI KÁROLY

Szerkeszti:

† CSATKAI ENDRE és MOLLAY KÁROLY

Kettős nagy ünnepünkre

Két nagy jelentőségű évfordulóhoz érkeztünk 1970-ben, melynek megünnepléséhez a Soproni Szemle ünnepi számmal kíván hozzájárulni. Ebben az évben ünnepeljük felszabadulásunk negyedszázados évfordulóját és Lenin születésének centenáriumát. Bár a két évforduló különbözőnek tűnik, mégis egybefonódik, mert Lenin neve elválaszthatatlan a szabadságtól és szocializmustól. Lenin legnagyobb gondjai közepette is észrevette a magyar nép forradalmi erőfeszítéseit, elkeseredett harcát elnyomóival szemben. A példát is ő adta győzedelmünkhöz 1919-ben. Elsőként üdvözölte szabadságunk születését, a Tanácsköztársaságot. A tragikus bukás után is az ő szelleme adott erőt, hogy mindent előről kezdjünk.

Lenin nevéhez fűződik a Szovjetunió léte is, amelynek vívmányai lelkesítettek bennünket az elnyomás idején, és lelkesítenek ma is, a szocializmus beteljesedésének küszöbén.

Negyedszázada annak, hogy hazára lelt a magyar nép. 1945 tavaszán a szovjet hadsereg felszabadította országunkat, és egy dicstelen korszak lezárult. S mindaz, amiért elődeink véruket hullatták, 1945 után végre beteljesedett. Győzött a polgári demokratikus forradalom, és a lenini elvek alapján folytathatjuk a Tanácsköztársaság által kezdeményezett szocialista építést.

Azon a tavaszon nem volt egyebünk, mint a szabadságunk, és egy rombadőlt ország. A szabadság erőt adott nekünk ahhoz, hogy újra éledjen az ország, hogy begyógyuljanak a sebek, hogy megmutassuk, mire képes a szabad magyar nép. Nemcsak az elszenvedett károkat tudta kiheverni ez a nép, hanem mindazt, amit az úri Magyarország nem tudott megvalósítani, most valóra váltotta.

Nehéz volt a kezdet. A nyilas rémuralom és a bombázások Sopront a megsemmisülés felé sodorták. A szabadság sokáig váratott magára. Itt tombolták ki vérszomjas kedvüket az összeomlást sejtő náci bitangok. A meggyötört lakosság oly sötétnek látta a jövőt, hogy reménytelennek hitte az élet megindulását is. De a szabadság magával hozta az élni akarást, a békét, a munkát, a kenyeret. A város romjaiból régmúlt idők műemlékei tárultak fel, új házak épültek, a régiek pedig megfiatalodtak a dolgozók munkája nyomán. Sopron dolgozó népe végre magáénak érezhette a várost. A hatalomra jutott munkásosztály vette át a város vezetését, és ha visszatekintünk az elmúlt 25 év eredményeire, akkor megállapíthatjuk, hogy jó gazdának bizonyult. Ezt bizonyítja 1970-ben az Urbanisztikai Társaság által adományozott Hild János emlékérem is, mely szerint Sopron város dolgozói munkálkodtak a legtöbbet és a legeredményesebben a haladó hagyományok megőrzésével a város rendezésén és korszerűsítésén.

A Soproni Szemlét 1944-ben eltörölte a háború, de a felszabadulás tizedik évfordulójára már újból megkezdhetette sokkal színesebb és feladatokban fontosabb működését. A város haladó értelmiségének bevonásával kitűnő munkatársakra talált a Szemle, amely továbbra is foglalkozik a város múltjával, közreadja a helytörténeti kutatások eredményeit. A helytörténet új tartalommal gazdagodott, a munkásmozgalmi történetekkel. A Szemle örömmel kísérte a fejlődést és szorgalmasan regisztrálta az előremutató mozzanatokot. A jelenlegi teljes számunkat és nagyjából az egész évfolyamot annak szánjuk, hogy minél szélesebb kép táruljon fel a felszabadulás előtti sötét világról, a felszabadító csapatok hősi harcáról, legjobbjaink küzdelmeiről. Emléket állít a mártír halált halt hősöknek, akik példát mutattak, a megpróbáltatásokról és a helytállásról.

Ezek a történetek szolgáljanak örök mementóul a felszabadulás utáni ifjú nemzedékeknek, hogy soha többé ne ismétlődhessék meg az a népiirtás és rombolás, amiben részünk volt.

A szerkesztő bizottság

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Papp István: Magyarország felszabadulásának kronológiája helytörténeti adatokkal (1944–1945)

3 Papp István: Magyarország felszabadulásának kronológiája helytörténeti adatokkal (1944–1945)

Miért vett részt Magyarország a 2194 napig tartó II. világháborúban, amely 50 millió halálos áldozatot követelt az emberiségtől? Miért tartott ki hazánk még akkor is a német fasizmus mellett, amikor már egész Európa harcolt ellene? Miért vált Magyarország területe hadszínterré? Miért nem tudtak a magyar hazafias erők tevékenyen hozzájárulni felszabadulásunkhoz? Milyen körülmények és nehézségek közepette indult meg a demokratikus újjászületés? E kérdésekre a magyar történettudomány az elmúlt években pontos választ adott. Mégis kínzó kérdések a ma embere számára. Azok, negyedszázad távlatából is.

A magyar uralkodó osztályok ezer szállal kötötték hazánk sorsát Európa legsötétebb rendszeréhez, a hitleri Németországhoz. Majdnem negyedszázados reakciós kül- és belpolitikájukból szükségszerűen következett a fasiszta Németországgal való együttműködés, majd politikai és katonai szövetség. Nem Magyarország földrajzi helyzete, hanem népellenes és „területgyarapító” politikája vezette az uralkodó osztályokat Hitler karjaiba. Nem akartak lemaradni a Német Birodalom jóindulatáért és kegyeiért folyó végzetes versengésben. E politika fontosabb állomásai az alábbiak: csatlakozás a fasiszta jellegű háromhatalmi

egyezményhez, részvétel Jugoszlávia lerohanásában, önkéntes csatlakozás a Szovjetunió ellen megindult háborúhoz.

1943 nyarától a nemzetközi erőviszonyok és a katonai helyzet változása megingatta, baljós előérzette változtatta a magyar uralkodó osztályok korábbi győzelmi reményeit. Sokak előtt kezdett világossá válni, hogy a Szövetséges Hatalmak megsemmisítik a fasiszmus erőit, s mindez csak idő kérdése. Bajcsy-Zsilinszky Endre két alkalommal intézett memorandumot (1941. augusztus 5. és 1943. július 31.) a kormányfőhöz, követelve Magyarország kilépését a háborúból, a magyar honvédség visszavonását a Szovjetunió területéről. Egyúttal felhívta a figyelmet a készülő német megszállásra és a fasiszta erők elkerülhetetlen vereségére.

A magyar uralkodó köröknek ebben a helyzetben az volt a fő gondjuk, hogyan lehet kilépni a háborúból úgy, hogy ez a Magyar Tanácsköztársaság megdöntése óta fennálló ellenforradalmi rendszer átmentését eredményezze? Ennek – szerintük – egyetlen járható útja volt: titokban előkészíteni és megvalósítani Magyarország megszállását angol csapatokkal. Ez a gyökere az általuk alkalmazott passzív, kiváráó s egyben nemzetvesztő politikának. Ezért leplezi Horthy a magyar szuverénitás foszlányaival a német megszállást, ezért nem hajlja végre a Moszkvában aláírt fegyverszünetet, ezért „törvényesíti” aláírásával a sikertelen kiugrási kísérlet után a nyilasok rémuralmát.

1944 szeptember végén a Szovjet Hadsereg csapatai elérték Magyarország délkeleti határait, kezdetét vette hazánk felszabadítása a német megszállók és hazai csatlósai uralma alól. Ez lehetővé tette, hogy az úri Magyarország romjain új, demokratikus állam szülessen. A Szovjet Hadsereg 194 napig tartó harcokban győzte le az ország területén védekező német és magyar fasiszta hadsereget. Az első magyar község felszabadulásától (Battonya. 1944. szeptember 23.) az utolsó magyar település felszabadulásáig (Nemesmedves. 1945. április 4.) fél esztendő telt el, súlyos véráldozatokat követelő harcokban. A leghevesebb harcok Debrecen, Miskolc, Budapest, Székesfehérvár és a Balaton környékén zajlottak le, ahol minden egyes utcáért, minden házáért meg kellett küzdeni.

A hazai ellenállási mozgalom, az ország sajátos politikai és társadalmi viszonyainak, a Horthy-fasiszmus negyedszázadig tartó uralmának, a munkásság és parasztság teljes kiszolgáltatottságának, politikai és szellemi elnyomásának következtében csak lassan bontakozott ki. A katonai vereségek hatására nem következett be a magyar államhatalom széthullása. A magyar államhatalom legnagyobb része kiszolgált Szálasi is, sőt Németország területére is követte a Szovjet Hadsereg elől menekülő fasiszta vezetőket. A magyar nép zöme passzív, várakozó, tájékozatlan volt. Elfordult a nyilasoktól, de rémuralmuk ellen nem lépett fel cselekvően. Népünk szinte aléltn, tehetetlenül állt a fasiszmus oldalán akkor is, amikor már egész Európa népei harcban álltak a fasiszta barbársággal. Bár 1944 őszétől az egész országot átszöttek a helyi antifasiszta és háborúellenes akciók, a magyar ellenállási mozgalom végső sorban nem tudta széleskörű fegyveres harc megszervezésével támogatni a Szovjet Hadsereg hadműveleteit. Az üzemekben és falvakban kibontakozó szabotázsakciók, a hadsereg bomlásának tünetei, a helyenként kirobbanó partizánharcok, a gényes leszerelésének és felrobbantásának megakadályozása jelezték a nemzeti erők ébredését – de mindez időben elkésett, és nem fejlődött át általános, antifasiszta, népi felkeléssé. Pedig a végső vereség küszöbén színre lépett nyilas hordák leplezetlen terrorja az uralkodó körök gyengeségét is érzékeltette. Az uralkodó osztályok képtelenek bizonyultak a régi eszközökkel, a régi módon gyakorolni a hatalmat.

1944 és 1945 Sopron történetének is egyik legválságosabb időszaka. A bekövetkezett német megszállás a fasiszta propaganda hallatlan felerősödését, a demokratikus erők üldözését és a zsidó lakosság deportálását eredményezte. 1944 szeptemberétől menekültek ezrei lepték el a várost. Szálasi hatalomátvétele után nyilas

kormányzervek (5 minisztérium, maradék nyilas „parlament”), polgári és katonai hivatalok telepedtek le átmenetileg a városban. Sopronkőhidán nyilas katonai bíróság ítélkezett a nemzeti ellenállás letartóztatott vezetői felett. A város környékén munkaszolgálatosok ezrei sínylődtek összezsúfolva, embertelen munkával és megaláztatással agyonhajszolva. Közben több alkalommal pusztító légitámadások érték a várost. Sopron valóban súlyos örökséggel és teherrel kezdett hozzá felszabadulása után az új élet megteremtéséhez.

1944 decemberében, az akkor már teljesen felszabadított Tiszántúlon – Debrecen központtal – újjászületett a magyar államiság. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány lerakta egy új, szabad és demokratikus Magyarország alapjait. Ezzel létrejöttek annak feltételei, hogy hazánk megtalálja helyét és szerepét a fasizmus leverésével újjászülető Európában. A hagyományosnak nevezett „magyar–német sorsközösség”-re és magyar szupremáciára épült, egyoldalú, népünk számára tragikus külpolitikai orientációt gyökerében meg kellett változtatni. Jóvá kellett tenni a háborús bűnöket, baráti jobbot nyújtva a szomszéd népeknek. Biztosítani kellett a dolgozó osztályok helyét az újjászülető magyar társadalomban. Új hazát kellett építeni az urai által cserbenhagyott, elárult és pusztulásba sodort országban.

1944 és 1945 eseményei a közép- és idősebb nemzedék számára megrázó élménysor, a fiatal nemzedék számára történelem. Kronológiánk – a nemzeti és helytörténet fontosabb eseményeinek megidézése – tanulságos emlékeztető és tisztelgő megemlékezés.

5 1944

Február elején:

Bajcsy-Zsilinszky Endre levélben figyelmezteti Kállay miniszterelnököt Magyarország várható német megszállására.

21. Párizsban a német megszállók katonai bírósága kivégeztet 23 ellenállót, köztük 3 magyart.

27. A soproni GySEV pályaudvarról katonavonat indul a keleti frontra. A frontra induló honvédeket a katolikus zárdák leánynövendékei búcsúztatják.

Március

1. Kállay Miklós miniszterelnök körlevele külpolitikája kudarcáról a m. kir. követekhez.

15. Londonban Károlyi Mihály elnöklete alatt megalakul az Angliai Magyar Tanács. A szervezet programja összefoglalja Magyarország háborúból való kiválásának feltételeit és felhívja a magyar népet a fasizmus elleni harcra.

17–18. Hitler és Horthy sorsdöntő tárgyalásai Klessheimben. Eredmény: Magyarország német megszállása és a Kállay-kormány menesztése. (Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök feljegyzéséből: „A Führer azt mondta, hogy Magyarországon, dacára az 1 év előtti figyelmeztetésnek, a politikai helyzet nagyon bizonytalanná vált, és Ő okulva az olasz összeomláson intézkedni fog...”)

19. Német csapatok megszállják Magyarországot. A Gestapo hajtóvadászata a magyar hazafiak ellen: baloldali vezetők, országgyűlési képviselők – köztük Bajcsy-Zsilinszky Endre – letartóztatása.

A kommunisták röplapja a német megszállók elleni harcra szólítja fel az ország népét.

A Gestapo Sopronban letartóztatja a németellenes, magyar érzelmű vezetőket: Högyész Pált, Kardos

Árpádot, Ferenczy Jánost, Hernfeld Pált és Erdős Aladárt.

Megerősödik a Volksbund soproni szervezetének tevékenysége, további toborzások a német hadseregbe és az SS-be.

22. A sátoraljújrhelyi börtön kommunista foglyainak sikertelen kitörési kísérlete.

24. Sztójay Döme vezetésével új magyar kormány alakult, amely fenntartás nélkül teljesíti a német megszállók minden követelését.

29. A Szociáldemokrata Párt, a Kisgazdapárt és a Parasztszövetség feloszlata.

Április

A 220 ezer főből álló 1. Magyar Hadsereget a szovjet arcvonalra küldik Lakatos Géza vezérezredes parancsnoksága alatt.

A Sztójay-kormány rendeletére az egész ország területén (a főváros kivételével) gettókba zárják a zsidókat. A naponta megjelenő kormányrendeletek megfosztják őket vagyonuktól és állampolgári jogaiktól. A zsidókérdés magyarországi „megoldásának” tervét 7-én dolgozzák ki a Belügyminisztériumban, német „szakértők” bevonásával.

8. A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium táviratban közli a polgármesterrel, hogy a tárca felvevő területül Sopron várost jelölte ki a kiürítési kormánybiztos.

612. Sopron polgármestere jelenti a Légoltalmi Kormánybiztosnak, hogy a város lakásainak összeírását megkezdték. A kiürítési terveknek megfelelően országos főhatóságok, katonai alakulatok elhelyezésére utasítják a polgármestert.

27. A kormányzó személycseréket hajt végre a vármegyék vezetésében: 20 főispánt mentettek fel állásából.

Jaross Andor belügyminiszter leiratban közli, hogy a kormányzó Högyész Pál főispánt felmentette állásából és virtsologi Rupprecht Antal földbirtokos, felsőházi tagot Sopron vármegye és Sopron város főispánjává kinevezte.

Május

Megalakul a Magyar Front, a demokratikus pártok antifasiszta szövetsége. Feladata: a nemzeti ellenállás megszervezése és vezetése.

A Sztójay-kormány zsidókra vonatkozó rendeleteinek végrehajtása Sopronban. A város zsidó lakosságát 3 gettóba (Új utca, Paprét, Jakoby-gyár) tömörítették. (Az 1941-es népszámlálás adatai szerint 1861 zsidó lakos élt Sopronban.) A Sopron megye területén létesített gettókból (Csorna, Kapuvár és Beled) az egyetemi menza épületbe gyűjtötték össze a zsidó lakosságot. Ezzel Sopron területén kb. 3000 zsidó lakost tömörítettek.

13. A szövetséges hatalmak (Szovjetunió, Egyesült Államok és Anglia) felszólítják Magyarország kormányát a hitlerista blokkból való kilépésre és a háború beszüntetésére.

15. és július 9. között:

A magyarországi zsidóság deportálása Auschwitzba. A hat deportálási zónából 147 vonattal 434 351 főt szállítottak el. A deportálásokat Veessenmayer, Eichmann, Endre László és Baky László belügyi államtitkárok, Ferenczy László csendőralezredes irányítják. A Dunántúl (V. zóna) zsidó lakosságának deportálására június 30 és július 9-e között került sor.

23. Virtsologi Rupprecht Antal földbirtokos, felsőházi tag beiktatása Sopron vármegye és Sopron város főispánjává a városháza nagytermében.

24. A képviselőház ülésén Tasnady-Nagy András házelnök bejelenti, hogy a Gestapo több képviselőt letartóztatott és elhurcolt.

Június

A Magyar Frontba tömörült demokratikus pártok kiáltványa a magyar nemzethez. („Nem nézhetjük tétlenül, hogyan sodor bennünket végső romlásba a németek oldalán néhány elvakult kalandor és megvásárolt renegát. Nem tűrhetjük, hogy Magyarország az eljövendő béketárgyalásokon a népek szégyenpadjára kerüljön... Az idő sürget. A Magyar Front programja: a német hódítók és cinkosaik kiverése, béke a szövetségesekkel, s a minden ízében demokratikus, szabad Magyarország alapjainak lerakása.”)

1. A Soproni Egyetem hallgatói kötelező honvédelmi munkaszolgálatra vonulnak be, bányászati, kohászati és erdészeti hadiüzemekben teljesítenek szolgálatot.

6. Angol és amerikai csapatok partraszállása Normandiában:

Megnyílik az európai második front.

Hitler és Sztójay tárgyalásai a német főhadiszálláson.

28. Csendőralakulatok érkeznek Sopronba a zsidók deportálásának végrehajtására. Parancsnokuk: Dr. Drégely Béla csendőrszázados.

29. A csendőrkülönítmények a gettókba tömörített soproni és megyei zsidóságot az épülőfélben lévő főiskolai menzaépületbe és a Jakoby gyárépületbe zsúfolják össze.

Július

4. Vitéz Endre László belügyi államtitkár cinikus hangú és hazug távirata Sopronból Budapestre, a Belügyminisztériumba: „Zsidókkal való bánásmód mindenütt emberséges, sőt udvarias”.

5. Sopron város és vármegye 3000 zsidó lakosát a Déli-pályaudvaron tehervagonokba kényszerítik. A halálvonat – Budapesten és Kassán át – elindul a sziléziai Auschwitz felé. A szerelvényt Kassáig a magyar csendőrség, onnan az SS kíséri. A vonat 8-án érkezik meg Auschwitzba.

17. A sachsenhauseni koncentrációs táborban a fasiszták kivégzik Alpári Gyulát, a magyar kommunista mozgalom egyik nagytekintélyű vezetőjét és publicistáját.

20. Sikertelen puccskísérlet Hitler eltávolítására a vezéri főhadiszálláson.

27. Ságvári Endre a csendőrnnyomozókkal vívott tűzharcban meghal Budán.

Augusztus

23. Románia szakít a fasiszta Németországgal, fegyverszünetet kér a Szovjetuniótól és hadat üzen Németországnak.

29. A szlovák antifasiszta felkelés kezdete Besztercebányán.

Horthy kormányzó felmenti a Sztójay-kormányt és Lakatos Géza vezérezredest bízta meg az új kormány megalakításával.

Szeptember

Menekült hivatalok és lakosság tömeges érkezése Sopronba.

2. Megszűnik a finn–szovjet hadiállapot.

5. A magyar hadsereg támadása Dél-Erdély ellen.

6. Magyar kormánynyilatkozat bejelenti, hogy beállt a hadiállapot Romániával.

9. Antifasiszta felkelés Bulgáriában. Megbukik a németbarát kormány, Bulgária hadat üzen Németországnak.

20. A Magyar Front pártjai memorandumban szólítják fel Horthy kormányzót a fasiszta Németországgal való szembe fordulásra és a Szövetséges Hatalmakkal való fegyverszünet megkötésére. („Németország teljes katonai veresége elkerülhetetlen, és már egészen rövid idő kérdése. Magyarországra, ha továbbra is ezen az úton halad, ugyanaz a sors vár, mint Németországra... a Németországgal szövetséges kis országok még elkerülhetik a teljes pusztulást, ha szakítanak Németországgal... Magyarország számára elérkezett az utolsó pillanat.”)

23. A Szovjet Hadsereg csapatai átlépi Magyarország határát és megkezdik a német fasiszta csapatok és magyar cinkosaik kiűzését hazánk területéről. Felszabadult Battonya. (Elsőként a szovjet hadsereg 18. páncélos hadtestének katonái – Brjuhov hadnagy előőrse – léptek magyar földre.)

26. Felszabadul Makó.

28. Horthy megbízásából magyar küldöttség indul titokban Moszkvába, a fegyverszünet előkészítésére. (A Faraghó csendőrtábornok vezette küldöttség október 1-én érkezett Moszkvába és megkezdte tárgyalásait.)

Október

6. Magyar partizánok felrobbantják Gömbös Gyula szobrát Budapesten.

Felszabadul Békéscsaba és Orosháza.

8. Felszabadul Hódmezővásárhely.

89. Molotov szovjet külügyminiszter Moszkvában átadja a magyar delegációnak a Szövetséges Hatalmak fegyverszüneti javaslatát.

10. Az MKP és az SZDP megállapodása a két munkáspárt együttműködéséről és az egységes munkáspárt

létrehozásáról.

11. Moszkvában Horthy megbízásából Faraghó tábornok aláírja a fegyverszüneti egyezményt, melynek értelmében hazánk szembefordul a fasiszta Németországgal.

Kolozsvár és Szeged felszabadul. A Szovjet Hadsereg átkel a Tiszán.

15. Horthy kormányzó rádiónyilatkozatban bejelenti a fegyverszünet megkötését a Szovjetunióval. („Ma már minden józanul gondolkodó előtt kétségtelen, hogy a Német Birodalom ezt a háborút elvesztette. A Német Birodalom a szövetségi hűséget a maga részéről velünk szemben már régen megszegte.”) Sopronban a Gestapo elhurcolja és megöli Takáts Lászlót, Kőfaragó Lászlót, letartóztatja: Breuer Györgyöt, Fábján Lajost, Kardos Árpádot, Közi-Horváth Miklóst, Házi Jenőt, Pekovits Arturt, Zöldi Bélát, Heiszler Bélát, Becht Rezsőt, Molnár Jánost, Karsai Ottót, Karner Gusztávot és Tamás Józsefet „németellenes beállítottságuk és demokratikus gondolkodásuk miatt”.

16. Horthy visszavonja a fegyverszünetre vonatkozó rádiónyilatkozatát és Szálasit kormányalakítással bízta meg. („A magyar nemzethez intézett október 15-i kiáltványomat ezennel semmisnek nyilvánítom... kormányzói tisztemről lemondok... Egyidejűleg Szálasi Ferencet a nemzeti összefogás kormányának megalakításával megbízom.”) Horthy német „védőőrizet” alatt elhagyja Magyarország területét.

Dálnoki Miklós Béla vezérezredes, a Kárpátokban harcoló 1. Magyar Hadsereg parancsnoka és törzskara átáll a szovjet csapatokhoz. Vörös János vezérezredes, vezérkari főnök megszökik Budapestről és Kecskeméten bevárja a szovjet csapatokat.

19. A II. Ukrán Front csapatai (Malinovszkij marsall) felszabadítják Debrecent.

20. A III. Ukrán Front csapatai (Tolbuhin marsall) együttműködve a jugoszláv partizánhadsereggel felszabadítják Belgrádot.

Megkezdődik a fővárosi zsidó lakosság elhurcolása (gyalogmenetben) Németország irányába.

24. A Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalom Sopron megyei és városi szervezete a Soproni Hírlapban felszólítja volt tagjait, hogy jelentkezzenek a László király utca 9 sz. alatt. A párt városvezetője: Kaszás József, helyettese: Geöcze Zoltán.

26. A Soproni Hírlap közli, hogy Szálasi „nemzetvezető” Sopron város és vármegye új főispánjává Várpalotai Vilmost nevezte ki. Alispán: Dr. Somssich Béla. Várpalotai, az új főispán a Nyilaskeresztes Párt soproni szervezetének „egyik legrégebb és legagilisabb tagja.” Az új főispán és alispán 27-én a vármegyeházán és a városházán ünnepélyesen átveszik hivatalukat.

31. Kecskemét felszabadul.

Sopron összes iskoláiban megszűnik a tanítás.

Budapestről fokozatosan Sopronkőhidára szállítják a letartóztatásban lévő politikai foglyokat és elfogott partizánokat.

November elején:

A Magyar Nemzeti Bank aranykészletét Szálasi utasítására Németországba szállítják.

Megalakul a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága, az antifasiszta fegyveres harc irányító szerve. Elnöke: Bajcsy-Zsilinszky Endre.

Munkaszolgálatos gyűjtőtáborok létrehozása a Sopron-környéki (Sopronbánfalva, Ágfalva, Fertőrákos, Balf, Kópháza, Harka, Nagycenk) falvakban. A Gestapo letartóztatja Ferenczy János soproni szociáldemokrata vezetőt és több társát.

3. A képviselőház és a felsőház a kormányzói tisztség betöltését elhalasztja, az államfői teendőket Szálasi mint „nemzetvezető” látja el.

Német és nyilas tüzserészek aláaknázzák a fővárosi Duna-hidakat. A felelőtlen robbantási előkészület tragédiát okoz: a Margit-híd Pest felőli hídszakasza zsúfolt villamosokkal és gyalogos járókelőkkel együtt felrobban. Sopron polgármestere jelenti, hogy a város területén eddig 25 ezer menekült helyezkedett el, további menekült polgári személyek és katonai alakulatok tömeges érkezése várható a városba.

4. Szálasi a két Ház együttes ülésén leteszi a nemzetvezetői esküt.

Szolnok felszabadul.

Sopronban a 48-as laktanya udvarán a nyilasok hadbírószáki ítélet alapján kivégzik Pataki Ferenc partizánparancsnokot, Kiss Benjámin, Szoták Mihály, Csizmadia Gyula, Bráz Lajos partizánokat és ismeretlen társaikat.

7. Szegeden a Magyar Kommunista Párt határozatára megkezdik munkáját az első magyar demokratikus könyvkiadó vállalat, a Szikra.

10. A szovjet csapatok Baja és Apatin között 75 km-es szakaszon átkelnek a Dunán.

14. A nyilas kormány megállapodik a német kormánnyal a magyarországi javak Németországba szállításáról.

15. Kormányrendeletre a Kúria és a Hatásköri Bíróság Sopronban, a Közigazgatási Bíróság Szombathelyen folytatja működését.

19. Szegeden megjelenik a „Délmagyarország” című demokratikus lap első száma.

22. A nyilas Számonkérő Szék csendőrnnyomozói letartóztatják Bajcsy-Zsilinszky Endrét és a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának katonai vezérkarát: Kiss János altábornagyot, Nagy Jenő ezredest és Tarcsay Vilmos vezérkari századost.

Menekülnek a nyilas kormányzatszervek Budapestről. Sopron város polgármestere jelenti, hogy a városban 5 menekült minisztérium (Vallás- és Közoktatásügyi, Igazságügyi, Földművelésügyi, Ipar- és Kereskedelemügyi, Pénzügyi) helyezkedett el és megkezdődött az országgyűlés Sopronba telepítése. A Miniszterelnökség és a Honvédelmi Minisztérium Kőszegre, a Külügyminisztérium Szombathelyre, a Belügyminisztérium Sárvára menekül. (Gyepü II.) A Nyilaskeresztes Párt központja Kapuvárra, Szálasi nemzetvezető pártirodája – két részre osztva – Sopronba és Kőszegre települ.

23. Budapesten letartóztatják Pataki István, Pesti Barnabás és Kreutz Róbert ifjúkommunistákat.

A Soproni Hírlap közli, hogy megkezdtek a zsidó tulajdonban volt üzletek felnyitását, az árukészlet

kiürítését, ill. kiutalását.

25. Az Országos Elhelyezési Kormánybiztos Sopront táviratilag tilos területnek nyilvánítja, megtiltva a menekültek további elhelyezését a város területén. Rajniss Ferenc nyilas kultuszminister levélben figyelmezteti a Soproni Egyetem dékánját arra, hogy az egyetemi hallgatók a Sopronban állomásozó, illetve ott átvonuló német katonai alakulatokkal szemben „kihívó magatartást tanúsítanak.”

1029. Pécs felszabadul.

30. A Magyar Kommunista Párt nyilvánosságra hozza Magyarország demokratikus újjáépítésének és nemzeti felemelkedésének programját: „Hazánk történelmének legsúlyosabb katasztrófáját éli át. Egy évszázad szorgos munkájának gyümölcsét pusztította el a német háború. A magyar reakció háborús politikája megrendítette államiségünk alapjait. Mohács óta nem volt ilyen súlyos helyzetben az ország. Mindennek ellenére a Kommunista Párt azt hirdeti: lesz magyar újjászületés!” A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front a programot tevékenysége alapjául elfogadta.

Sopron polgármestere jelenti, hogy a városban 40 286 fő menekült tartózkodik.

Sopronba menekül a magyar törvényhozás alsó- és felsőháza. Ide érkeznek: Szöllősi Jenő miniszterelnök-helyettes, Szász Lajos, a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének elnöke, Jaross Andor propaganda vezető, vitéz Rácz Jenő, a felsőház és Tasnádi Nagy András, az alsóház elnöke.

December

1. A német hadvezetőség utasítására a magyar–német (magyar–osztrák) határ mentén meg kell kezdeni az erődítési munkálatokat.

Sopronban a Városháza nagytermében összeül a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége, a fasiszta országgyűlési képviselők „parlament”-nek nevezett fóruma, amely 1945 március végéig itt tevékenykedett. Szöllősi Jenő miniszterelnökhelyettes tájékoztatja a törvényhozókat a katonai helyzetről.

2. Szegeden megalakul a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, a demokratikus pártok szövetsége és a Szegedi Nemzeti Bizottság.

Kaposvár felszabadul.

3. A Marót-partizáncsoport robbantással szétzavarja a nyilasok nagygyűlését a budapesti Városi Színházban.

Miskolc felszabadul.

A demokratikus pártok Szegeden tartott nagygyűlésén elfogadják a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programját, amely tartalmazza a demokratikus, független Magyarország felépítésének politikai és gazdasági feladatait.

6. Szálasi nemzetvezető látogatása Hitlernél.

A Soproni Hírlap közli, hogy Szálasi pályadíjat tűzött ki Budapest újjáépítésére.

Megalakul a Debreceni Nemzeti Bizottság.

Csepel lakói határozott fellépéssel meghiúsítják a nyilasok kiürítési tervének végrehajtását és kiszabadítják a nyilasház pincéjében lévő foglyokat.

Pusztító légitámadás éri Sopront: angolszász bombázók 7 hullámban, 49 percen át bombázták a várost.

A nyilas haditörvényszék tárgyalása Budapesten Bajcsy-Zsilinszky Endre és társai ellen hűtlenség büntette miatt: Bajcsy-Zsilinszky ügyét – mivel ő országgyűlési képviselő – elkülönítik a mentelmi bizottság döntéséig.

8. A nyilas katonai bíróság Kiss János altábornagyot, Nagy Jenő ezredest és Tarcsay Vilmos vezérkari századost kötél általi halálra ítéli. (A bíróság tagjai: Dr. Vargyassy Gyula altábornagy, elnök, Dr. Dominich Vilmos hadbíró őrnagy, tárgyalásvezető és Hajnácskőy László csendőrezredes, a hadbíró tagja.)

9. A nyilasok Budapesten felakasztják a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága katonai vezérkarának három vezetőjét: Kiss Jánost, Nagy Jenőt és Tarcsay Vilmost. („Közel 100 éve – írta a Szabad Nép 1944. 5. 11. száma –, hogy honvédtiszteket akasztottak Magyarországon. Aradon történt 1849-ben... Haynau parancsára. Akkor is az ország szabadságáról volt szó. De akkor a császári reakció maga végezte ezt a hóhérmunkát, míg most a Gestapo bérencei, maguk a nyilasok”.)

A Törvényhozók Nemzeti Szövetségének soproni ülése vita nélkül felfüggeszti Bajcsy-Zsilinszky Endre országgyűlési képviselő mentelmi jogát, ezzel kiszolgáltatja a katonai bíróságnak.

10. A Szálasi-kormány rendeletet ad ki a totális mozgósításról. „Nemzetvédelmi Nagygyűlés” a Soproni Városi Színházban, a nyilas vezetők a végső győzelemről szónokolnak.

12. Debrecenbe érkeznek: Dálnoki Miklós Béla, vezérezredes, az I. Magyar Hadsereg volt parancsnoka, a Moszkvában tárgyalt Faraghó Gábor vezette fegyverszüneti delegáció és Vörös János volt vezérkari főnök.

Debrecenben megalakul az Ideiglenes Nemzetgyűlést Előkészítő Bizottság.

13. A nyilas sajtó beszámol a magyar „csodafegyverekről”.

Bajcsy-Zsilinszky Endrét Budapestről (a Margit körúti fegyházból) Sopronkőhidára szállítják, a Magyar Királyi Honvédség Főparancsnoksága Bíróságának III. Büntetőintézetébe.

15. Sopron város katonai parancsnoka felszólítja a polgármestert, hogy a város hatóságai és intézményei felszerelését készítsék elő a Németországba történő elszállításra.

Sopronkőhidán hűtlenség vádjával katonai bíróság elé állítják Rajk Lászlót, akit 7-én Budapesten tartóztattak le a csendőrnnyomozók. A vád bizonyítása sikertelen, mivel a bíróság nem ismeri Rajk tényleges szerepét az ellenállási mozgalomban.

18. Súlyos angolszász légitámadás éri Sopront.

21. Debrecenben megalakul a 230 tagú Ideiglenes Nemzetgyűlés és megtartja első ülését a református kollégium oratóriumában. A Nemzetgyűlés Szózatban közli a magyar néppel, hogy „kezébe veszi a gazdátlanul maradt ország ügyeinek intézését, mint a nemzeti akarat kifejezője, a magyar szuverénitás birtokosa.”

22. Debrecenben megalakul az Ideiglenes Nemzeti Kormány. Elnöke: Dálnoki Miklós Béla vezérezredes. Programja: független, szabad, demokratikus kül- és belpolitika.

Ferenczy János soproni szociáldemokrata vezető náci koncentrációs táborban meghal.

23. A nyilas katonai bíróság a sopronkőhidai iskola egyik tantermében megtartott ülése Bajcsy-Zsilinszky Endrét kötél általi halálra ítéli. Dominich Vilmos hadbíró őrnagy az ítéletet azonnal továbbítja Kőszegre, ahol Feketehalmy Czeydner csendőrtábornok az ítéletet megerősíti.

24. A nyilasok Sopronkőhidán kivégzik Bajcsy-Zsilinszky Endrét, Pesti Barnabást, Pataki Istvánt és Kreutz Róbertet.

Dachauban, a náci koncentrációs táborban megölik Kulich Gyulát.

26. A II. és III. Ukrán Front csapatai Esztergomnál egyesülnek, ezzel Budapestnél bezárul a szovjet csapatok gyűrűje a védelemre berendezkedett német és magyar fasiszta csapatok körül.

28. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány hadat üzen a fasiszta Németországnak.

Debrecenből elindul Moszkvába a magyar fegyverszüneti delegáció, melynek tagjai: Gyöngyössi János külügyminiszter, Vörös János honvédelmi miniszter és Balogh István államtitkár.

Malinovszkij és Tolbuhin marsallok ultimátumot intéznek a Budapesten 12körülzárt fasiszta csapatokhoz. Pfeffer-Wildenbruch SS-vezérezredes az ultimátumot visszautasítja.

29. A fasiszták Budapest határában meggyilkolják a szovjet parlamentereket. A Soproni Egyetem vezetői egyhangúlag úgy határoznak, hogy csak parancsra hagyják el Sopront és települnek át Németország területére. (22-én a Kar titkosan megszavazott memorandumban emelt szót az intézmény tervezett kitelepítése ellen.)

31. A Törvényhozók Nemzeti Szövetségének ülése Sopronban kiáltványban szólít fel a harc győzelmes befejezésére.

1945

Január

1. Sopronban megkezdik az önkéntes áttelepülők toborzását a Német Birodalom területére.

Sopronban jelenik meg a nyilas kormány hivatalos közlönye.

Budapest ostromának kezdete.

4. Debrecenben megjelenik a „Magyar Közlöny”, az Ideiglenes Nemzeti Kormány hivatalos lapja. Első rendeletek: A polgárőrség megszervezéséről, a nemzeti bizottságok feladatairól, a közalkalmazottak igazolásáról és eskütételéről, a gazdasági és egészségügyi helyzet felméréséről.

9. A Soproni Hírlap közli, hogy a hungarista ifjúsági vezetőket Németország területén képezik ki. Egy kiképzett ifjúsági század visszaérkezett Magyarországra és bekapcsolódik a harcokba.

Sopronkőhidán a nyilasok kivégzik Topa Jánost és Fisch Emilt, az ellenállási mozgalom harcosait.

12. Kudarcot vall a Budapesten körülzárt fasiszta csapatok felmentéséért indított offenzíva.

15. Sopronbánfalván a fasiszták halálra kínozzák Vándor Sándor kommunista karnagyot.

18. Pest felszabadul. A Budára menekült német és magyar fasiszták felrobbantják a budapesti Duna-hidakat.

Újabb sikertelen német támadás a Dunántúlról a szovjet ostromgyűrű áttörésére és a Budán rekedt fasiszta csapatok felmentésére.

20. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány fegyverszüneti delegációja Moszkvában aláírja a fegyverszüneti egyezményt Magyarország és a Szövetséges Hatalmak között.

21. A balfi munkaszolgálatos táborban a fasiszták halálra kínozzák Sárközi György író és műfordítót.

23. A Szovjet Hadsereg 50 km-es szakaszon eléri az Odera folyót.

Megalakul a Budapesti Nemzeti Bizottság.

24. A Szovjet Hadsereg Budapestnél pontonhidat épít a Dunán.

25. Összeomlik a német offenzíva Székesfehérvár térségében.

Megjelenik az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete a népbíróságok létrehozásáról.

27. A Szovjet Hadsereg felszabadítja az auschwitzi koncentrációs tábort, ahol 28 nemzet fiaiból 4 millió embert pusztítottak el a fasiszták.

A balfi munkaszolgálatos táborban a fasiszták kínzásai következtében meghal Szerb Antal irodalomtörténész és kritikus.

Megjelenik az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete a közellátási kormánybiztosok kinevezéséről, az új közbiztonsági szervek tevékenységéről, az élelmiszerkészletek összegyűjtéséről és a honvédség tagjainak igazolásáról.

29. Halmay János a nyilas „parlament” háznapja levélben közli Sopron polgármesterével a menekült nyilas képviselők elhelyezésének és ellátásának súlyos hiányosságait.

30. A debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány felhívása fegyverbe szólítja a magyar népet a fasiszták elleni harcra.

Február

2. A Szovjet Hadsereg 50 km-re közelíti meg Berlint.

A Törvényhozók Nemzeti Szövetségének soproni ülésén Szász Lajos elnök bejelenti, hogy „Buda sorsa meg van pecsételve.”

3. Vorosilov marsall, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság magyarországi elnöke Debrecenbe érkezik.

Sopron polgármestere jelenti, hogy a hadihelyzet következtében a város lakossága 42 ezer főről 80 ezerre

duzzadt.

4. A Soproni Hírlap közli Szöllösi Jenő miniszterelnök helyettes rádiószózatát, melyben további kitartásra szólítja fel a budai ostromgyűrűben védekező fasiszta csapatokat.

A Szövetséges Hatalmak államfőinek (Churchill, Roosevel, Sztálin) konferenciája megnyílik Jaltában.

11. A Budán bekerített 40 ezer német katona sikertelen kitörést kísérel meg, hogy egyesülni tudjon a felmentésükre küldött csapatokkal.

12. A Szovjet Hadsereg oldalára átállt magyar századokból megalakul a Budai Önkéntes Ezred. Parancsnoka: Variházi Oszkár alezredes. Az ezred katonái részt vesznek Buda felszabadításában, közülük 600 elesik a harcokban.

13. A II. és III. Ukrán Front csapatai felszabadítják Budát, ezzel az egész magyar főváros felszabadul.

15. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete az üzemi bizottságokról.

Vajna Gábor nyilas belügyminiszter elrendeli a zsidóktól összegyűjtött értékek (arany, ékszer, drágakő, nemesprém és nemesszőnyeg) Brennborgbe való szállítását.

16. A Soproni Hírlap 3 napos késéssel beismeri, hogy Budát elfoglalta a Szovjet Hadsereg.

Németh László és Stelczner Lajos kommunistákat a nyilasok kivégzik Sopronkőhidán.

18. Vitéz Jaross Andor propagandavezető Budapest visszafoglalására, több áldozatvállalásra és fanatizmusra szólít fel a Soproni Hírlap hasábjain.

22. A Soproni Hírlap tudósítást közöl arról, hogy Hungarista Iskola létesült Sopronban a menekült családok gyermekei részére, a Nyilaskeresztes Párt irányítása alatt.

23. A Soproni Hírlap közli vitéz Jány Gusztáv vezérezredes „bajtársi szózatát”, melyben felszólítja a magyar honvédeket a harc folytatására; hogy „dühös elszántsággal” védjék meg a megmaradt hazát.

Március

4. Pusztító angolszász légitámadás éri Sopront.

6. Német páncélos erők támadása a Velencei-tó és a Balaton között.

7. Hirdetmény arról, hogy Sopron környékén ismeretlen tettesek több alkalommal megrongálták a polgári és távbeszélő vonalakat.

149. Sopronban jelenik meg a Nyilaskeresztes Párt központi lapja, az „Összetartás”.

11. Az Összetartás című lap részletes tudósításban ismerteti Szálasi nemzetvezető „országjáró körútját”.

16. A Szovjet Hadsereg dunántúli ellentámadásának kezdete, melynek célja Magyarország teljes felszabadítása és Bécs elfoglalása.

17. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány hivatalos lapja rendeleteket közöl a fasiszta politikai és katonai szervezetek felosztatásáról, a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről, a

zsidótörvények és rendeletek hatályon kívül helyezéséről.

18. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelete (600/1945. Me. sz.) a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatásáról.

25. Felszabadul Tatabánya.

26. A nyilas-kormány minisztertanácsot tart Szombathelyen.

Felszabadul Veszprém és Székesfehérvár.

27. A nyilas Honvédelmi Minisztérium áttelepül a Német Birodalom területére.

Felszabadul Komárom és Győr.

28. Csornánál egy magyar zászlóalj átáll a Szovjet Hadsereg oldalára. Felszabadul Csorna.

29. A nyilas állami és katonai szervek menekülése Németország területére. Megkezdődik a soprokőhidai fegyház kiürítése, a foglyokat (köztük Rajk Lászlót és feleségét) gyalogmenetben Németország területére hurcolják.

Felszabadul Szombathely és Zalaegerszeg.

Pusztaszeren megkezdődik a földosztás.

30. A III. Ukrán Front csapatai átlépik Magyarország és Ausztria határát.

31. A balfi munkaszolgálatos gyűjtőtáborban hátramaradt betegeket (179 főt) a visszavonuló SS katonák és nyilasok meggyilkolják.

Felszabadul Kapuvár.

Április

1. A III. Ukrán Front (Tolbuhin marsall) csapatai felszabadítják Sopron városát. Városparancsnok: Romanov alezredes. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság vezetője: Turik őrnagy.

A városparancsnok magyar és orosz nyelvű felhívásban szólítja fel Sopron lakosságát a békés tevékenység megkezdésére.

Sopront 9 ízben érte súlyos bombatámadás: a város lakosságából 1000 fő meghalt, 2000 főt a Sztójay-kormány és a nyilasok hurcoltak el. Elpusztult, illetve súlyosan megrongálódott: 18 középület, 6 gyártelep, mindkét pályaudvar, 24 műemlékjellegű épület, 7 egyházi építmény. 1944-ben 3160 épület volt a városban, ebből megsérült, ill. elpusztult 1468.

A földosztás ünnepélyes megkezdése Sövényháza és Sándorfalva (Csongrád megye) határában.

4. A Szovjet Hadsereg befejezi Magyarország felszabadítását. Az utolsóként felszabadult település: Nemesmedves. (Vas m.)

7. Megalakul a Magyar Kommunista Párt Soproni Szervezete, vezetői: Vaskó Kálmán és Havas András.

8. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány kiáltványt intéz a magyar néphez hazánk teljes felszabadulása alkalmából: „Szerény, de megérdemelt helyet akarunk biztosítani a magyarságnak a szabadságszerető népek sorában.”

10. Sopron polgármestere jelenti, hogy a városi tisztviselők és alkalmazottak 15többsége Sopronban maradt és folytatja munkáját. A Németországba áttelepült tisztviselőket és alkalmazottakat felmentik állásukból.

12. A Soproni Városi Színházban megkezdődnek a színelőadások és a hangversenyek.

13. Bécs felszabadulása.

Sopron polgármestere felszólítja a városban tartózkodó menekülteket, menekült tisztviselőket és alkalmazottakat a város elhagyására.

15. A Szovjet Hadsereg csapatai offenzívát kezdenek Berlin térségében.

16. A demokratikus pártok képviselőiből megalakul a Soproni Nemzeti Bizottság. Elnöke: Dr. Takáts Kálmán. Főispán: Dr. Hám Tibor, alispán: Vaskó Kálmán.

20. A Szovjet Hadsereg csapatai elérik Berlint.

A Soproni Nemzeti Bizottság a főispán elé terjeszti a megalakítandó Soproni Népbíróság tagjainak névsorát.

Megalakul Sopronban a demokratikus rendőrség. Vezetésére – a Soproni Nemzeti Bizottságtól – Szigeti Szabó Tibor rendőrtanácsos kap megbízást.

21. „Új Sopron” címmel megjelenik a helyi demokratikus sajtó első száma.

A Soproni Nemzeti Bizottság ülésén megalakul a Városi Helyreállítási Tanács, melynek feladata: az újjáépítés megszervezése és irányítása. (Tagjai: Füredi Oszkár, Hárs György, Kovács László, Winkler Oszkár, Hantó István, és Bergmann Pál.)

A Soproni Nemzeti Bizottság határozatot hoz arról, hogy a közéletet meg kell tisztítani a hazaáruló nyilasok és volksbundisták maradványaitól.

24. Hám Tibor főispán Sopron város és vármegye területére Kovács László mérnököt újjáépítési kormánybiztosnak nevezi ki ideiglenes hatállyal.

A Soproni Nemzeti Bizottság határozatai: a Népbíróság megszervezéséről, a romeltakarítás megkezdéséről és a Gömbös Gyuláról elnevezett utca nevének Bajcsy-Zsilinszky Endre utcára való átváltoztatásáról.

25. A szovjet és amerikai hadsereg csapatai találkoznak az Elba folyónál.

Az SNB és a polgármester elhatározzák, hogy nagyszabású keretek között ünneplik meg Sopronban május 1. ünnepét.

30. A Szovjet Hadsereg elfoglalja Berlinben a Reichstagot és a kormányzati épületeket.

Megalakulnak Sopronban az Igazoló Bizottságok. (A város területén 12 Igazoló Bizottság működött és 6590 személyt vontak igazolási eljárás alá.)

Május

5. Sopron iskoláiban megkezdődik a tanítás.
 8. A Szovjet Hadsereg soproni parancsnoksága 7 vagon gabonát biztosít a város kenyérellátására.
 9. A fasiszta Németország feltétel nélkül kapitulál. Keitel tábornagy a berlini szovjet főparancsnokságon a Szövetséges Hatalmak képviselői előtt aláírja a feltétel nélküli fegyverletételt.
 13. Az Új Sopron című lap közli, hogy megalakult a Soproni Népbíróság. A Népbíróság munkájában részt vesznek a demokratikus pártok képviselői.
 18. Sopron polgármestere határozatot hoz arról, hogy az üzleteket 8–14 óráig nyitva kell tartani.
 26. A demokratikus pártok soproni értekezlete határozatot hoz a vasúti közlekedés megindításáról és a hidak helyreállításáról.
- A Soproni Nemzeti Bizottság ülése polgármesterré választja Fábján Lajost. (A választást július 2-án a Belügyminisztérium megerősíti.)
1628. Sopron polgármestere jelenti a Földművelésügyi Minisztériumnak, hogy a mezőgazdasági művelés alatt álló területek 70%-át bevetették.
31. Megválasztják a Soproni Földigénylő Bizottságot.

Június

4. Fábján Lajos, Sopron polgármestere felhívja a mezőgazdasággal foglalkozó lakosságot a még parlagon lévő földek megművelésére.
5. Németországban a Szövetséges Hatalmak képviselőinek (Eisenhower, Zsukov, Montgomery) részvételével Szövetséges Ellenőrző Tanács alakul.
11. Hám Tibor főispán jelenti a Szövetséges Ellenőrző Bizottság soproni vezetőjének, hogy a város területén 109 üzlet megkezdte kereskedelmi tevékenységét.
24. A Szovjet Hadsereg győzelmi díszszemléje Moszkvában.
30. Sopron lakosságának létszáma: 28 222 fő.

Július

4. Hám Tibor főispán jelenti, hogy Sopron város és vármegye területén a földreform végrehajtása során 94 711 katasztrális hold földet vettek igénybe. A földek szétosztását a megyében a Földigénylő Bizottságok végzik.
17. Megkezdődik a Szövetséges Hatalmak államfőinek (Truman, Sztálin, Churchill, ill. később Attlee) konferenciája Potsdamban, a külügyminiszterek és a vezérkari főnökök részvételével.
22. A Kis-Várkerületen felavatják a Sopron felszabadításában elesett szovjet katonák emlékművét. Az emlékművet Baumann Béla kőfaragó mester készítette.

23. A Függetlenségi Frontba tömörült politikai pártok soproni szervezetei és a szakszervezetek 12–12 taggal bekapcsolódnak a városi Törvényhatósági Bizottság munkájába. (A városi Törvényhatósági Bizottság augusztus 16-án megerősíti Fábján Lajos polgármesterré történt megválasztását.)

Augusztus

10. A Győr és Sopron közti vasútvonalon rendszeressé válik a forgalom.

Szeptember

5. Budapest és a Dunántúl küldötteivel kiegészül az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés budapesti ülése törvényerőre emeli az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendeleteit.

Források:

Irodalom:

1. Magyarország és a második világháború. 2. kiad. (Budapest, Kossuth. 1961.)
2. Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből 1935–1945. (Budapest, Kossuth. 1964.)
3. Harsányi János: Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen. (Budapest, Zrínyi. 1966.)
4. Horthy Miklós titkos iratai. (Budapest, Kossuth. 1962.)
5. Bajcsy-Zsilinszky dokumentumok. (Századok. 1965/1–2. szám)

Helytörténeti források: (Soproni Állami Levéltár)

1. Soproni Hírlap 1944. és 1945. évfolyamai.
2. Összetartás 1945 márciusi számai.
3. Új Sopron 1945 április–júliusi számai.
4. Polgármesteri Iratok 1944 és 1945.
5. Soproni Nemzeti Bizottság Iratai 1945.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Papp István: Válogatott bibliográfia Sopron felszabadulásáról és negyedszázados fejlődéséről

17 Papp István: Válogatott bibliográfia Sopron felszabadulásáról és negyedszázados fejlődéséről

1. A felszabadító hadsereg nyomában
(Győr-Sopronmegyei Hírlap. 1955. április 3.)

2. A gazdag múlt és a nagy lehetőségek városa. Terv készül Sopron fejlesztésére
(Népszabadság. 1969. augusztus 23.)
3. Ahogy a kortársak látják. Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről
(Magvető. Budapest. Nyomás alatt)
4. Andók István: Bajcsy-Zsilinszky Endre
(Napjaink. 1964/12. sz.)
5. A magyar szabadság négy vértanúja (Bajcsy-Zsilinszky és a három ifjúkommunista)
(Szabad Nép. 1954. 358. sz.)
6. A Sopronkőhidán 1944 decemberében kivégzett három ifjúkommunista
(Soproni Szemle. 1963/4. sz.)
7. Bajcsy-Zsilinszky dokumentumok
(Századok. 1965/1–2. sz.)
8. Barcs Sándor: Bajcsy-Zsilinszky Endre a Gestapo fogságában
(Szabadság. 1945. február 14.)
9. Bános Tibor: Soproni színek
(Magyarország. 1968/37. sz.)
10. Bárdosi Jenő: Az utolsó órák Bajcsy-Zsilinszky Endrével
(A szabadság hajnalán. Kossuth. Bp. 1965. 74–80. oldal.)
11. Berényi György: Sopron két márciusa
(Szabad Nép. 1955. március 19.)
12. Berta Jenő: Sopron 1945. A fasizmus végnapjai, a népi demokratikus államiság kezdetei
(Soproni Szemle. 1965/1. sz.)
13. Bogáti Pál: Sopron közelről
(Élet és Irodalom. 1957. október 25.)
14. Bognár Dezső: A Soproni Tanács tíz éve
(Soproni Szemle. 1960/1–2–3–4. sz.)
15. Boldizsár Iván: Sopronkőhida. 1944. december 24.

(Szabad Szó. 1945. május 27.)

16. Boronkai Pál: Sopron újjáépítése

(Soproni Szemle. 1960/1. sz.)

17. Csatkai Endre: Kópházán szabadultam fel

(Győr-Sopronmegyei Hírlap. 1955. február 20–22–23–24–25.)

18. Csatkai Endre: Sopron és környéke műemlékei (művészettörténeti szintézis)

(Budapest. 1956.)

19. Cseresznyák István: 15 évvel ezelőtt történt. A felszabadulás napjai Sopronban

(Kisalföld. 1960. március 20.)

20. Dernői Kocsis László: Bajcsy-Zsilinszky

(Budapest. Kossuth. 1966.)

21. Fenyő József: Mi történt Balfon 1945. március 31-én?

(Soproni Szemle. 1968/4. sz.)

22. Gazsi József: Rövid áttekintés a magyar antifasiszta ellenállásról 1944–45-ben

(Borsodi Szemle, 1966/4. sz.)

23. Gazsi-Gellért: A fasiszták kísérletei Magyarország népességének elhurcolására 1944–1945-ben

(Hadtörténeti Közlemények. 1964/2. sz.)

1824. Gergly Gregor Vilmos: Bajcsy-Zsilinszkyt Szálasiék a Vérmezőn akarták felakasztani (Kis Újság. 1945. április 22.)

25. György István: Az utolsó karácsony – Bajcsy-Zsilinszky Endréről

(Népszabadság, 1961. december 24.)

26. Hamar Imre: A nyugati kapu

(Magyarország. 1968/22. sz.)

27. Harsányi-Pintér: A magyar nép részvétele az ellenállási mozgalomban

(Hadtörténeti Közlemények. 1965/1. sz.)

28. Hárs József: A soproni idegenforgalom fejlődése 1945-től napjainkig

(Soproni Szemle. 1968/1. sz.)

29. Hiller István: A soproni és Sopron megyei zsidók utolsó állomása 1944-ben
(Soproni Szemle. 1964/4. sz.)
30. Hiller István: Vándor Sándor emléke Sopronban
(Soproni Szemle. 1968/2. sz.)
31. Hogyan halt meg Bajcsy-Zsilinszky Endre?
(Szabad Nép. 1945. április 14.)
32. Horváth Zoltán: Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében
(Sopron Város Tanácsa. 1965.)
33. Így szabadult fel Sopron
(Új Sopron. 1946. március 31.)
34. Jegyzőkönyv a hűtlenség bűntette miatt vádolt Bajcsy-Zsilinszky Endre és társai ellen a Vezérkar Főnökének Bíróságánál megtartott tárgyalásról
(Harsányi János: Magyar szabadságharcosok a fasiszmus ellen.
Zrínyi. Budapest. 1966. 567–586. oldal.)
35. Kapusi Gizella: Sopron felszabadulása
(Győr-Sopronmegyei Hírlap, 1955. április 1.)
36. Karsai Elek: Dokumentumok Magyarország felszabadulásának történetéhez
(Levéltári Közlemények, 1965/1. sz.)
37. Karsai Elek: Két Magyarország
(Kortárs. 1965/3–4–5–7–8–12. sz.)
38. Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom 1936–1945
(5. átdolg. kiad. Budapest. Kossuth. 1965.)
39. Klinger András: Sopron város demográfiai helyzete
(Soproni Szemle. 1964/1. sz.)
40. Klinger András: Sopron népességének társadalmi-gazdasági összetétele
(Soproni Szemle. 1965/3. sz.)
41. Klinger András: Sopron népesedésének lakásviszonyai

(Soproni Szemle. 1966/2. sz.)

42. Kőszegi Frigyes: Soproni séta

(Népszabadság. 1958. november 15.)

43. Kőszegi Frigyes: Sopron, a sokarcú város

(Népszabadság. 1967. március 10.)

44. Magyarország felszabadulása és a demokratikus nemzeti újjászületés. 1944 október–1945 április

(Párttörténeti Közlemények. 1968/1. sz.)

45. Magyar Sopron. Társadalmi, ipari, kereskedelmi életünk az újjáépítés tükrében. Szerkesztette: Szőke László (Röttig-Romwalter Nyomda. Sopron 1947.)

46. Máté György: Soproni árnyak, soproni fények

(Szabad Nép. 1946. december 15.)

47. Máté György: Eloszlott a feledés homálya. Emlékezés Pataki Ferencre

(Népszabadság. 1969. november 4.)

48. Milei György: Pataki Ferenc

(Párttörténeti Közlemények 1968/1. sz.) és Forradalmárok, katonák

(Kossuth–Zrínyi. Budapest. 1968. 99–115. oldal.)

49. Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása

(Budapest, Kossuth. 1960. II. Jav. kiad.)

1950. Németh Tihamér: Sopron felszabadulása az egykorú hivatalos szovjet jelentésekben és sajtóban

(Soproni Szemle. 1960/1. sz.)

51. Papp István: Történelmi figyelmeztető (Sopron német megszállása)

(Kisalföld. 1964. március 19.)

52. Papp István: Húsz éve szabadult fel Sopron

(Kisalföld. 1965. április 1.)

53. Papp István: A budapesti hadművelet és a korabeli soproni nyilas sajtó

(Soproni Szemle. 1965/3. sz.)

54. Papp István: A nemzeti függetlenség és antifasizmus bátor harcosa: Bajcsy-Zsilinszky Endre

(Kisalföld. 1966. június 5.)

55. Pamlényi Ervin: Vázlat egy életrajzhoz. Bajcsy-Zsilinszky Endre születésének 75. évfordulójára

(Magyar Nemzet. 1961. június 4.)

56. Pamlényi Ervin: A magyar ellenállás tragikus napjai. Sopronkőhida 1944 karácsony

(Magyar Nemzet. 1964/302. sz.)

57. Pamlényi Ervin: A magyar történetírás fejlődése a felszabadulás óta

(Századok. 1967/6. sz.)

58. Parragi György: Sopron élni akar

(Magyar Nemzet. 1954. október 8.)

59. Pintér István: Adatok a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának történetéhez

(Hadtörténeti Közlemények. 1961/2. sz.)

60. Peterdi Ferenc: A soproni gyáripár fejlődése a felszabadulás után

(Soproni Szemle. 1960/1. sz.)

61. Pethő Tibor: Bajcsy-Zsilinszky Endre

(Magyar Nemzet. 1956/142. sz.)

62. Puskás, A. J.: Adatok a magyar haladó erők szerepéhez az ország felszabadításában 1944 október–1945 április (Századok. 1966/4–5. sz.)

63. Raab Márton: Sopron zsidóságának múltjából és jelenéből

(Soproni Szemle. 1957/3–4.)

64. Radó csendőrszázados a bíróság előtt: Bajcsy-Zsilinszky letartóztatása és az ellenállási mozgalom hőseinek megkínzása

(Világ. 1946/270. és 283. sz.)

65. Rétvári László: Adatok Győr-Sopron megye népességföldrajzához

(Földrajzi Értesítő. 1967/1. sz.)

66. Révai József: Bajcsy-Zsilinszky Endre

(Szabadság. 1945. március 9.)

67. Sopron 1966. Összeállították: Hiller–Papp–Simkovics

(Sopron Város Tanácsa. 1966.)

68. Sopronban kivégezték Bajcsy-Zsilinszky Endrét
(Néplap. Debrecen. 1945. február 20.)
69. Székely Lajos: Sopron város mezőgazdaságának szocialista átalakulása
(Soproni Szemle. 1967/1. sz.)
70. Szabó Mária: Bajcsy-Zsilinszky Endre, az antifasizmus harcosa
(Élet és Tudomány. 1964/52. sz.)
71. Szilvási Lajos: Emlékezés Bajcsy-Zsilinszky Endrére
(Szabad Nép. 1956/164. sz.)
72. Takáts Kálmán: Sopron város és a megye felszabadulása 1945-ben
(Soproni Szemle 1956/11. sz.)
73. Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből
(Akadémiai. Budapest. 1955.)
74. Tardos Béla: Vándor Sándor emlékezete
(Népszabadság. 1965. január 15.)
75. Thirring Gusztáv: Sopron népessége 1941 január végén
(Soproni Szemle. 1941/2. sz.)
76. Tilkovszky Lóránt: Bajcsy-Zsilinszky Endre – újabb megvilágításban
(Századok. 1968/1–2. sz.)
2077. Vadász Ferenc: A sopronkőhidai mementő
(Népszabadság. 1964. december 24.)
78. Város a Lövérek alján
(Kisalföld. 1969. augusztus 3. és 7.)
79. Vigh Károly: Bajcsy-Zsilinszky Endre harca a magyar függetlenségért és szuverénitásért a második világháború alatt
(Századok. 1967/6. sz.)
80. Winkler Oszkár: Részletes rendezési tervek Sopron város fejlesztésére
(Soproni Szemle. 1965/3. sz.)

Az Orsolya tér 1. sz. lakóház. 1945.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Molnár József: Városéletünk kulturális jellemzői a felszabadulás előtt

21 Molnár József: Városéletünk kulturális jellemzői a felszabadulás előtt

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Molnár József: Városéletünk kulturális jellemzői a felszabadulás előtt / I.

I.

Az első világháború végéig Sopron határszéli megyeszékhely volt. Ezt az országhatárt nem őrizték

fináncok, útiokmány sem kellett átlépéséhez, és a magyar krajcár az osztrák krajcárral egyenlő vásárlóerejű fizetőeszköz volt a közös vámterületet alkotó monarchia területén. Ezek a tényezők fojtogatták a város gazdasági életét, de kedveztek a művelődés ügyének, a polgári hagyományok ápolásának. Tönkrement a hűbéri szakaszban virágzó posztóipara, vegetált a kádár- és kőfaragóipara, de országos arányszámban Sopron tartotta élvonalbeli helyét az írni-olvasni tudás, a csecsemőhalálozás kedvező statisztikájában.

Az első világháború után a város országhatára megkomolyodott. Fináncok őrizték – jeléül annak, hogy önálló vámterületté vált az ország. Az élelmes osztrák tőke felfedezte, hogy Bécshez mérve nálunk jóval olcsóbb a munkabér, és a céhidőkbeli fejlett kézműiparának örökségéből a városnak van egy kihasználatlan, ügyes és értelmes munkásrétege is. A városi tanács ingyenes telephellyel és néhány évre szóló községi pótdadó elengedésével kedvezett az idetelepülő gyáraknak. Főként osztrák tőkével indult fejlődésnek a város textilipara.

A magyar vidéki városokhoz mérve Sopron viszonylag hamar és könnyen gyógyult a háború elvesztésével járó gazdasági következményekből. Nem volt harcok színhelye az első világháború alatt. Borexportja csökkent ugyan a magas osztrák vám miatt – emiatt elégedetlenkedtek is a németajkú szőlősgazdák –, de életüket züllesztő munkanélküljei a legnehezebb időkben sem voltak. Aki kiesett a munkából, az erdei ösvényeken hátizsákjában csempészte ki a pálinkával lerészegített malacokat, és cserébe értük hozta vissza a jó petőházi cukrot, amelyet nálunk óriási fogyasztási adó terhelt, és Ausztriában féláron lehetett megvásárolni.

Az osztrákok főként az idegenforgalom fejlesztéséhez fűződő érdekeik miatt igen liberálisan kezelték a két ország közötti személyforgalmat. Határszéli lakos potom pénzért és nehézségek nélkül juthatott határszéli útiigazolványhoz, amelyet évente kellett megújítani. Esetenként nyolc napig tartózkodhatott az igazolvány birtokosa a burgenlandi zónában. A nyolc napot komolyan kellett venni, de a zónaterületet nem. Ilyen határszéli útiigazolvánnyal eljutottam én minden nehézség nélkül Salzburgig is.

Nem maradt adatunk arról, hogy orosz hadifogságból hány soproni lakos tért vissza családjához. Félkézen lehetett megszámolni azokat a családapákat, akik ottani fogságukban megismerkedtek a marxista-leninista tanításokkal és életük végéig tartották kapcsolatukat a bécsi pártközponttal. Ezek között legismertebb volt a Bognár család. A nyomdászok erős szakszervezetük védelme alatt – a proletárdiktatúra bukása után – gazdasági eredményeik védelmére húzódtak vissza. Az ausztro-marxizmusnak (a II. és III. Internacionálé között 22álló ún. „két és felesek”-nek) akadt néhány aktív híve; ezek a helyi szocdem. szervezet baloldalán őrizgették harcosabb lendületüket. A soproni szervezet tömegbázisa a borárok alakulásával elégedetlen szőlősgazdákkal egészült ki. Ezzel a tömegbázissal sikerült a helyi pártszervezetnek az 1922-es választásokon dr. Hébelt Edét, a Károlyi kormány volt közoktatásügyi funkcionáriusát képviselővé megválasztatnia. – Ezt a választási győzelmet utóbb néhány lakkozó visszaemlékező szerette úgy beállítani, mint a lakosság többségének osztályharcosságát bizonyító jelet. A valóságban e választásban a konszolidációhoz szokott soproni ember bírálatot gyakorolt a fehér terror embertelensége fölött.

Nem lenne teljes a háttérrel adott vázlat, ha nem szólnék arról a kulturális örökséganyagról, amely az első világháború végéig a soproni polgár életérzését jelentősen befolyásolta. A város lakossága a XVI. sz. óta elsősorban a zenében élte ki érzelmi életét. Fúvósok, citerások alkalmi társulása után jelentős esemény volt 1829-ben a Zeneegyesület megalakulása. Ebből a magból virágoztak ki a magyar és német nyelvű énekkarok. A húszas évek táján alig akadt bennszülött család, amelynek ne lett volna legalább egy tagja valamely zene- vagy énekkarnak.

A képzőművészek – pontosabban a piktorok – igényelték a város művészeti életében a második helyet (A kőfaragás megmaradt céh-szinten kézműiparnak). Valószínű, hogy a belváros utcáinak patinás szépsége, a várost övező 10 000 kat. hold, erdők által kínált témák, a norikumi táj szelíd hajlatai csábították a különben szemérmes városi polgárt pemzlikoptatásra. Persze, akadtak kivételek is. Ennek a csekély kivétellel inkább csak műkedvelősködő ártatlan szenvedélynek néhány figyelemre méltó alkotását őrzi a soproni múzeum. Amatőrök összefogásából született meg a Soproni Képzőművészeti Kör és a századforduló után már olyan közepszer fölé emelkedő erővel dicsekedhetett, mint Ágoston, Belányi, a Munkácsy-díjas Horváth József, Mende Gusztáv. – Leggyengébben az írói alkotás területén vizsgáztak a város tollforgatói.

Az apáról fiúra szálló magatartásrend: a konvenciók betartására, hagyományok őrzésére, tisztességre, tartózkodásra, mértékek és arányok harmóniájára nevelő igyekezet nem kedvez az írói szerep vállalásához szükséges bátorságnak. Az író munkaeszköze az alany és az állítmány: valamiről vagy valakiről állítani kell valamit, még hozzá nyomtatásban, névaláírással, tehát teljes felelősséggel. Ilyesmitől irtózott az óvatos polgár szokásrendje. Nem is volt itt a második világháború végéig Sopronban született írónak emléktáblája. Felszabadulásunk után első kivételként Pap Károly szülőháza kapott emléktáblát.

A soproni polgár szívesebben süllyedt el névtelenül egy zenekar vagy egy énekkar közös munkájában. Szégyellte érzéseit, belső vívódásait nyomtatásban a világ elé tárni. Ez az attitűd nem állt ellentétben azzal, hogy szerette a mások által írt verseket és a szépprózát. A múlt századbeli helyi magyar és német napilapok egyaránt közöltek tárcát, folytatásos regényt. A polgárok *befogadó* igényének kielégítésére alakult meg 1877-ben a Soproni Irodalmi Kör (a továbbiakban IK rövidítéssel; a Frankenburg IK nevet csak utóbb vette fel). Első titkárai még mentegetődztek, amikor éves munkájukról beszámoltak. Íme, egy jellemző idézet:

„Szerény törekvéseinkkel karöltve járt a közönség méltányossága. Hisz tudta mindenki, hogy egyesületünk alapja nem nyugszik szellemóriások remekein, hogy előadásainkat nem szabad az esztétika abszolút mértékével mérlegelni. A közönség meg volt győződve arról, hogy előadásaink művészi színvonala csak azt a tökélyt érheti el, melyet egy vidéki városnak csak kis részben [23](#)hivatásos, különben pedig dilettáns műkedvelőinek javarésztől méltán megkívánhatni.”¹⁰

Tyúkpörök és miniatűr „szenzációk” között gyűrűdzött tova itt az élet a világháború kitöréséig. Örült a lakosság a háború befejezésének, de még jobban örült annak, hogy a háborúskodással együtt járó dúlás a várost elkerülte. Ellenséges katonát csak hadifogoly vagy kórházi ápolásra szoruló sebesült minőségében láthatott a város falai között. – Sem németajkúnak, sem magyarnak nem jutott eszébe, hogy a monarchia széthullását sirassa.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Molnár József: Városéletünk kulturális jellemzői a felszabadulás előtt / II.

II.

A proletárdiktatúrát követő fehér terror kezdeti szakaszában mártírok itt is úgy vezekeltek a 133 napért, mint az ország bármelyik részében. Aztán váratlan csoda történt: híre ment, hogy a győztes hatalmak döntése folytán Sopron népszavazással maga dönthet arról, hogy a jövőben Magyarországhoz vagy Ausztriához kíván-e tartozni. Nem kellett különösebb politikai látnokság annak felismeréséhez: ha Sopronban is folytatják a bosszúhadjáratot, az üldözöttek rokonsága, baráti köre az akkor már

konzolidálódott Ausztriára fogja leadni szavazatát. Varázsütésre megszűntek az erőszakoskodások, a kegyetlenkedések. Sopron irigylésre méltó, viszonylag békés társadalmi körülmények közé csöppent vissza.

Levélárunkban nincs nyom arról, hogy ki volt az a karmester, aki intett a Héjjas Ivánoknak, a Francia Kis Mihályoknak, hogy Sopron részükre tilos működési terület. Arra sincs nyom, hogy az IK felső sugalmazásra, bátorításra – avagy öntevékeny sugallatra hallgatva – vállalta el a hatóságok helyett a népszavazás társadalmi előkészítését. A városi tanács hivatalosan nem befolyásolhatta a polgárokat. Ez a kérdés azért érdekelt, mert az IK felkérte az akkor működött egyesületek vezetőseit, hogy befolyásolják tagjaikat: szavazzanak Sopron Magyarországhoz tartozása mellett. Volt ebben a kiállításban politikai szerepvállalás? E kérdésre nehéz választ adni. Szubjektív álláspontként ma már politikailag haladónak minősítem az IK kiállítását; ha akkor mindenki ölbe rakja kezét, lehet, hogy ma „semleges” állam polgáraként emlékezhetnék vissza az elmúlt negyedszázad eseményeire. Az IK kiállításával kapcsolatosan mindössze a polgári művészetpolitika fonákját szeretném érzékeltetni.

Ifjúságunk ma azon a tanításon nevelődik fel, hogy a művészeteknek – tehát az irodalomnak is – pártosnak kell lennie; állást kell foglalnia a szocializmus építésének alapvető politikai kérdéseiben. Mindnyájan érezzük: ebben az egyenes szóban nincs képmutatás. A burzsoázia – erre már kevesen emlékeznek – ennek ellenkezőjét hirdette: az irodalom az ember érzelmi világának ábrázolásával foglalkozzék, a „hit, remény és szeretet” alapelveinek megsértése nélkül, és nem tartozik funkciójához a szociális vagy politikai kérdések feszegetése. Aki pedig tüdőbajról, elnyomorodásról, hajóra szálló kivándorló magyarokról ír, az destruktív bértollnok.

Az alábbi mozzanatot még a háttéről adott vázlatban kellett volna megemlítenem: a századforduló után az IK vezetőségén belül az aktuális politika valamely kérdésében nézeteltérés keletkezett. Az elnök és az alelnök a vita első hevében lemondott tisztségéről; akadtak tekintélyes tagok, akik szintén bejelentették kilépésüket. – Pendelyes korom emlékei szerint ebben az időben a felnőttek 24a darabont-kormány, a magyar katonai vezényszó, az önálló vámterület kérdései miatt szoktak összeveszni. A szoc. dem. párt az általános titkos választójogért harcolt. A Fejérváry kormány megígérte a munkásoknak az általános titkos választójogot, és erre a cselfogásra a magyar urak megrémültek „forrongó” merészségüktől, s inkább lemondtak az önálló vámterületről, magyar katonai vezényszóról. Múltunk e szakasza alapos feldolgozásra került; itt csak azt szeretném bemutatni, hogy ennek az időszaknak milyen volt retrospektíve az irodalomkörü értékelése. – Az IK ötvenéves működésével foglalkozó almanachban Berecz Dezső akkori főtitkár az említett politikai vitáról 1927-ben így vonta le a tanulságot:

„...Deszkásy és Bancsó (elnök és alelnök) a helyén maradt, de mégis szükségesnek tartom hangsúlyozni, hogy ennek a válságnak az oka pártpolitikai szempontokban keresendő. Ez az eset lényegtelen, de mégis amellet szól, hogy a politika szennyes hullámainak az irodalmi kör szentélyébe nem szabad eljutniuk, mert ott csak ártani tudnak. Szerény véleményem szerint hibáznak mindazok, akik tetszetős jelszavak burkában próbálják az irodalmi kör pódiumára csempészni a politikát, és hibáznak; nagyon is hibáznak azok is, akik rossz szemmel nézik, hogy az irodalmi kör ettől a szörnytől fél századon keresztül mentes tudott maradni.”²⁽²⁾

Nehogy az olvasó ezt az alapállást speciálisan magyar felfogásnak érezze – idézek német nyelvű dokumentumot is. 1919. januárjában megindult Sopronban Vierburgenland címmel egy polgári világnézetű folyóirat. Ezzel a Bevezetővel ajánlotta magát az olvasó kegyeibe:

„Hosszú évek harcai után végre sikerült a németeknek Magyarországon nyelvi és kulturális szabadságukat

kívívni... Német kultúránknak – a világ első kultúrájának – ápolása kötelességünk, és e kötelességünket teljesítenünk kell; elődeink harcai, külföldre került testvéreink igyekezete nem voltak hiábavalóak – mutatkozzunk méltóknak hozzájuk! – Ezt megvalósítandó hivatott életre a Vierburgenland című folyóirat, amely nem szolgál semmiféle politikát, semmilyen pártirányzatot; egyedüli hivatása, hogy a szépet, a jót s az igazat hirdesse és terjessze.”³⁽³⁾

A magyar Tanácsköztársaság 1919 márciusában teljes érzéketlenséget árult el a polgári legendákat illetően és a pusztán a szép, a jó s az igaz hirdetését hangoztató folyóirat megjelenését betiltotta. Természetesen nem tiltotta be a helyi német nyelvű napilapokat. – Később a város kézzelfogható bizonyítékokat szerzett arról, hogy a Gauamt Westungarn – amely szerv a Vierburgenlandot megjelentette – milyen természetű politikamentes szerepet szánt a folyóiratnak. – Pontosan olyant, amilyent az IK hirdetett. Önmagáért beszél az alábbi idézet:

„Ez év (1919) márciusában tartotta a Frankenburg Irodalmi Kör nevezetes *nagygyűlését* (saját kiemelésem), melyen Sopron egész magyar érzésű társadalmát ²⁵háta mögé sorakoztatta. A magyar népkormányának az volt a terve, hogy hazánknak Nyugatmagyarország elnevezés alatt ismert részét nagyfokú politikai, művelődési és gazdasági önkormányzattal ruházza fel. Ennek a kormányzásnak hivatalos nyelve a német és székhelye Sopron lett volna. E terv megvalósítása egyenlő lett volna Sopron germanizálásával, Sopron magyarságának halálával.”⁴⁽⁴⁾

Az IK protestálásának célja az volt, hogy Sopron városa a nyugat-magyarországi német kantontól teljesen független önkormányzatot kapjon. Hasonló – nem egészen irodalmi területhez tartozó kiállításaitól függetlenül – az IK-et az őszirózsás forradalom felfrissítette. 1919. évi első estjüket Zrínyi Miklós, a másodikat Ady Endre emlékének szentelték. Az 1922-ben kiadott köri almanachban helyet kaphatott Pozsgai Géza egy bájos novellája, holott a szerző pöttyös volt: internálták a proletárdiktatúra alatt tanúsított magatartása miatt. Ilyen hangvételi írás vagy író sem 1919 előtt, sem 1922 után nem kapott helyett az IK rendezvényein vagy kiadványaiban. Az 1922-ben megválasztott elnök, Östör József is polgárilag haladó szellemű volt. Elnöki székfoglalójában hirdette:

„Az irodalmi körnek a nemzeti eszme szolgálatában kell állnia, s oly irányok előtt, melyek a hazafiságnak és az erkölcsnek üzennek hadat, a kör nem nyithatja meg a kapuját. E fenntartás mellett azonban egyébként minden jogos törekvést, minden új irányt szívesen fogadhat és *szívesen is kell fogadnia* (saját kiemelésem), mert nem lehet a kör célja, hogy pusztán régi hagyományokra támaszkodjék, s kínai fallal zárja el magát a modern irányoktól.”⁵⁽⁵⁾

A felfrissülés háromszorosára emelte a köri tagok számát. E néhány esztendő volt az IK leghaladóbb időszaka. Az 1921. dec. 14-én és 15-én lezajlott népszavazás után a város fokozatosan visszakerült a fehérterror országos taposómalmába. A tisztább közülethez szokott soproni polgár nem tudta elfogadni a bethleni korszak zavaros ügyeit, a frankhamisítást, az Esküdt-botrányt. A harmincas évek nagy gazdasági válsága teljessé tette a polgár tanácstalanságát.

A szoc. dem. párt szervezetében vegetált a politikai munka. A Bethlen–Peyer paktum után ettől függetlenül elvesztette tekintélyét a haladni kívánó értelmiség előtt. Merre felé tájékozódjék az a szellemi ínségmunkás, akivel havat lapátoltattak olyan világban, ahol búzával fűtötték a mozdonyokat? (Nálunk eozinálással alakították át állati takarmányozásra; éhező ember képtelen volt elfogyasztani.) Ilyen kérdésekre könnyebben tudott felelni az a szőnyeggyári szövönő, aki ezidőben heti 8–10 pengőt keresett. Az elnyomó szervek szorongatásai alatt a munkásság sem találta meg iránytűjét.

Az adott szituációban az IK vezetősége „nemes konzervativizmusba” húzódott vissza. Az 1933-as új alapszabályok a politikamentesség hangoztatása mellé felvettek egy passzust, amely kimondja: helyi működő tagnak csak olyan írása kerülhet bemutatásra, amelyet e célra kijelölt bírálóbizottság előzetesen elbírált. E passzusnak az volt a célja, hogy lehetetlenné tegye a nyugtalankodó fiatalok meglepetésszerű betörését. E sorok írója a SSz. 1966. II. számában az itt megalakított Ady Endre körről, Csatkai Endre az 1967. I. számban értelmiségi fiatalok névtelen irodalmi köre című, és Csaba József A Soproni Fiatalok mozgalma 26c. visszaemlékezéseikben számoltak be a kísérletekről. Elgondolkoztató, hogy ebben a fojtogató légkörben a Katolikus Kör vezetősége felfedezte, hogyan növelheti befolyását a tömegekre. Ügyesen és jól használta ki az IK begubódzását és az SZDP helyi vezetőségének tehetetlenségét.⁶⁽⁶⁾

Felső egyházi szervek igen korán észrevették, hogy az újkatolikus mozgalmat aggasztó melléktünetek követik nyomon: az aktuális változóval való foglalkozás veszélyeket hoz a változatlan alapokhoz ragaszkodó egyházra. Úgy hallottam, hogy fölülről intették le a haladással való kacérkodást. Nem lehet vitás, hogy a Gábor Gézáék által vállalt feladatot tulajdonképp az IK-nek kellett volna vállalnia; az IK azonban útban volt a beszűkülés felé. Ezt a jelenséget Parragi György így tette szóvá egy vezércikkében: „Mi, akik a kör működését közről szemléljük, bizonyos aggodalommal láttuk, hogy az Irodalmi Kör az utóbbi években mindjobban eltávolodott az élettől, a közönséggel való kapcsolata elhidegült és mindinkább hangversenyrendező vállalattá merevedett... A kör kaszinói estélyeiről kivonultak a soproni írók, és az új generáció a maga mondanivalójával egyáltalában nem jut szóhoz. Soproni írók, esztétikusok másodrendű garnitúra lett, mely csak a moziban jutott szóhoz, ahol előzőleg megcenzúrázott előadását felolvashatta az előadó úr. Az avantgardista írók egyenesen kínos óvatossággal kezeltettek... Úgy látszik ez a kezdeményezés (ti. a Kat. Kör szabadegyeteme), mely nyílt szakítást jelentett az irodalmi kör vezetőségének irodalompolitikájával, rádöbentette a Kör vezetőségét arra, hogy eddigi helyi irodalompolitikáján változtatnia kell.”⁷⁽⁷⁾

Ez a cikk élénk vitát indított meg az akkoriban újkatolikus mozgalom felé kacsingató Sopronvármegye és az IK-et tűzön-vízen keresztül támogató Soproni Hírlap között. A közvéleményben tovább süllyedt az IK tekintélye. Mélypontra azonban csak 1936-ban jutott. Ennek az évnek őszén Mészáros Sándor, a kör alelnöke lemondott. A „mindenki lépik egyet” elv alapján Berecz Dezsőnek illett az alelnöki tisztségbe, Szentimrey Lajos akkori titkárnak pedig a főtitkári tisztségbe feljutnia. Berecz Dezsővel nem volt semmi baj. Nemcsak köri tagok, de kívülállók is becsülték, mert nagyvonalúan és előítélet nélkül válogatta össze az alapszabályszerű esetekre a fővárosi előadókat. Országos hírű előadók válogatásában eklektikus volt. A kör pódiumán szerepelt a Napkelet írógárdája mellett olyan író is, aki a Nyugat hasábjain kapott fémmjelzést; szerepelhetett író – akár a Lipótváros, akár a puszták hangját szólaltatta meg. Mindenesetre az ő érdeme, hogy a soproni közönség Móricz Zsigmondot, Babits Mihályt, Karinthy Frigyeset, Móra Ferencet, Kosztolányi Dezsőt, Illyés Gyulát, Veres Pétert szemtől szemben láthatta. Az ő előlépésével tehát valóban nem volt baj. A nehézségek Szentimreyvel kapcsolatban merültek fel. Az egyik nagymamája zsidó volt, ezért Gömbös szemében nem volt fajtisza származású. Még ennél is többet nyomott a latban, hogy előszeretettel írt az ellenzéki lapba és barátkozott az ellenzéki fiatal írókkal. A kör vezetősége ízléstelen driblivel igyekezett kiszabadulni nehéz helyzetéből. A választmány hivatalosan őt jelölte a listán főtitkárnak, de a Soproni Hírlappal megegyeztek, hogy az a hivatalos listát hátba támadja. A kormánylap Vasárnap lesz az irodalmi kör tisztújító közgyűlése c. cikkében ismertette a választmány javaslatát, de hozzáfűzte:

„Az Irodalmi Kör fenti hivatalos közlésének kiegészítéseképpen közöljük, hogy *a tagok túlnyomó többsége az elnökség iránti legteljesebb bizalom mellett* ²⁷Erdélyi Tibort kívánja a főtitkári tisztségre (vastag

betűkkel kiemelve), és az előjelek szerint megválasztása biztosra vehető.”⁸⁽⁸⁾

A közgyűlés napján vezércikket szentel a SH a választás ügyének. „...erőteljes ellenzést váltott ki a kari tagok többségében Szentimrey Lajos dr. főtítkári ajánlása. Nem lehet vitás, hogy Szentimrey dr. járatos az irodalmi berkekben. Kétségtelen az is –, annak ellenére, hogy szépirodalmi téren keveset tevékenykedett –, mondjuk kétségtelen, hogy rajongója a tollnak. Bizonyos, hogy dolgozott a kör érdekében is. Mindez azonban nem elég arra, hogy a nagy többség benne megnyugtatólag találja meg Berecz Dezső utódját. Ez a többség ugyanis a kör főtítkáriban joggal elvárhatja Berecz Dezső alkotó konzervativizmusát, és a minden irányú irodalmi értékmegnyilvánulások bemutatása mellett elvárhatja, hogy a Berecz Dezső féle haladó konzervativizmus mellett törjön lándzsát.”⁹⁽⁹⁾

A választás után Szentimrei nyílt levélben jelentette be a körből való kilépését és leleplezte a választás gusztustalan technikáját. Az ő nyílt levelére a SH-ban megjelent válasz a hangja miatt érdemel figyelmet.

„A művészetnek egyetemességét is mutató jellege nem lehet sem cél sem jogcím beteg lelkeknek, vagy ügyes számítóknak arra, hogy a művészetben, közelebbről az irodalomban ható, teremtő, színező, éltető sajátos karaktert adó nemzeti géniuszt gúny tárgyává tegyék, vagy művészeti értékét vitassák. – Ha vádolják a nemzeti irodalmakat politikai programok hirdetésével, szűk látókörrrel, művészeti szegénykedéssel, akkor a nemzetköziség fogalmában kiterelblyesedett irodalmi liberalizmus lényegében valóban nem más, mint irodalmi képlete egy jólismert baloldali politikának, világszemléletnek, amelyhez semmi köze sincs a művészetnek... Ez a Frankenburg Irodalmi Kör hitvallása. Ez a mi imádságunk. Az imádság szentség, felette vitázni nem szokás, nem tettük sem a múltban, és a jövőben sem tesszük meg.”¹⁰⁽¹⁰⁾

Szentimrey titkári tisztségére a tehetséges, irodalombarát líceumi tanárt, Csaba Józsefet választották meg. Szilárd meggyőződése és irodalomszemlélete miatt nem maradhatott tartós a körhöz való viszonya. Az ő zászlaját a balfelé tartó népi írók hordozták. Irodalmi felfogásának előbb-utóbb össze kellett ütköznie az IK vezetőségének vonalával. A működő tagok előadói estjén előadást vállalt; ebből már kicsendült, hogy a választmány felfogásától eltérő úton kíván járni.

„Mély és megrendítő igazság van abban, hogy a, nemzet alaktalan néptömegének megtisztult és messzezenő hangja a költő. Ami vágy, feszengés, öröm és akarat elrejtve él a közösségben, egyszerre váratlanul kifakad, és a költőben élni, hódítani és lázítani kezd... Miért van az, hogy mélyfakadású, csodálatos költők sokszor elszigetelődnek, és az ügyesek hangjától hangos az ország? Ilyenkor mindig hiányzik, vagy csak nagyon kisszámú az a közönség, amely a költővel együtt tud haladni. Ilyenkor mindig valami szörnyű ízlésbeli elsekélyesedés következik be, amikor irodalomhoz nem értő irodalmárok, vagy társadalmi hangadók közhelyei jelentik a kritikát, és ipartermék az irodalmat.”¹¹⁽¹¹⁾

Még élesebben fogalmazta meg álláspontját Irodalom és politika című cikkében.

„Sok szó esik manapság e két szó viszonyáról. De csak azok számára jelent problémát, akik az irodalmat is, a politikát is csak külső és felszínes megnyilatkozásaiban ismerik... Ezek számára az irodalom a fekete zsakettnél, finom modornál, sima és szelíd hangulatoknál kezdődik és végződik. ... Miért akarnak némelyek még most is hidegen elzárkózni terméketlen és finomkodó úri magányuk puha nyugalmába, amikor folyékony állapotban van az egész európai világ, és ebben a mi magyar szigetünk is? Nehéz volna erre a miértre felelni. Nehéz itt Sopronban is, ahol ezek a problémák ott lappanganak a társadalom mélyén, és megoldásra várnak ... A harc a következő tétel körül folyik: szabad-e politikát vinni az irodalomba, vagy sem? Azt hiszem a fő baj ott van, hogy a kérdésben felcserélték a sorrendet. Ha a tételt megfordítjuk:

elérünk az igazsághoz. Politikát nem szabad vinni az irodalomba, hanem irodalmat kell vinni a politikába. Az irodalom szenteli meg a politikát, *az irodalom indítja el a nemzetet az új fejlődés és haladás útján* (az általam kiemelt rész akkoriban a népi írók egyik alapvető tétele volt), az irodalom neveli a politikusokat, hogy a tűnő és érdekjelenségek mögött meglássák a nemzet örök céljait ... A főkérdésre már meg is adtuk a feleletet: az irodalomban igenis van tehát politika, mert az irodalom formálja a nemzeti szellem arcát. Ezt a politikát azonban az irodalom nem a napi politikai életből vette, hanem az író, a költő, a vátesz lelkéből: a nemzeti génusz és lelkiismeret megnyilatkozása ez ... *Ha tehát az irodalomban ilyen magasabbrendű politikát találunk, akkor ezt a politikát elítélni: közel van a hazaáruláshoz.*” – Az idézet utolsó mondata Csaba kiemelése.¹²⁽¹²⁾

A cikkek nem keltettek nagy vihart; Csaba József szinte észrevétlenül szűnt meg köri funkcionárius lenni. Tanártársával, Pröhle Jenővel lelkesen szerveztek egyetemi hallgatókat, teológusokat és diákokat a népi írók soproni előadásaihoz. Tevékenységük gyümölcse volt az a kis mag, amelyet a népi írók „a soproni fiatalok” néven emlegettek. Csaba és Pröhle előkészítésében Móricz Zsigmond, Németh László, Veres Péter, Féja Géza, Darvas József stb. látogattak el Sopronba. E rendezvényeken alig jelent meg öregebb korosztályú. Berecz Dezső így értelmezte az öreg soproniak tartózkodását:

„A népi irodalmat is, amely nemcsak élő, de a legnagyobb vitalitású irodalom, a múltban is, a jövőben is szívesen fogadjuk, de nem tekinthetjük a magyar irodalom egyedüli formájának. Látjuk, hogy irodalmi tulajdonságain kívül vannak szociológiai és politikai vonatkozású tulajdonságai is, s mi, az a nemzedék, amely már átvergődött egy világháborún s annak közvetlen következményein szorongva nézzük, hogy vajon a népi irodalom nem vállal-e túlságosan nagy felelősséget éppen úgy, mint Ady Endre és társai, akik aztán nem tudták megakadályozni a magyar égbolt reánk szakadását. Szükséges, hogy a népi erő minél inkább bekapcsolódjék az általános művelődésünkbe, de senki sem kívánhatja, hogy egy ősrégi városban élve, amelynek minden köve, minden épülete, családjának egész lelkülete ősrégi kultúrát áraszt, megtagadjuk a városi polgár műveltségének és az értelmiség magyarságának értékét.”¹³⁽¹³⁾

Tanulságos összevetni a fenti állásponttal Csaba József vélekedését a soproni ember lelki habitusáról.

„Van úgy is, hogy nem a egész múlt él és ihlet, hanem csak egy kis töredéke annak. Ennek következtében van Sopronnak szűk, kispolgáris szemlélete is, és lágymeleg magatartása: ezek a ferencjózsefi kor társadalmi és népi bajokat elrejtő hatalmi időszakának örökségei. Volt ugyan ennek a kornak is nagyjelentőségű eredménye: a magyar nyelv és érzés kisugárzása a polgári rétegek ²⁹felé. De aztán éveken és évtizedeken át *nem akartak túllépni a történelmi érdemek emlegetésén*, és a gondolkodás megfeneklett a polgáris nyugalom féltve őrzött csendjében. A »sorsnéző« népben gyökerező, mély magyar irodalmiság hódító öntudata kívül maradt a kapukon. (Ti. a városkapukon) ... Politikának, elítélendő és veszedelmes lázadásnak minősítettek mindent, ami az új magyar irodalom nagyszerű képviselőinek műveiből sugárzott szét győzelmesen az országban ... Így azután szerepüket lassan eljátszották. A Frankenburg Adolf nevével fémjelzett mű befejeződött. Az elvégzett munka értékes része marad a soproni fejlődésnek. De *az új történelmi feladatok vállalására már nem bizonyult alkalmasnak.*” – Az idézetben előforduló kiemelések C. J-től valók.¹⁴⁽¹⁴⁾ Berecz Dezső patrícusnak számító soproni család ivadéka; Csaba József idegenből jött hozzánk tanárkodni. Amikor utólag döntenem kellett a két ellentétes felfogás között, rájöttem, hogy pusztán előjeles különbség van a két eltérő álláspont között. A békeszerető soproni polgár a múltjában tényleg ellenzett minden forradalmat, mert az tapasztalata szerint felfordulásokkal járt. Ezt a kispolgári életérzést Berecz Dezső pozitív, Csaba József negatív alapállásként értékelte. A tény azonban mindkét felfogásban tény marad: a soproni ember az Idő adott kritikus fokán is tartózkodással fogadott minden explozív

törekvést, mely változás lehetőségét készítette elő.

1941 tavaszán, azon az emlékezetes reggelen, amikor a pesti rádió hírül adta Teleki Pál öngyilkosságát, a soproni polgárok némán és dermedten figyelték a Bécsi út felől a Várkerületre dübörgő tankokat. Gépesített harci német osztagok szabályos gyalogsági felderítéssel közelítették meg a város határát, mert hadvezetőségük nem volt biztos abban, az elmúlt éjszaka hogyan alakult a helyzet a magyar kormányban. A hitleri haderő vonult le Jugoszlávia felé, mi pedig hidegen és némán szorongtunk a Várkerületen. Még a németajkúak is tartózkodással fogadták őket – különösen az első napokban. Egy hónap múlva filmhíradókban láthattuk, hogy színmagyar városokban lányok lelkesen borultak a német katonák nyakába.

Nem voltunk előkészítve arra, hogy a város sorsáért aggódók egymásra találhassanak. Hatósági kezdeményezésre gyorsforraló módszerrel megalakították a Soproni Magyar Szövetséget, mert az IK a tépett köntösével már alkalmatlan volt arra, hogy a közvéleménynek mozgósító erejévé váljék. E szövetségnek egyetlen szerencsés gesztusára emlékszem: a nyilvános énekórákra. A kaszinó nagytermét zsúfolásig megtöltötték hétről hétre a legkülönbözőbb társadalmi rétegekhez tartozó emberek, asszonyok, és egymás mellett szorongva énekeltek a Bartók, Kodály gyűjtötte népi dallamokat. Énekszóba foglalt tüntetések voltak ezek a nyilvános énekórák. Jelkép volt arról, hogy élt itt is a hitleri örület elleni ellenállás vágya, de alaktalan maradt, mert nem nőtt feje neki. A balra orientálódó fiatalok zöme a katonaságnál vagy munkásszázadokban volt. Egy olyan fiatalról is tudok, aki a levegőben lógó események elől Jugoszláviába emigrált.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Molnár József: Városéletünk kulturális jellemzői a felszabadulás előtt / III.

III.

Háborúbalépésünk egyenruhát szabott a magyar vidéki városok életére. A felszabadító haderő közeledését azonban a városok különböző körülmények és függések között élték át. Sopron az osztrák határhoz való közelsége miatt rendhagyó életet élt. Erről is szeretnék néhány emlékünket felidézni.

30A város ellenzéki napilapjának, az Új Sopronvármegyének utolsó száma 1944. június 30-án jelent meg. A sajtókamara kötelezte egy árja származású újságíró alkalmazására. A szegényesen tengődő újság ennek fizetését már nem bírta el; a kiadó önként szüntette be megjelentetését. (A harmincas évek táján a Parragi György által szerkesztett lapot a vidék legjobb napilapjai között emlegették.) – A helyi sajtó öt hónap múltával tovább szegényedett: az Oedenburger Zeitung 1944. dec. 1-én búcsúzott el olvasóitól. A hivatalos indokolás szerint „az ország védett érdekeit” veszélyeztető közleményei miatt kellett betiltani. Ez a beállítás szemérmetlenül hazug. Az OeZ-nak egyetlen „bűne” volt, de ezt nem lehetett az indokolásban említeni: szüksézáván és hűvös közömbösséggel közölte le a német és magyar távirati irodák jelentéseit; ezt leszámítva a város ügyeivel foglalkozott, és a pátriájukat szerető öreg poncichterek napilapja maradt. A sorok között is olvasni tudók azonban felfedezhették, hogy az OeZ inkább az ellenállók felé kacsingat. Erre egyetlen jellemző adatot: Hitler egyik mániája volt, hogy a német nyomdák térjenek vissza a gót betűk használatára. Az OeZ 1944. nov. 1-i száma az addig használt gót betűk helyett latin betűszedéssel jelent meg. A betiltás rugóját azonban máshol kell keresnünk. Az ország németajkú lakossága részére Budapesten jelentették meg az ízig-vérig horogkeresztes érdekeket szolgáló Deutsche Zeitungot. A hadiesemények alakulásától szorongatva megkezdték a legfontosabb vezérlőszervek és intézmények nyugati peremrészekre (Szombathely, Kőszeg, Sopron) áttelepítését. A Deutsche Zeitung részére Sopront jelölte ki Hitlerék

szállásmestere. Ezért kellett az OeZ betiltására mondvacsinált okot keresni.

A nyilaskeresztesen hazaffyas Soproni Hírlapot is utolérte végzete. Első lépcsőben a helyi szerkesztőt cserélték fel az idemenekült dr. Antal Ferencsel, de eljött annak is az ideje, hogy a SH megjelentetése is feleslegessé váljék.

Képzeljünk el egy országnyi területű jégtáblát, amely kelet felől jövő forró áramlatok miatt olvadásnak indul. Amikor a jégtábla már a Dunántúlon is egyre kisebbre zsugorodott, kezdtek feleslegessé válni a helyi sajtóorganumok. Az utolsó nyilas sajtófőnök, Fiala Ferenc – Kőszeg, 1945. márc. 10. keltezéssel meghagyta: ...a kiadásában megjelenő Soproni Hírlap c. politikai napilap megjelenésének szüneteltetését bezárólag f. év április 1-ig elrendeli. (Ezen a napon szabadult fel a város.) A SH előfizetői március 11-én már az országos napilapot, az összetartást kapták kézhez. Az Összetartás sem élt Sopronban tovább 16 napnál. Nem tartozik városéletünkhöz, csak a teljesség kedvéért kívánczok ide: a Budapesti Közlöny 1945. jan. 1-én már Sopronban jelent meg; abban a nyomdában nyomták, ahol az OeZ-ot.

Ebben az időben háromszorosára duzzadt Sopron lakossága; 40 ezer soproni mellett 80 ezer menekült szorongott. Szociológiával passziózó ember számára a menekültek hálás témát kínáltak: egész közelről tudtuk vizsgálgatni, hogy milyen társadalmi szerkezetű volt a csatlós-országban Hitler nem-németajkú tömegbázisa.

Elvbarátaimmal 1933-ban megegyeztünk abban, hogy Hitlernek nincs tömegbázisa; börtönviselt, deklasszálódott, kalandoroskodásra hajlamos zsoldosai segítségével sikerült a hatalmat megragadnia. Ezt a felfogásunkat néhány éven belül revideálnunk kellett. Megismerkedtünk a poroszság ideológiájában nevelkedett némettel, aki Untertannak, azaz alattvalónak született, vagy legalábbis születéskor erre diszpozíciója volt, és a nevelés a demokráciára érzéketlenné formálta. Amit mi akkor a németekkel való gyakoribb érintkezésben megéreztünk, azt a második világháború után Jaspers körülbelül így fogalmazta meg 1965. júliusában egy Zürichben tartott rádióelőadásában:

31Az alattvalók (a német szövetséges köztársaság polgáraitól van szó) így gondolkodnak: nekünk nem kell törődnünk a kormánnyal. Az gondoskodik jólétünkről és biztonságunkról, a világban megadja nekünk egy hatalmas államhoz való tartozhatás büszkeségét, és hogy a külfölddel szemben igazságos és hatékony követeléseket támaszthassunk. – Az alattvalók szemében a ténylegesen uralkodókat valamiféle dicsfény veszi körül. Kövessenek el bármilyen ostobaságot, hivatalunk fénye elfeledteti ezt, még önmagukkal is. Mindent megengednek maguknak, hogy egymás között ellenségeskedjenek, s ennek még az államérdek is áldozatul essék, hogy intrikálhassanak és aljasságukat még politikai beszédekben is kimutathassák; mindezek ellenére is köztisztelet tárgyai. Röviden: az állampolgári érzület nálunk még sokszorosán alattvalói érzület csupán, nem a szabad polgár demokratikus érzülete. – Bár az alattvaló szidalmaz ott, ahol ez nem jelent veszélyt számára, és ahol nincs következménye, de engedelmeskedik, tisztelettel van és nem cselekszik. Ha az állampolgár személyes felelőssége kimarad és eltűnik, akkor – akár elismerik, akár nem – engedelmisséget akarnak. S akkor megnyílt az út először a tekintélyuralomhoz, aztán a diktatúrához. Jaspers a fenti tartalmú bírálatot a jelenlegi bonni kormány alattvalóinak érzületéről mondta el, de egyúttal frappáns jellemzése azoknak a német értelmiségieknek is (pedagógusok, orvosok, írók stb.), akikkel a negyvenes évek táján itt mind gyakrabban találkozhattunk. Ezeknek semmi közük nem volt bűnözéshez, kalandorsághoz, sőt még karrierizmushoz sem. Ilyen minőségű tömegbázisa Hitlernek a csatlós országokban nem akadt. A Sopronban összegyülemlt hitleri tömegbázis csupa vezérkedőből és karrier után áhítozóból verődött össze.

A soproni németajkúak zöme, különösen az idősebb korosztályok maximális polgári demokráciában nevelődtek, és semmi ízük nem kívánta a porosz mintájú alattvalói életformát. Becsületes kispolgári ízlésük utasította el a horogkeresztes politika gyakorlatát. A fiatalabb korosztályokhoz tartozók már könnyebben szédültek meg. A katonai szolgálatra behívottaknak joguk volt választani: a német vagy a magyar hadseregben akarnak-e katonai szolgálatot teljesíteni. Elég jelentős számmal akadt fiatal németajkú, aki a német katonai szolgálatot választotta. Nem voltak ők se Untertan-szerkezetűek; ugyanolyan spekulánsok voltak, mint pl. az 1945 elején városunkon keresztül menekülő magyar, aki ugyan egy szót sem tudott németül, de bízott abban, hogy remek szónoki képessége miatt Hitler majd hóna alá nyúl és magyarok igazgatására főembernek teszi meg.

Az utolsó felvonásban lényegében megszűnt az irodalmi élet Sopronban. Nem minősíthető irodalomnak az, ami a Soproni Hírlapban a pennakoptató menekülők tollából időnként megjelent. Még az IK működő gárdája is elnémult. – Városmúltunk lakkozásával lenne egyenlő azt állítani, hogy a város őslakossága marxista világnézete miatt utasította el a horogkeresztes ideológiát. A bolsevizmusról kizárólag rémhíreket hallott. A fasizmust azért utasította el magától, mert az múlthoz tapadó életérzésével nem volt összeegyeztethető. A munkások a kispolgároknál világosabban láttak ugyan, de az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy az itteni munkásság zöme semmivel sem tudott többet a dialektikus materialista világnézetről, mint pl. a kopt nyelv szerkezetéről.

De térjünk vissza az eseményekhez! Horthy 1944. okt. 15-én délelőtt rádiószózatban jelentette be: kilép a tengelyhatalmak szövetségéből. Délután Szálasiék – természetesen német segítséggel – urai voltak a helyzetnek. A késő délutáni órákban már a vidéki városokban is működött a Gestapo. Sopronban az 32 antifasiszta Becht Rezsőt – akit finom tolla miatt az öregek és a fiatalok egyaránt becsültek – az elsők között fogták le. Az OeZ okt. 16-i számában egy kukkot sem írt a kormányzó rádiónyilatkozatáról. A SH 17-i számában A hungaristák jelszava harc, vagy halál főcímmel kommentálás nélkül beszámolt arról, hogy a nyilasok – élükön Szálasi Ferencsel – átvették a hatalmat; ez a szám sem ismertette a rádiónyilatkozat tartalmát. Tudtommal a Pesten megjelenő Hétfő c. hetilap egymaga vállalkozott arra, hogy különkiadásban a rádiószózatot ismertesse.

A SH említett száma csak annyit közölt, hogy Horthy bejelentette lemondását és semmisnek nyilvánítja vasárnapi rádiónyilatkozatát. Mit tartalmazott e rádiónyilatkozat? Csak a legfontosabb részt emelem ki: minden gondolkodó ember előtt világos, hogy ezt a háborút Németország elvesztette; a hazája sorsáért felelős kormányzatoknak ebből le kell vonniuk a következtetéseket. Az előkészítetlen kiugrás nem sikerült. Ilyen feltűnően rövid ideig – két napig – tudott Horthy hú maradni egyetlen helyesnek bizonyult politikai felismeréséhez.

Sopron számára az igazi pokol Szálasi hatalomátvételével még nem kezdődött el. Persze, urbánus életformájától tovább távolodott. Besúgók megadták haragosuk címét a Gestaponak, és az teherautón szedte össze azokat, akiket angolbarátoknak, a béke híveinek minősítettek. Akadtak kispolgári önértékben sértett antifasiszták, akik tiltakoztak az önkényeskedés ellen; ezeket a Gestapo a helyszínen rövid úton elintézte.

A városi tanácsházán márványtábla hirdeti Takács László és Kőfaragó László városi alkalmazottak mártírhalálát. Amikor a Gestapo lakásukon megjelent – önértékesen tiltakoztak. – A Gestapo túlkapásai inkább növelték, mint csökkentették a lakosság belső ellenállását. A város akkor kapta meg a fekete levest, amikor a nemzetgyűlés mellé még Szálasi is idemenekült.

A soproni ember 1944 decemberéig abban a hiszemben élt, hogy a szövetséges hatalmak vezérkarai tájékozva vannak arról, hogy a város lakossága antifasiszta és angolbarát. Az amerikai gépek fényes nappal röptek el a város fölött; a Fertő tó volt a tájékozódópontjuk. Szirénák jelezték előre érkezésüket, de csak a betegesen gyávák mentek le az óvóhelyre; több mint két évig repültek el felettünk anélkül, hogy egy szem bombát ledobtak volna. Úgy tudtuk: osztrák és német hadfelszerelési centrumok megsemmisítése a harci feladatuk. A soproni polgár barátságosan pislogott feléjük, és szíve mélyén jó munkát kívánt nekik. Amikor az országos szervek áttelepülésükkel megtömték Sopront, szinte varázsütésre változott meg a bombázógépekhez való viszonyunk.

A SH szürke hírben jelentette, hogy a város a Lövér Szállót „hazafias” célokra engedte át. A hazafias cél mögött meghúzódozó tartalmat az ellenség hírszerzői igen hamar felderítették: a szállóban kellett a Pestről menekülő honatyákat elhelyezni. Dec. 1-én a SH egy hirdetménye adta tudtul: az országgyűlés háznagyi hivatala a városháza öt szobájában megkezdte működését. A Lövér Szálló akkori bérlője kezdte elhordani a szállóból a személyi tulajdonát képező értékeket biztonságosabb helyekre. „Ennyi nyilas potentát egybeseregése után nem maradhat ki a szálló a bombázásból” – mondotta ismerőseinek. A város dec. 6-án szenvedte el az első bombázást; kezdetnek a Várkerületet választották ki; a szálló csak később került sorra.

Szálasi számára Brennebergbányán, a sporttér melletti hegy gyomrában találtak biztonságos óvóhelyet. A háború után bányászok mesélték, hogy a nemzetvezető a minden igényt kielégítő, feltétlen biztos óvóhelyen párját ritkítóan gyávának mutatkozott. Az első bombázásról a SH viszonylag hosszabb cikkben [33](#)emlékezett meg, de a németeknél bevezetett gyakorlat mintájára a kárhelyeket nem jelölte meg és hallgatott a halottak számáról. A későbbi bombázásokról egyre szűkszavúbban szólt. Sopront kilenc bombázás érte; az utolsó három bombázásról nem található nyom a helyi sajtóban.

Érdemes számbavenni a helyi sajtó cikkeit a bombázást megelőző nap 24 órájának eseményeiről. A SH dec. 5-i száma jelentette: a képviselőház dec. 7-én délelőtt a városháza közgyűlési termében ülést tart. Ezt az ülést természetesen nem tartották meg. A bombázók megjelenése előtt néhány órával utcára került a SH dec. 6-i száma, amelyben ilyen hírek voltak olvashatók: „Az orosz ott áll meg, ahol a magyarság meg akarja állítani.” – Ezeket a szavakat Ostier Antal országos sajtó- és propaganda vezető mondotta el egy beszédében. Milyen lehetett ennek az Antalnak a lelkiismerete? – Ilyen tartalmú beszédekből inkább csak a menekülők beállítottóságára tudunk következtetni. Szemrebbenés nélkül csak olyan hallgatóságnak lehetett ilyen hazug módra szólni, akik irtóztak a valóság felmérésétől, és azt kívánták vezetőiktől, hogy hitükben erősítse őket. Íme, néhány szemelvény ezekből a SH-ban megjelent erősítő pirulákból:

dec. 13.: A rettenetes hatású új magyar fegyverek el fogják dönteni a háborút.

jan. 17.: Törvénybe iktatta az országgyűlés a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista mozgalom elévülhetetlen érdemeit.

febr. 27.: Ebben az évben bekövetkezik a nagy fordulat – jelentette be a Führer beszédében. – Az egész világ össze fog törni ellenállásunkon.

A hiterősítő pirulák adagolása mellett 1944 végén már megkezdtek a németek szervezni a vagyonos rétegek Németországba irányítását. A SH dec. 31-i számában jelent meg az első erre vonatkozó cikk „A német birodalom minden becsületes magyar embert befogad” címmel. Eleinte csak a jött-mentek szivárogtak el, de márciusban a hivatalosan szervezett kiürítő szerelvényekre már felkészültek azok a helybéliek is, akiknek vaj volt a fejükön. Az őslakosság idősebb korosztályai – ha németajkúak voltak is – itt maradtak. Erősebb

volt városszeretettük a kegyetlenkedésekről szóló rémmesék által keltett félelemnél.

A nyilas sajtótermékek utolsó helyi számaiban már több a patológiás jelenség, mint a józan értelemmel követhető. A Budapesti Közlöny utolsó száma itt 1945. márc. 23-án jelent meg. Ebben olvasható Szálasi alábbi dekrétuma: „Az 1944. októberében kelt első Országépítési Tervben megjelölt feladatok nagy részét – a lehetőség határain belül – a kormány tagjai végrehajtották” – ezért a kormány minden egyes tagjának elismerését fejezi ki. Az Összetartás márc. 27-i számával búcsúzott el a várostól.

A város felszabadulását megelőző utolsó négy napról nem maradt hitelesnek tekinthető feljegyzés. Visszaemlékezők és utólagos szubjektív élményeket tartalmazó feljegyzések ugyan akadnak, de akad közöttük sok egymásnak ellentmondó részlet is. A felszabadulás után 21 napig nem jelent meg újság Sopronban. Az Új Sopron tömve volt aktuális napi feladatokkal, és nem maradt helye Szálasiék utolsó négy napjának megörökítésére. A hatalomváltás óráinak leírását öt hónapos késedelemmel egy polgármesteri jelentés – ha visszaemlékezésből is – de őrzi. Fábján Lajos 1945. aug. 9-i keltezéssel így foglalta össze a Közigazgatási Bizottság részére a felszabadulás óráit:

„A várost 1945. március utolsó hetében is érték ismételt bombatámadások, és ezeknél a bombázásoknál nagyon sok épületben keletkeztek szinte helyrehozhatatlan károk. A város közönsége jóformán állandóan az óvóhelyen tartózkodott, sőt a harcok megkezdésével le is költözött oda.” – Itt következik a fogalmazványban egy tintával áthúzott mondat: „A helyőrség vezetősége – megszabadulván a németektől – feltétlen meghódolás jeléül a Várostoronyra 1945. márc. 31-én 16 órakor kitűzte a fehér zászlót.” – E kihúzott mondat után folytatódik a meghagyott szöveg: „Végre a vörös hadsereg 1945. április 1-én felszabadította a várost. – A város akkori polgármestere 1945. április 1-én reggel fél négy órakor jelentkezett a vármegyeházára bevonult orosz állomásparancsnoknál, aki a jelentkezést tudomásul vette. A városháza főtisztviselői 1945. ápr. 1-én húsvétvasárnap a polgármester felhívására a városházán nyomban hivatalukba léptek az elmenekült tisztviselők kivételével.”

Az új generáció számára szemetszűrő lehet a polgármesteri jelentésben a „szinte helyrehozhatatlan károk”-ról szóló fogalmazás. Mint kortárs azt tudom tanúsítani, hogy a polgármesteri jelentés *akkor* a soproni polgárok életérzését fejezte ki.

Képzelnék el a soproni polgárt, amikor óvóhelyéről kibújva romokban látja a belváros jelentős részét. Az értelmiség nemcsak városát érezte elpusztítottnak; befejezettnek érezte azt a nyugat-európai kultúrát is, amelyben nevelkedett. Hallott felrobbantott hidakról, termelőberendezések nélkül maradt gyárakról, kibelezett bányáról. A lélek is megsérült, nem a bombázásoktól, hanem az Oradurról, Lidicéről, a gázkamrák embertelenségeiről szóló hírektől. Apokaliptikus képtelenségek várták vele a világ végét. Az áprilisi felmelegedés ijesztő járványveszélyétől sem félt. Hűdéses közönnyel nézte, mint hordják össze szovjet katonák a Széchenyi térre az eltemetetlen halottakat. Robotmunkában kellett őt arra kényszeríteni, hogy eltemesse saját halottait.

A szocializmus építőinek erről a lelki holtponton kellett a soproni polgárt elmozdítani. Nehéz feladat volt ez; szívósságot, türelmet, a város lelkének megértését követelte. Eredményeink láttán adassék becsülés és elismerés mindazoknak, akik e nehéz munka megszervezésében és végrehajtásában részt vettek!

A Szt. György u. 3. sz. épület romjai

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Vigh István: A megújult Sopron

35 Vigh István: A megújult Sopron

*„S történetkönyv ez a város,
A történetnek nagy könyve,
Minden utca és minden könyv
Nagy dolgokról beszél benne.”
(Petőfi)*

Valahányszor Sopronban járok és teendőimet intézve rovom a város utcáit, eszembe jutnak a költő verssorai, amelyeket Kolozsvárott vetett papírra 1847-ben. Számomra Sopron az a város, amely nyitott történelemkönyvként regél a múlttól.

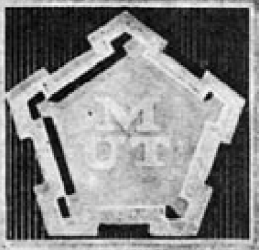
A könyvekből, feljegyzésekből ismerem a rómaiak Scarbantiáját. Legújabbkori életét, fejlődését saját tapasztalataimból, jegyzeteimből tartom számon egészen 1957 októberétől. Akkoriban hosszabb időt töltöttem a város falai között. Nagy tervek készültek akkor, hogy a felszabadulást követő másfél évtizedben szándékosan elhanyagolt város fejlődésnek indulhasson. Ha a tizenkét év előtti Sopront összehasonlítom a maival, elmondhatom én is: ég és föld a kettő – olyan nagy a különbség.

Megszépült, megfiatalodott a 47 500 lakosú város a műemlékek helyreállításával, az épületek tatarozásával, az új lakónegyedekkel 12 esztendő alatt. A Városi Pártbizottság és a Tanács sokoldalú

kezdeményezéseként, az Országos Tervhivatal, az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium, az Országos Műemléki Felügyelőség, a Megyei Tanács mostani vezetőinek segítségével az ősi város megújodott, rendkívüli vonzóerővel rendelkezik.

Hogy ez nem szokvány-megállapítás, hanem valóság, bizonyítja a Magyar Urbanisztikai Társaság legutóbbi állásfoglalása. A társadalmi testület, amely széleskörűen karolja fel hazánkban a városfejlesztés és urbanisztika ügyét, úgy határozott, hogy Hild Jánosnak, az első magyar városrendezőnek, a soproni Hild építőmesterek rokonának emlékére alapított emlékérmét 1969-ben *Sopronnak* adja. 1968-ban, első ízben Salgótarjának ítelték ezt a magas kitüntetést az urbanisztika terén országosan kimagasló eredményeiért. A Társaság nagyra értékelte a soproni történelmi városszag, a védett belváros korszerű rekonstrukciója terén elért eredményeket és ezek alapján hozta meg döntését. Sopron városfalakkal körülvett belvárosa a XIX. századvégi átépítés ellenére is lényegileg megőrizte a középkorban kialakult városszerkezetét, nagyszámú, zömében középkori műemlékével együtt teljes mértékben rászolgált arra, hogy az építésügyi miniszter a művelődésügyi miniszterrel egyetértve – 12 más telepítéssel együtt – műemléki jelentőségű területté nyilvánította és így számára műemléki védelmet biztosítson.

Sopron történelmi magjának is az volt a sorsa, mint Európa-szerte a hasonló műemléki értékű településeknek. Az épületek állaga romlott, igényesebb lakások, intézmények céljára alkalmatlanná vált, így a belvárosban elavult épületekben korszerűtlen körülmények közt tengette életét az, akinek újabb, korszerű lakásra nem volt módja. Sopron súlyos károkat szenvedett a második világháború [37](#)alatt, Budapest után itt pusztult el a legtöbb lakóépület és 1957-ig mint a nyugati határon levő város, kimaradt a fejlődésből.

OKLEVÉL

A MAGYAR URBANISZTIKAI TÁRSASÁG
A VÁROS FEJLESZTÉSE ÉS A VÁROSKÖZ-
PONT REKONSTRUKCIÓJA TERÉN EL-
ÉRT KIEMELKEDŐ EREDMÉNYEIÉRT

S O P R O N
VÁROSI TANÁCSA

RÉSZÉRE

**A HILD JÁNOS EMLÉKÉRMET
ADOMÁNYOZTA**

KELT BUDAPESTEN, 1969. ÉVI
NOVEMBER HÓ 14. NAPJÁN

A MAGYAR URBANISZTIKAI TÁRSASÁG
ELNÖKE

E mostoha körülményeket törte meg az építőügyi kormányzatnak az az elhatározása, amely Sopron belvárosának helyreállítását az Országos Műemléki Felügyelőség számára súlyponti feladatnak nyilvánította. Trautmann Rezső ny. miniszter egy megbeszélésen – az első helyen szereplő lakásépítési feladatokon kívül – három súlyponti feladatot jelölt meg. A Balaton regionális tervezését és megvalósítását, a műemléki városok közül Sopron belvárosának helyreállítását és a műemléki egységek közül a budavári királyi palota helyreállítását.

E koncepció jegyében készült Sopron belvárosának komplex helyreállítási terve, amelynek megvalósításából szakembereivel, tudományos, tervezői és kivitelezési kapacitásával az Országos Műemléki Felügyelőség is igyekezett kivenni a részét. A helyreállítási terv készítésének időpontjában már rendelkezésre álltak a műemléki városok, városrészek felújításának európai tapasztalatai. Ezek egybeestek az Országos Műemléki Felügyelőség műemléki politikájával és arra ösztönözték, hogy a rekonstrukció ne legyen valami halott rezervátum, hanem a műemléki értékek megmentése mellett a város egészének életébe beilleszkedő városcentrumot hozzon létre. A terv egyik főfeladata volt az is, hogy a feltárásokat, a helyreállításokkal együtt járó tudományos kutatómunkát a város történetének jobb megismerésére egy, a marxista történetírás számára szinte modellként jelentkező anyaggal egészítse ki. Ennek köszönhető, hogy ma már ismerjük a római és a magyar város szoros topográfiai kapcsolatait, és a jelentős régészeti feltárások nyomán a magyar településtörténet legkevésbé ismert szakaszára kaptak érdekes adatokat, felvilágosításokat.

38Sopronban járt egy alkalommal Vörös Károly történész, a Magyar Tudományos Akadémia várostörténeti bizottságának tagja, és a műemlékek megtekintése után megállapította: Sopron a középkori városmodell számunkra, hű képet ad arról, milyen lehetett a középkori magyar város. A tudományos megállapításhoz azonban hozzátehetjük: Sopron a szocialista városmodell is egyben, hiszen a város jelenlegi és jövőbeli képe szerencsésen kapcsolódik a történelmi múlt értékeihez.

A soproniak bíznak abban, hogy a városfejlesztés utóbbi tíz évben tapasztalt lendülete nem törik meg. A történelmi belváros teljes rekonstrukciója elhúzódik 1975-ig, de a belvároshoz kapcsolódó részeknek, a népi építészeti emlékeknek megóvása még hátravan. Még rengeteg a tennivaló. Meg kell oldani a vegyes, magán- és egyházi tulajdonban levő épületek helyreállítását. A városi tanács tárgyalásokat kezdett az egyházi épületek helyreállításának gondjairól.

Sopronban két új lakótelep körvonalai bontakoznak ki. Az egyik a Kőfaragó téren, a másik a nyugati városrészen épül. A város vezetősége nagy súlyt helyez arra, hogy az új lakónegyed épületei harmonikusan illeszkedjenek be a városképbe.

Megoldatlan gond a helyreállított épületek megfelelő szigetelése. A mostani anyagok nem nyújtanak tökéletes védelmet a nedvesedés ellen. Ehhez kérnek segítséget a szakemberektől. A homlokzatfelújításoknál azt szeretnék, ha üdébb színt kapnának a lakóházak.

A soproniak rekonstrukcióit az országos hatáskörű szervek és a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága messzemenően támogatták, a megvalósítás a helyi pártbizottság és tanács nagymérvű segítségével kezdődhetett meg és ért el eredményeket.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kárpáti Endre: Sopron és a megye egészségügyi viszonyai 1945-ben I.

39 Kárpáti Endre: Sopron és a megye egészségügyi viszonyai 1945-ben

I.

*„Alpok tövén, mint ékszerláda
Emelkedett e régi város,
De most lapulva, romba döntve,
Verve, verve, összetörve,
Sajgó sebekkel csak kiáltoz.”¹⁽¹⁵⁾*

1945. március 16-án a 2. és 3. Ukrán Front hadseregei ellentámadásba lendültek, válaszul a német fasiszta haderő március 6-án indított utolsó magyarországi offenzívájára. A 4. Gárdahadsereg március 28-án Csornát, majd 29-én Kapuvárt szabadítja fel. Az ellenség a védelemre berendezett Sopronba vonult vissza. Páncélos hadosztályai három napon át heves ellenlökésekkel igyekeztek feltartóztatni a 4. Gárdahadsereg csapatait. Ellenállásukat a szovjet erők súlyos harcok után megtörték, és március 31-ről április 1-re virradó éjjel felszabadították Sopront, s még ezen a napon átlépték az osztrák határt.²⁽¹⁶⁾

Ahogy a szovjet csapatok mind közelebb jutottak Budapesthez, s a főváros körülvétele és felszabadítása várható volt, a nyilas vezetők és országvesztő kormányuk sietve menekült az ország nyugati szélé felé, ahol egy ideig még biztonságban érezhették magukat. Így jutott azután a soproniak osztályrészül az a kétes hírű „dicsőség”, hogy a nyilas országgyűlés, kormány és egyéb pereputtyuk jóvoltából, városuk „fővárosi” rangra emelkedett. Januárra Sopron már teljesen a nyilas főváros szerepét töltötte be. Itt volt a parlament, a kúria, a közellátási, ipari, pénzügyi, földművelésügyi és közlekedésügyi minisztérium. Itt jelenik meg a nyilasok hivatalos lapja a „Hivatalos Közlöny” is.³⁽¹⁷⁾ Az angolszász repülők első csapása is éppen akkor érte a várost, amikor a nyilas országgyűlés megkezdte ülését a Városháza épületében. Ezt követően Sopront még több légitámadás sújtotta, melyek anyagiakban és emberéletben is súlyos veszteségeket okoztak. Csupán az 1944. december 6-i légitámadás során 150 polgári személy és 170 katona vesztette életét.

A felszabadulás előtti hónapokban a front elől menekülők áradata is ellepte a várost, melynek lakossága 1945 telén megkétszereződött és elérte, vagy talán meg is haladta a 80 000 főt. A zsúfoltság, a rossz lakásviszonyok, a tisztálkodási lehetőségek korlátozottsága, a fenyegető járványok veszélyére figyelmeztetett. Elsősorban a kiütéses tífusz (Typhus exanthematicus) réme kényszerítette a nyilas és német hatóságokat bizonyos preventív intézkedések megtételére. Ezek a rendelkezések azonban nem elég következetesek, inkább felemások. Elvakultságukban, esztelen gyűlöletükben csak későn és felületesen intézkedtek a jelentkező tífuszgócok elfojtására. A kiütéses tífusz fő forrása a Sopron-környéki lágerekben 40embertelen körülmények között sýnlódó, német parancsnokság alatt tartott, a helybeli Volksbund és nyilas suhancok segédletével őrzött, több tízezernyi magyarországi munkaszolgálatos volt. Magában Sopronban is több száz munkaszolgálatost tartottak az elemi higiénikus feltételektől megfosztva. A városban állomásozó nagy számú katonai erő is fokozta a túlszűfoltságot és a járványveszélyt.

A kiütéses tífusz az említett lágerekben 1945 januárjában lángolt fel. A tömeges halálozás, már ekkor kezdetét vette. Erről azonban a német parancsnokság nem akart tudomást venni. Csupán február elején állítják fel a primitív fertőtlenítő kamrákat. Túl sokat azonban ez nem használt, mert a járvány ekkor már túljutott csúcspontján; másrészt a „költéses” védőoltást nem tették általánossá.

A kiütéses tífuszban elhalt munkaszolgálatosok számát ma már megállapítani nem lehet. Nem lehetséges ez az anyakönyvek hiányos vezetése és a halálokok önkényes és szakszerűtlen bejegyzései miatt sem. Másrészt

ezekben a táborokban nemcsak a kiütéses tífusz szedte az áldozatait. Igen sokan haltak meg éhségedémában, vérhasban, végegyengülésben és nem jelentéktelen azoknak a haláleseteknek a száma, amelyek a halálozási anyakönyvekbe „lőtt seb” megjelöléssel kerültek bejegyzésre. Hozzávetőlegesen becslés alapján a Sopron-környéki lágerekben kiütéses tífuszban elhalt munkaszolgálatosok számát 1–2 ezerre, a megbetegedettek számát 5–6 ezerre kell tartanunk.⁴⁽¹⁸⁾

Jellemzőek az adatszolgáltatás megbízhatatlanságára az egyes jelentések ellentmondó számadatai. Míg az ágfalvi jegyző a községben elhalt munkaszolgálatosok számát 250 főben állapítja meg 1945. II. 1-i jelentésében, vele ellentétben II. 14-én a német Orstkommando értekezletén Hagen német törzsorvos csupán 3 kiütéses tífuszban megbetegedetről tud Ágfalván. Viszont elismeri, hogy Nagycenken 1200 munkaszolgálatos közül 800 betegedett meg kiütéses tífuszban, Harkán pedig 265.⁵⁽¹⁹⁾

Magában Sopronban 1945 januárjában a tisztifőorvosi jelentés még csak 3 kiütéses tífuszos esetről tesz említést, de már februárban 78 megbetegedést jelent. A megbetegedettek közül 62 katonai, 11 polgári személy és 5 munkaszolgálatos. Január 27-én a polgármester elrendeli a város területén lévő nyilvános helyiségek időleges bezárását, „mert – mint a határozat indokolja – a vármegye területén kiütéses tífusz ütötte fel fejét és ez a város közönségére is áterjedhet.”⁶⁽²⁰⁾

Január 27-én Kamenszky polgármester a város katonai parancsnokához küldött átiratában említi, hogy a polgári lakosság körében is terjed a ruhatetvesség, amit a katonaság, de főleg a zsidó munkaszolgálatosok által behozott ruhatetvek okoznak.⁷⁽²¹⁾

Úgy látszik, a nyilas kormányzatot is elfogta a járványtól való szorongás. Erre utal a képviselőház háznagyhi hivatalának a tisztifőorvoshoz küldött átirata, ⁴¹melyben a Pannónia szálló egészségügyi felülvizsgálását szorgalmazza, mert az említett akta közlése szerint „Sopron városában fellépett a flekktífusz. A szállóban vannak elhelyezve a törvényhozás és felsőházának tagjai, valamint azok családtagjai és a parlamenti tisztviselők családtagjaikkal”.⁸⁽²²⁾

A kiütéses tífusznak 1945 januárjában nagyobb góca alakult ki a csornai járásban, főképp Soboron, ahol az itt elhelyezett leventék közül kb. százan betegedtek meg. Szerencsére halálozás nem fordult elő.⁹⁽²³⁾

Márciusban a közegészségügyi és köztisztasági helyzet tovább romlott Sopronban. Nem véletlen, hogy e hóról összeállított tisztifőorvosi jelentés 173 kiütéses tífuszos megbetegedésről tesz említést. E hónapban, március 4-én és 28–29-én, még légitámadások is érték a várost, melyeknek közel 200 halálos áldozata volt.

A vármegye 3 kórháza megfeszített munkával, megszakítás nélkül végezte munkáját. Különösen a soproni városi Erzsébet kórházra nehezedtek nagy terhek, minthogy ez a gyógyintézmény a december 6-i bombázás alkalmával súlyos károkat szenvedett. Ha nehézségekkel is, de a kórház 9 osztályán a tél folyamán is megszakítás nélkül folyt a gyógyító munka. A kapuvári és csornai kórházak is teljes kapacitással dolgoztak, minthogy háborús sérülést lényegében nem szenvedtek.

A nyilas hatóságok ezekben a hónapokban nagy gondot fordítottak arra, hogy minél nagyobb mennyiségű egészségügyi felszerelést, kórházat „menekítsenek” ki Németországba. A néhány megyében összetorlódott, az egész ország területéről elrabolt egészségügyi felszerelésnek, raktáraknak stb. még a nyilvántartása is gondot jelentett. Külön rendelet intézkedett a „megszállt területekről odatelepült” gyógyintézeteknek, kórházak és egyéb egészségügyi intézmények és raktárainak felkutatásáról.¹⁰⁽²⁴⁾ Csak természetes, hogy a nyilas belügyminisztérium, az egészségügyi intézmények és felszerelések kiszállítását is „szabályozta”. „...Mindazok, akiknek gyógyászati eszközök, illetőleg gyógyszerek, sebészeti kötöző szerek, vagy

gyógyászati segédeszközök birtokában vannak, amennyiben a hadműveletek következtében eddigi tartózkodási helyüket megváltoztatni kényszerülnek, kötelesek a lehetőség szerint azoknak elszállításáról gondoskodni, amennyiben pedig azokat elszállíttatni nem tudnák, e körülményt az illetékes m. kir. tisztiorvosnak bejelenteni és a szóban lévő eszközöket elszállítás végett a kijelölt közegeknek átadni”.[11\(25\)](#)

Más egészségügyi intézményeket még a kiürítés elrendelése előtt „menekítettek” Németországba. Egyes orvosok, gyógyszerészek és egészségügyi dolgozók igyekezetét is mérsékelni kellett és a Németországba való települést előzetes belügyminiszteri engedélyhez kötötték.[12\(26\)](#)

Az említett belügyminiszteri rendelet említést tesz azokról is, akik nem fejtettek ki kellő gondosságot a gyógyító intézmények és egészségügyi felszerelési tárgyak ellenség előli biztonságba helyezése érdekében.[13\(27\)](#)

Ha nem a magyar történelem legsötétebb korszakának idejéről lenne szó, [42](#)komikusnak kellene tartanunk, hogy a Sárváron tanyát vert nyilas belügyminisztérium március 19-én még a „visszafoglalt területek” közigazgatási és egészségügyi ellátásának szervezéséről ad ki rendelkezést.[14\(28\)](#)

Húsvét vasárnapján a Vörös Hadsereg alakulatai végeláthatatlan sorban vonultak a felszabadult, de dermedt városon keresztül Bécs irányában. A szétesett megyei és városi közigazgatás gépezetének mielőbbi talpraállítása jelentette az új élet megindítását. Ez azonban igen nagy nehézségekbe ütközött. A megye központja, vasút-, telefon- és távíróösszeköttetés hiányában, teljes elszigeteltségben élt az ország egyéb részeitől, jó ideig a fővárostól is. Az új, demokratikus kormány csak április közepén tette át székhelyét Debrecenből Budapestre. Az egyedüli erő, mely az élet megindítására ösztönzést és segítséget adott: a Vörös Hadsereg helyi parancsnoksága és az alakuló helyi Kommunista Párt.

Az április 11-én tartott népgyűlésen Vaskó párttitkár a romok eltakarításának megkezdésére szólítja fel a város lakosságát és arra, hogy nyújtson segítséget a Vörös Hadsereg sebesültjeinek ápolásában.[15\(29\)](#) A sebesültek ellátása igen komoly feladatot rótt a városra. Az Erzsébet kórházon kívül sebesült szovjet katonákat ápoltak majdnem az összes iskolában, kollégiumokban, a műegyetemen, középületekben, laktanyákban, magánépületekben, összesen 33 épület helyiségeiben.[16\(30\)](#)

Az április 21-én megalakult Nemzeti Bizottság egyik legfontosabb feladatául azt tűzte ki, hogy sikerrel vegye fel a harcot a járványok elhárításáért, másrészt, hogy megszervezze a közélelmezést. Ezekben a napokban a Nemzeti Bizottság a brennbergi bányászok küldöttségét fogadja, akik rögtön segítséget kérnek éhező családjaik számára. A szovjet parancsnokság azonnali intézkedése: 1 vagon gabona és ugyanennyi burgonya kiutalásával segíti az éhezőket.

A Soproni Nemzeti Bizottság intézkedik az üzletek kinyitásáról és elrendeli a pékek munkába állítását. A kenyér napi fejadagja ezekben az időkben napi 15 dkg. A közélelmezés biztosítása érdekében kötelezővé tették a hüvelyesek, a liszt-, burgonya-, zsír-, cukor- és sókészletek bejelentését. Gabonát és élelmiszereket más közlekedési eszközök hiányában távoli vidékekről szekerekkel szállították a városba. Ezekre a súlyos időkre és nehézségekre emlékezik az akkori polgármester egyik felszólalásában: „...májusban ez a város még halott város volt. Az összes üzletek, bankok zárva voltak, az emberek alig mertek az utcára menni. Az élelmiszerkészleteinket a nácik és nyilas bérenceik a városból elszállították. Üres raktárakat hagytak hátra. De nem voltak közlekedési eszközeink sem.”[17\(31\)](#)

A közellátáson kívül az egészségügyi ellátás megszervezése és a járványveszély elhárítása a legsürgetőbb feladatként jelentkezett. A főispán, a polgármester és a tisztifőorvos – megtárgyalva a kialakult helyzetet –

arra az elhatározásra jutottak, hogy a város három kerületét több kisebb egységre, körzetre bontják, s ezeknek orvosi ellátását egy-egy orvosra bízzák. Így azután az I. kerületbe 6, a II. kerületbe 4, a III. kerületbe 2 orvost rendeltek ki. A beosztott körzeti orvosok (ahogyan akkor nevezték tömborvosok) a kijelölt körzeteket 43naponta látogatták. A 12 háztömborvos rendszeresen ellenőrizte a köztisztasági helyzetet, figyelemmel kísérte a tetvességi eseteket. Gondoskodott a fertőző betegek azonnali kórházba szállításáról, a fertőtlenítés, a tetvetlenítés végrehajtásáról. A kerületi hatósági orvossal rendszeresen, lehetőleg naponta megbeszélték a tennivalókat. Az első időkben azonban az új szervezet működése elé is akadályok tornyosultak. Fertőtlenítő felszerelés és egészségőrök hiányában, még a primitív eszközökkel elvégezhető fertőtlenítés is nehézségekbe ütközött. A tavaszi hónapokban, áprilisban és májusban volt a város egészségügyi helyzete a legkritikusabb a járványveszély szempontjából. Erre utal a tisztifőorvos 1945 április hónapról adott összefoglaló jelentése:

„A város közegészségügyi állapota a várost ért súlyos bombázások óta a múlthoz képest nagy mértékben romlott. A hazatérő katonák, de főként a deportáltak kiütéses tífusszal fertőzve érkeztek a városba és így a kiütéses tífuszt széthurcolták a lakosság között a legmesszebbmenőbb óvintézkedések ellenére is. Ennek ellenére 1945 április havában 668 typhus exanthematicus bejelentés, illetőleg kórházi gyógykezelés történt, de a megbetegedések száma ennél is több volt, mert számos eset nem került bejelentés és észlelés alá. Ezenkívül erős kanyaró járvány lépett fel a gyermekek között, sok esetben súlyos tüdőgyulladással szövődve.”¹⁸⁽³²⁾

A nagy számú fertőző beteg elhelyezése és gyógykezelése a Vöröskeresztes kórházban és a három hadikórházban történt. A hadikórházak polgári egyéneken kívül katonákat és deportáltakat is gyógykezelésben részesítettek. Az egyesített kórházak parancsnoka április végén a főispánnak küldött jelentésében arról tesz említést, hogy a betegek élelmezése, gyógy- és kötszerellátása nehézségekbe ütközik, és ezért a gyógyuló betegek egy részének elszállítását szorgalmazza. A jelentés idején e kórházak fertőzőbeteg létszáma 1000 fő.¹⁹⁽³³⁾

A megyeszékhelyet a második világháború során 9 légitámadás érte. A város lakóépületekben és egészségügyi intézményekben is súlyos károkat szenvedett. A romépületek aránya (13%) országos viszonylatban itt volt a legmagasabb a magyar városok közül. A németek 1800 soproni lakost hurcoltak el, a háborús események következtében pedig 2200 ember vesztette életét. A lakosság száma az 1941-es népszámlálás alkalmával 42 255 volt, de 1945. június 30-án csupán 27 248 és még 1946. augusztus 1-én is csak 29 644.²⁰⁽³⁴⁾

Súlyos károkat szenvedett a városi Erzsébet kórház is. Az épületkár 44%-os, a berendezést és felszerelést ért kár 84%-os volt.²¹⁽³⁵⁾ A felszabaduláskor a romos kórházat a Vörös Hadsereg vette igénybe sebesültjei részére. Az eredetileg 320 ágygal rendelkező közkórház, 230 ágygal az Orsolya-rendi zárdában folytatta működését. Az eredeti épületben csupán a 30 ágyas elmeosztály maradt.²²⁽³⁶⁾ A városi járványkórház is jelentékeny károkat szenvedett, de fertőtlenítésre és tetvetlenítésre néhány hetes kiesés után használhatóvá vált. Végül is május hónapban a járványkórház megkezdte 45 ágygal működését.

A vármegye betegellátásának szolgálatában álló két másik kórház szerencsére 44nem szenvedett jelentősebb háborús károkat. Sopron vármegye kapuvári közkórháza szervezett betegágyainak száma 258 volt. Ebből a felszabadulás hónapjaiban 182 ágy volt működőképes állapotban. A kórház 5 osztályra tagolódott. A sebészetben 52, a szülészetben 13, a belgyógyászati osztályon 37, a fertőző osztályon 21, az elmeosztályon 59 ágy állott a betegek rendelkezésére. A háború utáni nehézségekre mutat, hogy a belgyógyászati betegek elkülönítését a tüdőbetegektől nem sikerült megoldaniok. A kórház orvoslétszáma 1945 májusában

mindössze 5 fő volt.

A csornai Margit Közkórház, az előbbihez hasonló jellegű 256 ágylétszámú gyógyító intézmény. 1945 tavaszán a betegek gyógykezelését itt is 5 orvos végezte, annak ellenére, hogy az ágyak száma a háború előttihez képest emelkedett és 280-ra nőtt.

A fentiekén kívül még Csepreg községben működött egy 80 ágyas szükségkórház, melyet április hó elején állítottak fel az esetleges sebesültek részére.

A vármegye területén a felszabadulás előtt 18 gyógyszer-tár működött a soproni 8 gyógyszer-táron kívül. A fertőszentmiklósi gyógyszer-tár teljesen megsemmisült, a büki, a simasági gyógyszer-tárat kifosztották. Részben a háborús veszteségek, részben az utánpótlás teljes hiánya miatt, az összes gyógyszer-tár igen nagy mértékű gyógyszer- és kötszerhiánnyal küzdött. Gyógyszérumok teljesen hiányoztak. A soproni 8 gyógyszer-tár közül április vége táján már 5 működött. A lakosság részéről széthurcolt gyógyszerek egy részét sikerült összegyűjteni.

A gondozó intézetek közül a soproni Tüdőbeteggondozó megszakítás nélkül folytatta munkáját 1945-ben. Hasonlóképpen a csornai, csepregi és a kapuvári gondozók is.

Az egészségházak nem szenvedtek komolyabb háborús károkat. A Zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálat a tavaszi hónapokban a védőnőhiány és a helyiségek igénybevétele miatt csak kevés helyen működött.

A mentőszolgálat nehézségeire jellemző, hogy Sopronban pl. hosszú ideig nagy gondot jelentett egyetlen lónak a hiánya, a meglévő lovas mentőkocsi üzembehelyezéséhez.²³⁽³⁷⁾

A megye egészségügyének személyi ellátottsága a felszabadulás idején és az azt követő időkben viszonylag kielégítőnek volt mondható. A vármegyei tisztifőorvoson kívül 4 járási tisztiorvos, 32 községi körorvos és 7 magánorvos működött a megyében a felszabadulás első heteiben. A megye lakossága az 1945. ápr. 30-i összeírás szerint 171 576 fő, s így 4637 lakosra jutott gyógyító tevékenységet folytató hatósági orvos. Az egyes járások ellátása azonban nem egyenletes. Míg a soproni járásban 3509 lakosra jut egy hatósági orvos, addig a kapuváriban 5332-re.

A vármegye területén (Sopronon kívül) 19 gyógyszerész működött. Fogtechnikus csupán egy volt a vármegyében. A hatósági bábák száma 100 fő, a magánbábáké 7 fő. Fertőtlenítő és egészségőr 8 volt a felszabadulás idején, viszont az egészségügyi védőnők száma csak 5.²⁴⁽³⁸⁾

(Folytatjuk)

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Jancsó Miklós: A soproni egészségügy a felszabaduláskor és 1970-ben

45 Jancsó Miklós: A soproni egészségügy a felszabaduláskor és 1970-ben

A soproni városi közkórház a proletárdiktatúrának köszönheti megindulását 1919-ben. Az induláskor sebészeti, belgyógyászati, nőgyógyászati és bőr- s nemibeteg osztály nyílt csak meg, a két első osztálynak volt csupán egy-egy segédorvosa. 1927-ben összesen 18 orvos van: az eddigiek mellett Röntgenintézet és szemészeti osztály is. 1937-ben került a sor az elme- és idegosztály rendszeresítésére, majd 1943-ban a

tüdőbetegosztályára, amely azonban magában a kórházépületben nem talált helyet. Innen már stagnál a szépen megindult fejlődés, a kutató és gyógyító munka. Részben oka az időközben kitört II. világháború, részben a csend, mely a viharokat megelőzi, a közöny, amely megüli a lelkeket a jövőbe vetett bizonytalanság miatt. A bevonulások, a katonai szolgálatok állandósulnak. A munka csak a kurrens dolgok végzésére szorítkozik. Majd a hovatovább minden napra eső légiriadók, bombázások, a munkaidő nagyobb részében az óvóhelyekre kényszerítik az orvosokat, betegeket egyaránt. Komoly műtétekről, orvosi ténykedésekről szó nem lehet ilyen körülmények között. Tetézi a bajokat a hadszíntérről állandóan érkező sebesültek mindinkább növekvő száma. Az ő ápolásukra egyes osztályokat részben, másokat teljes egészükben átad a kórházigazgatóság. Az ápolást, kezelést a kórházi orvosok és ápolónővérek végzik. Sok a menekülő, aki lakás és a legszükségesebbek hiányával van Sopronban. Természetesen idült és egyéb természetű betegségeikkel ők is szaporítják az egyébként is nagy beteglétszámot. A rendet, amiről eddig még egyáltalán beszélni lehetett, 1944 decemberében végleg megbontotta egy repülőbomba, mely a bőr- és nemibetegosztályt, s a személyzeti pavilont csaknem teljesen elpusztította. Nem volt ez meglepő, hisz az egész háború alatt a kórház telepítésének legkevésbé célszerű voltát a vasútvonal közelségében látta minden gondolkodó, tárgyilagos ember. Ez a bomba nemcsak az említett épületet tette tönkre, de a többi objektumban is mindenütt kitört ablakok, helyükből kimozdult ajtók, ablaktokok éktelenkedtek. A nagyobb bajokat mégis a megrongált központi fűtés vezetékai okozták. Ezek a csövek, a bár gyenge, de állandóan jelentkező fagyok miatt hol az egyik, hol a másik helyiségben repedtek meg; mert az ablak, ajtó ritkaság számba ment. A javítás keresztülvitelére ember alig vagy egyáltalában nem volt. Anyag, amivel esetleg helyre lehetett volna hozni, a háború utolsó évében járván, szintén ismeretlen fogalommá vált. Mindenre szükség- és kényszermegoldásokat kellett alkalmazni, mert a betegellátás nem szenvedhetett hiányt. A kórház elromosodása lassan – a belső bajokkal együtt – nemcsak demoralizálta, de egy kisebb elsősegély helyé süllyesztette a korábban szépen, példásan működő betegápolást.

De bármily súlyosak voltak is a hiányok, bajok (hisz más nem is volt), az orvosi munkának mennie kellett mindenütt, különösen a sebészeti és szülészeti osztályon. Ezeknek az osztályoknak a munkáját részben nem tudta befolyásolni, részben fokozta a háború. A városban nagy volt az orvoshiány. Egyik katonáskodott, másik a háborús eseményekkel kapcsolatban külföldön tartózkodott. Így a városba települt nagy hadikórház egység (volt ugyan saját orvosi garnitúrája, de a betegekhez képest kicsi) most már nemcsak a katonai, hanem a polgári betegeket is kénytelen volt felvenni kezelésre. Megtette azt annál is 46inkább, mert a város itthon maradt orvosai, akik a hadikórházakban is dolgoztak, munkájuk fejében kikötötték azt. A harcok elől menekülő polgári lakosság egészségügyi ellátása – minden külön megszervezés nélkül – ezekre az intézményekre hárult. Minden kórházi egység, egymástól függetlenül, önállóan működött, ahogy tudott. Az élelmiszerek megszerzését is öntevékenyen, minden segítség nélkül, az orvosok, ápolónők és mozgóképes betegek látták el. Összefogó kapocs nem volt. A katonai vezetés már régen megszűnt. A városi tisztifőorvost szolgálati útja alkalmával bomba ölte meg a Templom utcában. Tetézte a bajokat, hogy a hadikórház egyik-másik egységének több ízben kellett helyet változtatnia: vagy az épületet érte bomba, vagy a környékről áterjedt tűz rongálta tovább az egyébként is romos helyiségeket. Tűzoltóság, víz- és villanyszerelés nem volt. A mentést, a költöztetést a kórház saját személyzete s a környék beszervezett lakosságának segítségével végezte. (Sopron városi tanács VB Kórházának II. Évkönyve. Szerkeszt. Gerencsér Nándor és Jancsó Miklós 8. 13–14 l.)

Ebben az állapotában érte a várost a felszabadulás. A közeli osztrák területen nagy csaták dúltak, óriási tömegben hozták a szovjet sebesülteket a városba, jóformán minden lehetőséget fel kellett használni, így a romos kórházat is igénybe vette a szovjet katonaság, a kórház személyzete pedig az orsolyiták zárdájába és iskoláiba vonult. Az eredeti helyre csak 1947 tavaszán térhetett vissza. Hatalmas küzdelmet jelent a

következő időszak, míg Sopronnak ez a régente elhíresedett intézménye eljutott a mai magas fokra, és egyúttal az egész közegészségügy jóval túlszárnyalta a felszabadulás előtti korszakot. Ma hatalmas feladatokat old meg a soproni egészségügy. Lakosságunk ma hozzávetőlegesen 47 000, a járásé kb. 28 000. Az utóbbi években az ellátást igénylő lélekszám nagy mértékben emelkedett, aminek oka a sok bejáró dolgozó, valamint a biztosított beteg számának növekedése.

Az egészségügyi ágazatokhoz 10 intézmény tartozik.

1. Kórház

Az alábbi osztályok működnek. *Belgyógyászat* (Egy főorvos, öt beosztott orvos). A kórház legkihasználtabb osztálya. Van belgyógyászati jellegű „örző szoba” is, ahol a súlyos, életveszélyben levő betegek fogadása történik. *Sebészet* (Egy főorvos, két beosztott orvos). Az utóbbi időben a betegáramlás megnőtt. Intenzív terápiás osztálya fogadja a súlyos sérülteket, megszünteti az életveszélyes állapotot. *Szülészeti és nőgyógyászat* (Egy főorvos, három beosztott orvos). 1967-ben elkészült a korszerű műtő. Van újszülött osztály is. A szülések számának örvendetes szaporodása folytán a helyiségek száma kevésnek kezd bizonyulni. *Gyermekosztály* (Egy főorvos, négy beosztott orvos). A termek boxosítottak. Van „koraszülött” kórterem, készülékekkel. *Fül-orr-gége* (Egy főorvos). Az osztályt korszerű műtő egészíti ki, több férőhely biztosítása történt. *Szemészet* (Egy főorvos, egy beosztott orvos). *Bőrgyógyászat* (Egy főorvos). Mykológiai állomásáról a SSz. 1967. évfolyamában a 369. lapon emlékeztünk meg. *Ideg- és elmeosztály* (Egy főorvos, két beosztott orvos). Túlszűfolt. Itt intézik az alkoholisták elvonó kúráját is. *Urológia* (Egy főorvos, egy beosztott orvos). Működését tekintve egyik legkihasználtabb osztály, mert az ellátási területen kívüli helyekről is kéri felvételüket betegek. *Fertőző osztály* (Önálló orvosok nélkül). Egyelőre nem felel meg elhelyezése, mert nem lehet a betegeket kellőképp elkülöníteni. *Tüdőosztály* (Két főorvos). A betegek száma örvendetesesen csökken ugyan, mégis zsúfoltság van, mert a megyében megszüntették a kórházak tüdőosztályait és ide utalják be a betegeket. *Központi laboratórium* (Egy 47 főorvos, egy szakorvos). Évente általában 94 000–100 000 beteget vizsgálnak meg. Zsúfolt intézet. *Röntgen osztály* (Egy főorvos, egy adjunktus, két szakorvos). Évente kb. 12 000–15 000 beteget vizsgálnak meg. A vizsgált személyekről zömévei fényképfelvételt is készítenek. *Kórbonctan* (Egy függetlenített adjunktus). Tudományos jellegű és igényű munka folyik. *Vérellátó állomás*. 1960 novembere óta dolgozik. Előírt tervszámait rendszeresen túlteljesíti és különleges vérvizsgálatokat is végez. *Nővérszállás*. 1966 októbere óta működik, 17 fő lakja, eléggé zsúfolt körülmények közt.

2. Rendelőintézetek.

A betegforgalom napi 1200–1500 főre tehető. Minthogy vidékről is járnak be betegek, a rendelők zsúfoltak. Az új rendelőintézet építésének befejezése a közeljövőben várható, akkor ez a zsúfoltság enyhül. A szakorvosi rendelés 240 óra. *Általános körzeti orvosi szolgálat*. Az orvosok száma újabban 13-ról 14-re emelkedett, az ápolónőké 7-ről 15-re. Legújában Brennbergen, Bánfalván és Fertőrákoson nyílt orvosi rendelő. A városban egy-egy körzeti orvosra 3000–3500 fő jut. *Üzemegészségügyi szolgálat*. Az üzemek egészségügyi ellátását 2 főfoglalkozású, 12 részfoglalkozású üzemorvos és több tanácsadó orvos biztosítja.

3. Gondozóintézetek.

Tüdőgondozó intézet (2 főorvos). Külön helyiségekben. A tüdőbetegek számának örvendetes csökkenése folytán az intézet feladatai bővültek. Főbb tennivaló lett a tüdőbetegek felkutatása, gyógyítása, gondozása, védőoltások adása, szűrővizsgálatok. *Idegbeteggondozó intézet* (Egy részfoglalkozású főorvos). Az intézet 1967 óta működik a rendelőintézetben. Forgalma nagy; feladata a még be nem utalt vagy elbocsátott

elmebajosok gondozása. *Bőr- és nemibeteg gondozó* (Egy főorvos). Főbb feladata szűrővizsgálatok, kezelések, felvilágosító munka, valamint nemibetegek felkutatása. *Onkológiai intézet* (Egy főorvos). A rendelőintézetben működik. 1951-ben létesült, de 1968 szeptembere óta vannak jobb eredményei. Hivatása rákgyanús és rákbetegek felkutatása, ellenőrzése, gyógyítása, gondozása. 700–800 rákos beteget tart számon, az új felfedezett betegek száma évente 150–170 főre tehető.

4. Anya- és gyermekvédelmi szolgálat.

A Május 1. térre való költözésével jobb eredmények lehetősége nyílt. *Körzeti gyermekorvosi szolgálat*. Egy körzetben a 3000 főt is meghaladja a betegek száma. Részben járóbetegek 14 évig, részben fekvők a lakásukon. Munkakörükhez tartozik az egészséges gyermekek, csecsemők gondozásának tanácsadása, családlátogatás, gyógyító, ellenőrző munka stb. *Védőnői szolgálat*. A körzeti szám hét volt, legújabban 15-re emelkedett. A védőnők munkáját vezető védőnő és gyermekorvosok irányítják. A munka megszervezése jó, de túlterhelés mutatkozik. Panaszok nem érkeznek. *Anya- és csecsemővédelem*. Munkaterülete az egészséges csecsemők ellenőrzése, a terhességvédelmi tanácsadás. E szolgálat jó munkáját tanúsítja, hogy városunkban a csecsemőhalálozási arányszám lényegesen jobb, mint a megyéé vagy az egész országé. Terhes anyáink száma örömdetesen növekszik.

5. *Iskolaügyi szolgálat* (2 orvos). Sopron iskolaváros lévén, több ezer diákját egészségügyileg ellátni óriási feladat. Külön iskolafogászat is működik. A felsőoktatási intézmények maguk alakítottak ki rendelőt és gondoskodnak felszerelésről.

486. *Bölcsödék*. 4 területi (városi), valamint öt üzemi bölcsöde működik. Zsúfoltak, a gyermekgondozási segély révén azonban enyhülés várható.

7. *Állami közegészségügyi felügyelőség*. A város egészségügyi osztályán belül működik. Főbb témakörei: település-, élelmezés-, iskola-, munkaegészségügy és járványügy.

8. *Szociális gondozás* (egy gondozó). Feladata a város területén élő, gondozásra szoruló öregekről és a szoc. otthoni elhelyezést igénylőkről környezettanulmányok elkészítése, gondozásuk, rokkant személyekre és a szellemi fogyatékoságúakra felügyelés.

9. *Az öregek napközi otthona*. 1967 óta működik a Magyar u. 22. szám alatt. Feladata családi gondozásban nem részesülő öregek, csökkent munkaképességű személyek részére nappali hely biztosítása, ezen kívül napi egyszeri meleg étkezés és a kulturális igények kielégítése. A gondozottak száma 32, köztük 30-an részesülnek – csekély térítés ellenében vagy térítés nélkül – étkeztetésben. 1968-ban a résztvevők a balfi fürdőt is rendszeresen igénybevehetik.

10. *Szociális otthonok*. A megye szociális otthonai zsúfoltak. Az átlagos életkor növekedésével az igénylők száma fokozottabb; a megye otthonainak száma kilenc. *Az elmebetegek bánfalvi szociális otthona*. A gondozottak létszáma 100 fő. Orvosi ellátásukat általános és idegszakorvos végzi, az ápolási feladatokat pedig 10 ápoló. Az épület, hajdani kolostor a 17. századból, elavult. *Betegek szociális otthona* a Balfi úton. A gondozottak létszáma 205 fő, köztük magatehetetlen 150. A gondozási munkát 26 dolgozó látja el. Három részfoglalkozású orvos tevékenykedik a betegek ellátásában. Az épület elavult.

Nem tartozik a két állami szanatórium a városi intézmények sorába, de szorosan együtt működnek velük. A gyógyszerárak száma hét.

A közeljövő tervei a kórházi túlszűfoltosság enyhítésére vonatkoznak. Az elmeosztály 90 ágyas pavilonnal növekszik. A gyermekosztályhoz fertőző-gyanúsak elkülönített helyiségeket kapnak. Az új rendelőintézetben korszerű Röntgenosztály kap helyet. Körzeti rendelő megnyitása a Híd utcában s a Szabadság körúton gyógyszerházzal. A régi rendelőintézet átalakítása az újnak megnyitása után. A nővérszállás áttelepítése a Kőfaragó térre, korábbi helyén fiatal orvosok lakása lesz. A tüdőgondozó nagybővítése. Iskolaorvosi rendelő nyitása a Szent György u. 16. szám alatt.

Távolabbi terv, amely a jelenlegi bajokon segítene, 300 ágyas klinikai épület emelése.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Varga Imréné: Soproni hirdetések felszabadulásunk időszakából (1945. ápr.–nov.)

49 Varga Imréné: Soproni hirdetések felszabadulásunk időszakából (1945. ápr.–nov.)

A normális élet és rend fenntartásáról szóló első felhívást, a szovjet katonai parancsnokság adta ki, „1. számú parancsá”-ban, 1945. április 1-én. Ezt követően városunk utcáin egymás után jelennek meg a hirdetések, plakátok és röplapok. Mozgósítanak az újjáépítésre, a népi erők egyesülésére: a szabad és demokratikus Magyarország megteremtése érdekében. A demokratikus pártok, élükön a Magyar Kommunista Párt a népi követelések zászlóvivője: Békét, Kenyeret és Földet. Végül az 1945. évi novemberi országgyűlési választások propagandáját is számos plakát tükrözi.

Sopronban megjelent, ill. nyomtatott hirdetések bibliográfiai adatait közöljük az alábbiakban.

(E hirdetések a levéltárban és a Liszt Ferenc Múzeumban a kutatók rendelkezésére állnak.)

1945. április 5.

Hirdetés Sopron város és vármegye területén tartózkodó miniszteriális tisztviselők jelentkezéséről. (Röplap) Székely és tsa. nyomda. 15×21 cm. (rózsaszín papír)

(Sopron szab. kir. thj. város polgármesterétől 5512/1945. III. sz.)

1945. április 5.

Hirdetés emberi és állati hullák bejelentéséről. (Röplap) Székely és tsa. nyomda. 15×21 cm. (rózsaszínű papír)

(Sopron szab. kir. thj. város pm-től 5517/1945. IV. sz.)

1945. április 12.

„Hazánkon végighömpölygött a háború... most ezeréves magyar hazánk parancsolja: fogjon fegyvert minden magyar, ősi ellenségünk, Németország ellen. 1945. május 20-ig jelentkezzenek a város polgármesterénél”. (Plakát) Röttig-Romwalter nyomda. 42×60 cm. (zöld színű)

(Magyar Honvédelmi Minisztérium toborzási felhívása.

Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök, Vörös János vezérezredes)

1945. április 18.

Felhívás a zsidó ingóságok 1945. május 12-ig való leadása tárgyában. (Plakát) vargyasi Máté Ernő nyomda. 30×42 cm. (kék színű)

(Sopron szab. kir. thj. város polgármesterétől)

1945. április 18.

Fertőző betegségek bejelentésére és az orvosi szakrendelések megkezdésére felhívás. (Plakát) v. Máté Ernő ny. 30×43 cm. (zöld színű)

(Sopron szab. kir. thj. város polgármesterétől)

1945. április 22.

Hirdetmény az adózó közönséghez, hogy adófizetési kötelezettségének tegyen eleget. (Plakát) v. Máté E. nyomda. 30×42 cm. (zöld színű)

(Sopron szab. kir. thj. város pm-től 05675/1945.)

50 *1945. április 23.*

Közmunka rendelet a rombadöntött város újjáépítésére. (Plakát) v. Máté E. nyomda. 42×60 cm (rózsaszínű)

(Polgármestertől)

1945. május 10.

1945. április 23.

Hirdetmény a közellátási adatok bejelentéséről. (Plakát) Máté E. nyomda. 30×42 cm. (rózsaszínű)

(Sopron szab. kir. thj. város polgármesterétől 5635/1945. K.)

1945. április 23.

Hirdetmény a kézműiparosok jelentkezéséről 3 napon belül az Ipartestületnél. (Plakát) Máté E. nyomda. 30×42 cm. (zöld színű)

(Sopron szab. kir. thj. város 1. fokú iparhatóságától 636/1945.)

51 1945. április 24.

Hirdetmény a vármegye területén lévő állatok vágásának tilalmáról. (Plakát) vargyasi Máté E. nyomda. 30×42 cm. (rózsaszínű)

(Sopron város polgármesterétől 5636/1945. K.)

IGAZÁN
MAGYAR AKARSZ MARADNI?
Vagy a régi világban álmodozol tovább és elpusztulsz.
AKAROD
a társadalmi válaszfalak lerombolását?
Vagy az osztálykülönbség híve vagy és titokban szolgálod a reakciót, a halálokat?
EGYSÉGET
AKARSZ?
Akarod Te
MUNKÁS munkádért a megdélhatási viszonyokhoz szabott megfelelő munkabért!
PARASZT földet és szerszámot!
DIÁK az oktatási reformot?
Sorsdöntő kérdésekre kapsz választ tolvó hó 28-án, csütörtökön, délután 5 órakor a MADISZ székházában (Ógabona-tér 2).
„ÚJ UTAKON” címmel mindent átölelő beszámoló kerül előadásra.
Előadók: OSTOJOS GYORGY, BARTOS LAJOS.
Utána szabad vígjézt és műsor.
Soproni ifju feltétlenül jöjj el!

1945. június 28.

1945. április 25.

Hirdetmény. „Sopron város és környéke dolgozói egységesen ... ünneplik meg a szabad, független és demokratikus Magyarország első május 1-ének ünnepét”. (Plakát) v. Máté Ernő nyomda. 60×84 cm. (narancsszínű)

(Sopron szab. kir. thj. város polgármesterétől)

1945. április 30.

Hirdetmény az újjáépítéshez szükséges anyagok és emberi erők biztosítása tárgyában. (Plakát) Máté E. nyomda. 42×60 cm. (kék színű)

(Sopron szab. kir. thj. város pm. 5717/1945. V. szám)

52 *1945. május 1.*

Május elsején Sopron és környéke dolgozói hitet tesznek a szabadság, a demokrácia és az ország függetlensége mellett, te is ott legyél. (Röplap) (ny. n.) 15×10 cm.

(A Magyar Kommunista Párt) (Liszt Ferenc Múzeum M. 404.)

1945. május 1-re

Plakáttervek magyar és orosz nyelven, kézzel írt. (21×34 cm) 2 lap.

(Liszt Ferenc Múzeum M. 394.)

1945. augusztus 6.

1945. május 8.

Közlemény a fegyverletételről. (Plakát) Röttig-Romwalter nyomda. 42×60 cm. (kék színű)

1945. május 9.

Sztálin marsall napiparancsa a Vörös Hadsereg csapataihoz és a Hadi Flottához. „Köszöntelek benneteket a Nagy Honvédő háború győzelmes befejezése alkalmából”. (Röplap) Röttig-Romwalter ny. 15×20 cm. (zöld színű)

(I. Sztálin)

1945. május 10.

Ifjómunkások! Parasztifjak! Diákok! (Röplap) Röttig-Romwalter ny. 14×20 cm. (sárga színű)

(MADISz soproni szervezetének felhívása nagygyűlésre)

(Liszt Ferenc Múzeum M. 398.)

53 1945. május 12.

Hirdetmény a járványos betegségek fellépésének és elterjedésének megakadályozásáról. (Plakát) Máté E.

nyomda. 42×60 cm. (narancsszínű)

(Sopron szab. kir. thj. város pm-től 6042/1945.)

1945. október 1.

1945. május 15.

Hirdetmény a tűzveszélyes állapotok megszüntetéséről. (Plakát) Máté Ernő nyomda. 30×42 cm. (zöld színű)

(Sopron szab. kir. thj. város polgármesterétől 6228/1945. XIV. szám.)

1945. május 19.

Minden magyar nő jöjjön el a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének ... alakuló ülésére. (Plakát)

Röttig-Romwalter ny. 42×60 cm. (kék színű)

(Magyar Nők Demokratikus Szövetsége soproni csoportja)

54 1945. május 20.

A Szociáldemokrata Párt soproni szervezete május 20-án ... nagygyűlést tart. (géppel írt röplap) 21×13 cm. (fehér színű) Liszt Ferenc Múzeum M. 411.

(Szociáldemokrata Párt soproni szervezete)

1945. június 10.

Sopron dolgozói! ... június 10-én 11 órakor a Városi Színházban együttes nagygyűlést tart a MKP, SzDP, Szabadszakszervezet. Tömegesen jelenjetek meg. Rólatok lesz szó! (Plakát) Röttig-Romwalter nyomda. 59×83 cm. (kék színű)

E nagygyűlést hirdető plakát változata:

„Sopron dolgozói! Ti rólatok lesz szó a vasárnapi nagygyűlésen a Városi Színházban. Mindenki ott legyen! Erősítsük az egységet!” (Plakát) Röttig-Romwalter nyomda. 60×84 cm. (rózsaszínű)

(MKP, Szoc. Dem. Párt, Szabad Szakszervezet)

1945. június 24.

Sopron város és vármegye népéhez! A Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok ... együttes nagygyűlést tartanak ... Beszélnek a pártok országos vezetői. (Plakát) Röttig-Romwalter nyomda. 60×83 cm. (kék színű)

(Polgári Demokrata Párt, NPP, Független Kisgazda Párt, Szocdem Párt, MKP.)

Ugyanez a plakát megjelent röplap formájában is. Röttig-Romwalter nyomda. 15×20 cm. (zöld színű)

1945. június 28.

Igazán magyar akarsz maradni? (Plakát) Röttig-Romwalter ny. 59×83 cm. (zöld színű). (Liszt Ferenc Múzeum M. 400.)

A fenti plakát röplap változata. ny. n. 15×18 cm. (kék színű)

(Liszt Ferenc Múzeum M. 399.)

1945. augusztus 2.

Felhívás a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek és filmek megsemmisítéséről. (Plakát) v. Máté Ernő nyomda. 83×59 cm. (fehér színű)

(Sopron thj. város polgármesterétől 10135/1945. I.)

1945. augusztus 5.

Szociáldemokrata Párt soproni szervezete aug. 5-én nagygyűlést tart. (Plakát) Röttig-Romwalter nyomda.

83×60 cm. (zöld színű)

(Szociáldemokrata Párt soproni szervezete)

1945. augusztus 6.

A soproni Nemzeti Segély javára ... hangverseny. (Plakát) Röttig-Romwalter nyomda. 60×42 cm. (narancsszínű)

(Nemzeti Segély soproni szervezete)

1945. augusztus 9.

Hirdetmény a boroshordókészlet és szükséglet bejelentéséről. (Plakát) Máté Ernő nyomda. 30×42 cm. (kék színű)

(Sopron thj. város polgármesterétől 10105/1945. II.)

1945. augusztus 10.

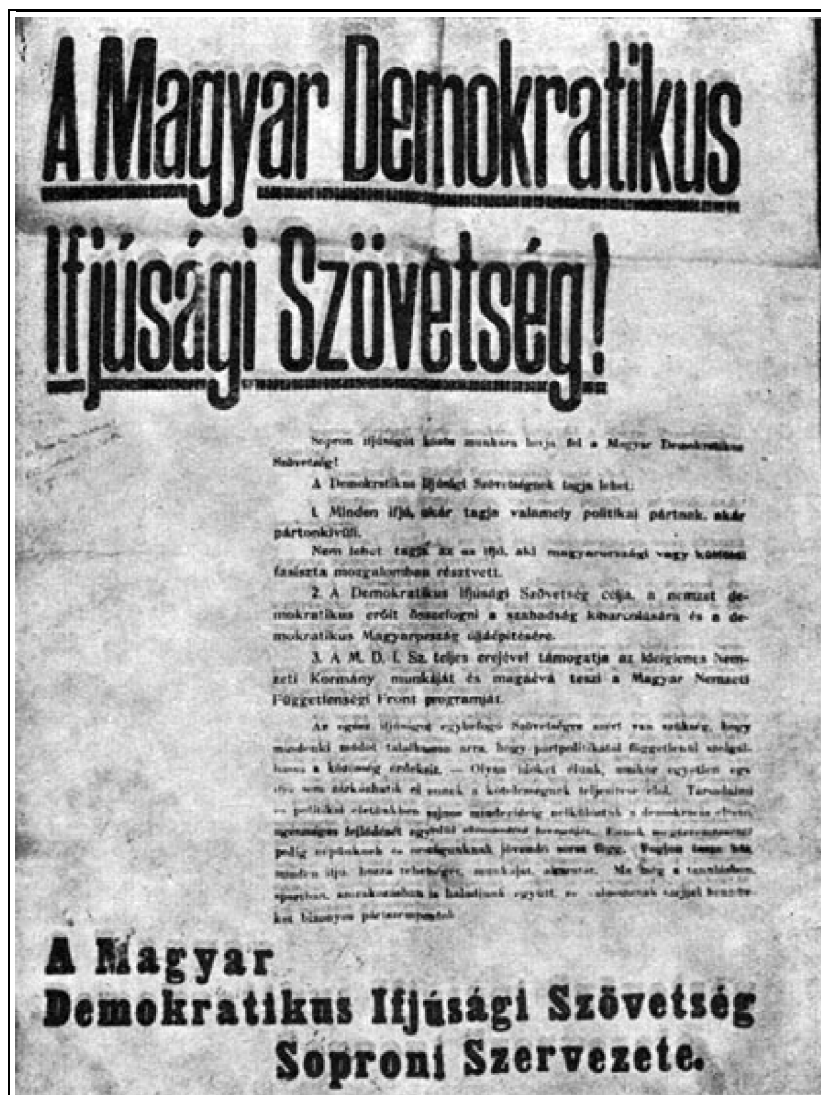
Határozat az erdőkben okozott kártételek megakadályozásáról. (Plakát) v. Máté Ernő nyomda. 30×42 cm. (narancsszínű)

(Sopron thj. város polgármesterétől 10212/1945. VI.)

55 *1945. augusztus 22.*

Felhívás a járdák és gyalogutak tisztántartásáról. (Plakát) Máté E. nyomda. 31×45 cm. (sárga színű)

(Sopron thj. város pm. 11128/1945.)

1945. szeptember 23.

1945. augusztus 30.

Hirdetmény a lóellenőrzési szemlék időpontjáról. (Plakát) Máté E. nyomda. 30×42 cm. (zöld színű)

(Sopron thj. város pm. 11568/1945. III.)

1945. augusztus 31.

Tájékoztató a legújabban kiadott közellátási rendeletek végrehajtásával kapcsolatos tudnivalókról. (Plakát) Máté E. nyomda. 30×42 cm. (fehér színű)

(Sopronvármegye és Sopron thj. város Főispánja, mint Közellátási Kormánybiztos.)

56 1945. szeptember 13.

Hirdetmény az épületek tetőzetének és ezzel összefüggő egyéb szerkezeti részeinek helyreállításáról. (Plakát) Máté Ernő nyomda. 29×42 cm. (zöld színű)

(Sopron városi tanács 12.327/1945. V.)

1945. szeptember 14.

Hirdetmény a must és bor bejelentése tárgyában. (plakát) v. Máté Ernő nyomda. 42×59 cm. (lila színű)

(Sopron thj. város polgármesterétől 12282/1945. II.)

1945. szeptember 23.

A Magyar Kommunista Párt csornai járási szervezete 1945. szeptember 23-án ... Csornán ... nagygyűlést tart (Plakát) Martincsevics K. és fia nyomda. (Csorna) 52×84 cm. (fehér színű). (Liszt Ferenc Múzeum. M. 395.)

(Magyar Kommunista Párt.)

1945. szeptember 26.

Hirdetmény a nemzetgyűlési választójogosultak összeírásáról (Plakát) Máté E. nyomda. 63×95 cm. (fehér színű)

(Sopron thj. város polgármesterétől 1269/1945. I.)

1945. szeptember 29.

Hirdetmény a választási határnap kitűzéséről. (1945. november 4.) (Plakát) v. Máté Ernő ny. 42×59 cm. (narancsszínű)

Sopron thj. város központi összeíró és választási bizottság elnökétől. 12891/1945. I.)

1945. október 1.

A Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség felhívása. (Plakát) Röttig-Romwalter ny. 60×84 cm. (kék színű) Liszt Ferenc Múzeum M. 298)

(A Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség soproni szervezete)

1945. október 27.

Hirdetmény a rögtönbíráskodás (statárium) kihirdetésének elrendeléséről. (Plakát) Máté Ernő nyomda. 42×58 cm. (rózsaszínű)

(Soproni törvényszék elnökétől 1945. El. I. A. 28. sz.)

1945. október 29.

Hirdetmény a szesztilalomról. (Plakát) v. Máté Ernő nyomda. 35×50 cm. (sárga színű)

Sopron thj. város polgármesterétől 14550/1945. I.)

1945. október 31.

Hirdetmény a szesztilalomról. (Plakát) Máté Ernő nyomda. 30×43 cm. (fehér színű)

(Sopron thj. város polgármesterétől 14737/1945. I.)

1945. november 28.

Hirdetmény a szesztilalom fenntartásáról. (Plakát) Máté E. nyomda. 31×45 cm. (sárga színű)

(Sopron thj. város polgármesterétől 15751/1945. I.)

Dátum nélküli.

Az Internacionálé teljes szövege. (Röplap) Röttig-Romwalter ny. 15×20 cm. (narancsszínű)

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Hünner László: A soproni OTI (a mai Társadalombiztosító) 1945-ben

57 Hünner László: A soproni OTI (a mai Társadalombiztosító) 1945-ben

A soproni OTI helyzetét legjobban a Soproni Hírlap 1945. január 6-i száma jellemzi a nyilas kormányzat időszakában, a következőképpen: „A soproni OTI szerényen húzódik meg az egyik mellék-utcában, hol csendesen dolgozik a nagy tömeg érdekébenmely építi szebb jövőjét a hungarista Magyarországot A vakolat lehullott, a fűtőtestek használhatatlanok, folyósóit faablakok védik, az ajtó, ablaktokok kiszakadtak, nincsen mesterember, aki megjavítsa azokat... Hideg van, nagykabátban dolgoznak...” Az újságíró kérdéseire az OTI vezérigazgatója, Kalotay Gyula válaszol, aki vezérkarával együtt van itt. Ugyancsak nyilatkozik a helyzetről Schumlitz István főfelügyelő, pártmegbízott és dr. Béres János aligazgató-ügyvezető is, Sopronból.

Vajna Gábor nyilas belügyminisztert idézik: „a munkás dolgozók az elsők, a társadalombiztosítás nem állhat meg, Budapest elvesztése miatt még van nyolc megyei szerv a felügyelete alatt, de remény van az ország teljes visszaszerzésére, a Führer ígéretet tett erre. Amennyiben átmenetileg Németországba kellene költözni, akkor sincsen semmi baj, az OTI-nak viszonzási szerződése van Németországgal, az OTI a dolgozó testvérek érdekében tovább fog ott is dolgozni, közösen építve az országot. Mert a társadalombiztosítás is tudja, inkább hős egy pillanatig, mint rabszolga legyen valaki egy életen át...”

A városi Színházban tartott nagy beszédében vitéz Jaross Andor a Nemzeti Szövetség országos propaganda-vezetője, 1944. december 30-án megnyugtatja a Sopronban az ország más területéről időzőket. Így az OTI vezérkarát is, hogy nincsen veszély, minden jóra fordul még. Mindent visszaszerez a Führer akarata, új fegyverek hoznak dicsőséget a testvérek számára. Beszédéből a sajtó a következőket emeli ki: „Pontot tettünk a liberális korszakra. Vége a peyerizmusnak, a baloldal állandó ármánykodásának, árulók és átállók: a debreceni munkáskormány, mely nemrég még Horthyt szolgálta...” Megvetéssel beszél Molnár Erikéről, az Ideiglenes Nemzeti Kormány népjóléti miniszteréről, aki kommunista, a társadalombiztosítás minisztere, de tettei a nemzetrontással érnek fel. Bízni a Führerben, a győzelmet megígérte. És „ha a

zászlók győzelmesen térnek vissza, akkor nem 1918 rothadt hangulata fogja itt fogadni a hadsereget, hanem fogadja a győzőket az egész nemzet örök hálája... Az egészséges nemzetért a társadalombiztosítás, az egészségügy felelős, a munkás, katonatestvéreket gondozni kell ... gondoskodni kell róluk kényszer áttelepítéssel is, mert még nem látják a munkás testvérek a végső győzelem lehetőségét. Az út biztos, győzni fog az eszme...”

Hasonlóan nyilatkozik Geöcze Zoltán városvezetőhelyettes testvér, aki 1945. január 5-én az OTI-ban látogatást tesz. Megdicséri a vezetőket, akik elhagyták állomáshelyüket, és itt Nyugaton, a soproni végvárban várják a Führer segítségét, akinek támogatásával elhagyott helyeiket mielőbb vissza fogják szerezhetni. Nehéz az irodai munka, nehéz körülmények között vannak a hivatali dolgozók, de össze kell fogni, a szebb jövő reményében.

Másnap a soproni menekült vezetők, így az OTI vezetői is tisztelgő látogatásra mennek Brennbergbányára, ahol a bunkerban a „nemzetvezető” ünnepléi születésnapját, menyasszonya és a vezérkar társaságában. A nemzetvezető kissé 58ideges, gondjai vannak lakáskérdésben, és a bombatámadások, mintha őt keresnék. Pezsgőt nyitnak, és a társalgás kellemes, a nemzetvezető mindent ígér, amit a Führer neki nyilatkozott. Az OTI vezetői is boldogan távoznak a nemzetvezető hadiszállásáról, abban a biztos tudatban, hogy a nyilas eszme győzedelmeskedni fog. A nemzetvezetőn kívül Sopronban tart ülést az országgyűlés is, több minisztérium helyezkedik itt el az elhagyott lakásokban. Budapest 1944 decemberi kényszerű elhagyása után *Sopron a „főváros”*. A városháza országgyűlési épületté válik, haditanácsokat is itt tartanak. E „megtiszteltetés”-nek köszönheti Sopron a másik megtiszteltetést is, mely az OTI épületére is kihatott. 1944. december 6-án súlyos angolszász bombatámadás éri Sopront, s ezzel az ország legromosabb városává válik. Az angolszászok a nemzetvezető lakhelyét, az országgyűlés helyét keresik bombaszönyegükkel, de ehelyett évszázados templomok, üdülők, iskolák, lakónegyedek, gyermekmenhelyek omlanak össze, s a kórház pusztul el. A vasutat is bombázni kívánják, de helyette az OTI palota környékét pusztítják el. Szerencsés véletlen, hogy a modern épület, az „új palota” áll, körülötte romhalmaz minden. Az újságírók sajnálkozva írja, hogy ott, ahol a munkások egészségét védik, ott a dolgozók sanyarú körülmények között kénytelenek dolgozni. Az épület nagy ablakfalai kidőltek, a szél süvít a folyosókon, ablakdeszkák védik ugyan, de kevés sikerrel, mert fűtőanyag sincsen, a faablakok miatt sötétség van az épületben. A tisztviselők helytállanak, az orvosok rendelkeznek. Kötelességtudatuk áthidalja a nehézségeket, és a munkások betegellátása, valamint a segélyek kifizetése zavartalanul folyik. A Soproni Hírlap a dolgozók megnyugtatóására közli, hogy a szakrendelők rendszeresen működnek, az orvosok addig rendelkeznek, amíg beteg van, ha a rendelési időt légiriadó zavarja meg, azt az időt míg a riadó tart, magánrendelésen kell kiegészítenie az orvosnak a betegek érdekében. Gondot okoz a villany- és a vízhiány is. Az épületben hármastagozódás figyelhető meg a hivatal dolgozói között. Az épület alsó részét az ország különböző helyeiről, Nyíregyházáról, Győrből, Szegedről, Budapestről eltávozott menekültek és természetesen a budapesti nyilas vezérkar családjai lakják. Működésük kimerül a lakáskutatásban és élelem biztosításban. Ők azok, akik a nemzetvezető és társai előadásait, buzdítását hallgatják, és bíznak benne. Ők jelennek meg a színházban, a városházán. Az emeleten a soproniak dolgoznak. Őket az alsó lakók a közös ételmezeiből kizárják. – Keressetek magatoknak – közlik az „emeleti” dolgozókkal. Az emeleten a soproniak, ha egyedül maradnak, és nem igyekeznek őket valaki „felvilágosítani” és „bátorítani” az alsó lakók közül, a „Szabad Budapest” hullámhosszát hallgatják. Nem jutnak el a városházi és színházi előadásokra, s ezért a vezérkar meg is rója őket. Nem hallgatják az áttelepítést egyre inkább szorgalmazó testvérek hangját. Molnár Erik beszámolóit hallgatják, tevékenységét vitatják, hiszen a kommunista Budapesten már hozzá kezdtek a szocialista társadalombiztosítás kiépítéséhez. A budapesti OTI-ban ekkor már megalakult az „ideiglenes kormányzat,” működik az önkormányzat, mely előzetesen betiltott volt. A szakszervezetek, melyeket a

pártokkal együtt betiltottak, aktívan kapcsolódnak be a szociálpolitikai problémák megoldásába.

A soproni OTI hivatali dolgozói a Járulékcsoportban hallgatják a rádiót, ami akkoriban – leleplezés esetén – súlyos büntetést vont maga után. A dolgozók azonban egyre inkább összetartanak, áruló nem akad köztük. Tudják, kikben bízhatnak meg. Egyre jobban együtt találják magukat a régebbi önkormányzat választott képviselőivel, a választmány tagjaival, a munkás-vezetőkkel. A volt választmány tagjai, akik a Szociáldemokrata Párt tagjai, bejárnak az OTI-ba, és a modern új palota ugyanúgy a munkások összefogásának központja, mint egykor 1919-ben, a Szt. György utcai székház, amikor az akkori Direktoriumba a Munkásbiztosító hét tagot delegált. A Szociáldemokrata Párt részéről legharcosabb Horváth Sándor, valamint a párt elnöke, Fűrész Gyula, akik nem felelték el, hogy mint régi harcosai a pártnak, életük a munkásmozgalommal, a társadalombiztosítással forrott össze. Az elmúlt években a hivatal dolgozóival Horváth Sándor több ízben összezőrdült, de most annál nagyobb a barátság. A jó kapcsolat és munkálkodás az épületen kívül is hat. Kapcsolatot találnak az üzemek munkásságával is. A rádióban hallottak alapján megindul a társadalombiztosítási, de egyéb várospolitikai szervezkedés, tervezés is. Az OTI dolgozói a nyilas rend vonalától így elkülönülnek. A megkeresésekre nem vagy vonakodva válaszolnak. Míg a földszinten megjelenik a kötelezően kinn lévő kereszt mellett a két felírás: „Nagypéntek nélkül nincsen feltámadás” és „Inkább hős egy pillanatig, mint rabszolga egy életen át”, de sem a nemzetvezető fényképe nem jelent meg a falakon, a köszöntés sem változott, a karlendítés elmaradt, és hivatalos bélyegzőt sem változtattak. Inkább a volt címert kivették a bélyegzőből és „sima” cégjelzést használtak. A dolgozók nem igényeltek a zsidó vagyontól, amint ezt más üzemek is tették, melyeket erre hivatalosan felszólítottak, így a Vasöntödét, a Sotetet, a Fésüsfont. Vér Tibor iparügyi államtitkár vizsgálta ezeket az ügyeket és megállapította, hogy bizonyos bolsevista mótely az oka e jelenségnek. (Soproni Hírlap 1945. január 13. száma.)

A soproni polgármester az OTI-ba is megküldi a 1108/1945. IX. sz. átiratát, mely szerint a belügyminiszter és hadművelleti kormánybiztos elrendeli, össze kell írni az orvosokat, ápolónőket, gondozónőket, utóbb a tisztviselőket; majd közlik, hol kell jelentkezni áttelepítés esetén munkavégzésre. A cím Hotel Gruber, Deutsche Dienststelle für den Arbeitseinsatz. Az OTI dolgozói nem jelennek meg az 1945. február 5-i munkásértekezleten, melyet Geöcze Zoltán és Tóth Lajos nyilas vezetők tartanak, és ahol hangsúlyozzák, hogy a nyilas munkásforradalom az igazi forradalom, szükséges az üzemi, hivatali tanácsok felállítása, melyek fő feladata – Kudriczi Sándor és Zöld János megfogalmazásában –: jelentse, hogy a munkásság körében milyen változások figyelhetőek meg, miként vélekednek a politikai helyzetről. Sem a dolgozók, sem az orvosok nem jelentkeznek a felhívásokra, a választmány tagjaival azonban felvilágosító munkát végeznek – ezeket a nyilasok suttogó propagandaként üldözik – az üzemekben, hivatalokban is. Két esetben azonban a dolgozók érdekében közreműködnek a nyilas hatalommal.

Sopronban a bombázások következtében tifusz-járvány tör ki. Az 1944. december 6-i romok, majd az 1945. március 4-i bombázások tovább nehezítik a helyzetet, egyre többen válnak hajléktalanná, 100 000-nél több lakos zsúfolódik össze, hiányzik a tisztálkodási lehetőség, nincsen víz, szappan. Az orvosok és tisztviselők is beoltatják magukat, és Sopront körletenként felosztva, figyelik a jelentkező betegség csíráit, igyekezve elfojtani azt. Egészségét tartására is vállalkoznak. Az előadásokat a Városi Színházban tartják folytatólagosan, azonban – mint erről a Soproni Hírlap 1945. február 15-i száma megemlékezik – egyre kevesebb érdeklődés mellett.

A Szociáldemokrata Párt OTI csoportja az, mely eljut a volt Munkásbiztosító székházába, mely az új leventetothonnak adott szállást és ahová a leventéket toborozzák, hogy onnan tovaszállítsák őket, szolgáltni tovább az eszmét Németországban – és igyekeznek ellen-propagandát kifejteni. Ennek köszönhető, hogy a

nagyobb csoport levante elszállítását sikerült meggátolni. A hadi események **60a** nyilas vezetőséget távozásra készítetik, a szovjet csapatok bekerítéssel fenyegetnek, de az Összetartás c. napilap 1945. március 22-i száma még támad: „Az OTI régen túlméretezett adminisztrációja, a tisztviselők szociális érzelme nagyon hiányos. Az idők változnak, de úgy látszik nem változott meg semmi az OTI-ban, ebben a volt szociáldemokrata intézményben, ahol peyerkárolyék dirigáltak, bizonyos vonatkozásban ma is ugyanaz a helyzet, ugyanaz a szellem uralkodik, mint régen.” A cikk már csak a soproni OTI-ra vonatkozott, ekkor már csak Sopron és közvetlen környéke tartozott a nyilas vezetés alá. Az utolsó napokban a tisztviselők még felvehették három havi bérüket, hogy Németországban elköltessék, de Sopronban már minden üzlet zárva volt, nincsen semmi, amit vásárolni lehetne. Közben a várost egyre-másra éri bombatámadás, a menekülőket a repülőgépekről géppuskatűzzel árasztják el, kevesen érik el a határt. Ennek ellenére a nyilas vezetés az OTI-ban is fenyegetéssel igyekszik rábírní a dolgozókat a menekülésre. Az eredmény: csupán egy főorvos és két nődolgozó távozása nyugatra. A menekülők megmaradó része Ágfalva körül kerül bombatámadás középpontjába, aki túléli és teheti, minden értékét elhagyva, visszamenekül a romvárosba, Sopronba. A tűztornyon megjelenik a fehér zászló, és a Szociáldemokrata Párt terve szerint a munkásság zenével fogadja a bevonuló szovjet csapatokat. A németek zuhanórepülő támadása, gépfegyver tüze ezt meggátolja, sőt ideiglenesen a fehér zászlót is be kellett vonni a városháza tornyáról. 1945. április 4-én az OTI dolgozói újból munkához kívánnak fogni a katonák hiányával majdnem teljes létszámban. A többszörösen megsérült, ütött-kopott palota újból benépesül, a károkat igyeksenek rendbehozni. Nem sokáig örülhetnek a dolgozók az alkotó munkának. Az időleges német lángszórós ellentámadás miatt a sebesült katonák százait hozzák vissza a városba. A városi kórház romokban hever, az orsolyita zárdában lévő ideiglenes kórház zsúfolásig megtelt. Lefoglalják az iskolákat és elsősorban a szakrendelővel ellátott OTI épületét. 1945. III/1945. sz. alatt megérkezik a polgármester értesítése, április 7-én, hogy az 1929. II. tc. alapján az OTI Kiss János utca 4. sz. alatti székházát munkásbetegsegélyző és munkáskórház céljaira ideiglenesen igénybe veszik. Szervezésével dr. Király Jenő ig. főorvost bízzák meg, felhívják az OTI vezetőjét az épület azonnali átadására. Az OTI palotába szovjet katonák kerülnek elhelyezésre. Először véradás folyik a katonák részére, majd ápolásuk következik. Az OTI dolgozói közül, míg a hivatali munka egyéb helyen megindulhat, közreműködnek a véradásban és a katonák gyógykezelésében. Jó kapcsolat fejlődik ki a szovjet alakulatok vezetősége és az OTI vezetősége s dolgozói között, így az OTI segítséget kap bútorai, iratai elszállítására. Az OTI dolgozói munkájukat helyhiány miatt zsúfolva egyik tisztviselőjük, Holtsuk Györgyné lakásán, a Mátyás király utca 3. sz. alatt folytatják. Készpénz és gyógyszer egyelőre nincsen. Mint máshol az országban, a nyilasok a készpénzt magukkal vitték, hogy a „testvéreket” tovább fizethessék. A népjóléti miniszter intézkedése teszi lehetővé, hogy az OTI újból működhesse. Az átállítás természetesen már nem oly nehéz, mint előzetesen az ország más városaiban volt, kellő példa állt rendelkezésre. Készpénzt kap az OTI, és megkezdí rövidesen a táppénzek fizetését. Sok utánjárásra sikerül gyógyszert is szerezni és az orvosi ellátást is biztosítani. Az OTI volt választmányának nem egy tagja jelentkezik, ki a Szociáldemokrata, ki már a Kommunista Párt tagjaként. Mindenki bizakodik, mint az Új Sopron 1945. április 21-i száma írja: „Lesz új meg szebb Sopronunk, urrá leszünk a nehézségeken. Új szellemet kell vinni minden közhivatalba, üzembe, testületbe, egységben kell küzdeni a szabad független demokratikus Magyarorszáért.”

61A Nemzeti Parasztpárt az Ötvös u. 6. szám alatt, a Szociáldemokrata Párt az Erzsébet utcában, az Olasz-cukrászdában, a Kommunista Párt a Széchenyi tér 2., a Kisgazda Párt a Széchenyi tér 13. sz. alatt, a Róth cukrászdában, illetve később a Domonkos utca 13. sz. alatt kezd meg működését. Minden dolgozót felhívnak, hogy működési helyét foglalja el. Dr. Hám Tibor főispán, dr. Takáts Kálmán, a Nemzeti Bizottság elnöke a bizottság nevében kimondja, hogy az elmenekült, működési helyüket elhagyó tisztviselőket felfüggesztik állásuktól. Az OTI felhívása is megjelenik az Új Sopron 1945. április 21-i

számában arról, hogy a Mátyás király utca 3. szám alatt működését megkezdte, teljesít kifizetéseket; hirdetik az orvosi rendeléseket is, melyek – ha rendszertelenül is – ismét megindulnak. Van gyógyszer, kötszer, az orvosok is helyükön vannak. Az Orsolya zárdában a sebészet és a szülészet, a Széchenyi téren a szemészet, a bőr-, fül-, orr-, gége-rendelés pedig az evangélikus elemi iskolában, a Színház utcában kezdte meg működését. Horváth Sándor szabósegéd, az OTI volt választmányi tagja – mint a Szociáldemokrata Párt titkára – működik a Szociáldemokrata Párt helyiségében, az Ógabona téren, ugyancsak itt kezd meg működését a Testvériség Munkásdalárda és a Természetbarátok Turista Egyesülete is. Az első szabad május elsején az OTI dolgozói is felvonulnak. Bár ez a menet még – a sok nehézségek következtében – kevésbé színvonalú, de annál több akaraterőt sugároz.

1945. május 2-án Romanov alezredes, Sopron városparancsnoka mond az OTI épületben köszönetet a szovjet katonák gondozásáért, és az ott dolgozó orvosok, felcserek, tisztviselők visszatérnek munkahelyükre.

Mint az Új Sopron 1945. május 3-i száma ismerteti, a Szociáldemokrata Párt az egészségügy területén a munkásság érdekeit messzemenően kívánja biztosítani. Tagjai részére ingyenes szakorvosi kezelést biztosít, tehát azoknak, akik az OTI vagy OTBA kezelésében nem részesülhetnek. Hirdetik, hogy az evangélikus népiskolában vannak a szakrendelések, ezek ingyenesek, laboratórium is áll a betegek rendelkezésére. Dr. Hollós Richárd az Orsolya zárdában rendel a nőbetegeknek. Az Új Sopron 1945. május 6-i száma közli, hogy a fenti elvek mellett azok is részesülnek orvosi kezelésben, akik a Kommunista Párt tagjai. Ugyanezek a helyeken vannak a rendelések. Természetesen mindez az OTI orvosai és tisztviselői közbejöttével, akik ekkor már vagy az egyik vagy másik párthoz tartoztak. A Kommunista Párt szószólója az OTI-ban Luksander Károly cipész, az OTI választmányi tagja, a Kommunista Párt üzemi szervezője. A Szociáldemokrata Párt megbízottja Horváth Sándor szabósegéd, a Szociáldemokrata Párt titkára, az OTI választmányi tagja. Bár az OTI újbóli megindulásához központi anyagi támogatást kapott, az Új Sopron útján felhívja a munkáltatók figyelmét, hogy a még fennálló törvényes rendelkezések értelmében járulékfizetésüknek mielőbb tegyenek eleget. Ugyancsak közlik, hogy bár a munkások munkaviszonyait tartalmazó várományi lapok országosan, így Sopronban is nagyrészt elpusztultak, egyelőre a dolgozók részére járadékfelőleget folyósítanak, ezirányú kérelmeiket az igénylők mielőbb nyújtják be az ideiglenes irodahelyiségben, a Mátyás király utca 3. sz. alatt. Az OTI-hoz tartozó orvosok érdekeik védelmére csoportot alakítanak, majd csatlakoznak a Magyar Orvosok Szabad Szakszervezetéhez, mely dr. Király Jenő elnökletével megalakul 1945. május 5-én, az elemi iskolában. Sor kerül az OTI választmány újbóli működtetésére is. A polgármester a soproni Szakszervezeti Bizottság címére átír, hivatkozással a Magyar Közlönyben megjelent 208/1945. ME. rendeletre, és felhívja, hogy az OTI-nál is választassa meg a régebbi választmány 62. helyébe az előírt 12 tagú kerületi bizottságot, melybe nyolc tagot a munkavállalók, négy tagot a munkáltatók küldenek ki. A munkáltatók kijelölését az Ipartestület végzi, a munkavállalók kijelölését a Szakszervezeti Bizottságnak kell elvégeznie. Időközben az Intézet Központja is leiratban sűrgeti a kerületi pénztárt, hogy a választást tartsák meg, és a bizottság névsorát sürgősen terjesszék fel. Hosszas tárgyalás előzi meg a választásokat, végül is az Új Sopron 1945. június 8-i száma közli, hogy az OTI önkormányzati szerve megalakult. A 12 tagú bizottságnak elnöke Fűrész Gyula, alelnöke Luksander Károly. Két-két ellenőrző bizottsági tagot választanak, akiknek feladata megválasztani az OTI orvosait és alkalmazottait, mivel ez utóbbiaknak központilag 1945. június 30-ra felmondottak, és a felmondás ideje már lejárt. A központi kiküldött, aki az OTI Központját képviseli és ideiglenes ügyvezető, Cseh István. A napilapokban a pénztár közzéteszi azokat az új rendeleteket, melyek már előzetesen megjelentek országosan, illetve mindazon újabb rendeleteket, melyek hivatottak megváltoztatni az OTI eddigi munkásgondoskodását, arculatát, mely az elmúlt évtizedekben a munkások előtt nem volt dicséretes. A

Pénztárban mind az egészségügyi dolgozók, mind a hivatali dolgozók szakszervezeti bizottságokat választanak. A legkülönbözőbb rendelkezések változtatják meg a betegségi biztosítást, intézkednek a baleseti biztosításról, ezek összegének felemeléséről. Gondoskodás történik az öregségi járadékosokról, a bányanyugbér-biztosítottokról, a nyugdíjasok nyugdíjának rendezéséről. Más rendeletek ismét a gazdasági munkások biztosításának formáját tárgyalják, intézkednek a családi pótlék utalásáról és összegének megállapításáról. Miklós Béla miniszterelnök rendelete alapján nagy iramban indul meg a szakszervezeti és pártos munka a hivatali dolgozók között, mivel ez a rendelkezés eltörli a régebbi rendeletet, hogy közalkalmazott nem léphet sem pártba, sem szakszervezetbe. A hivatal dolgozói a választmány tagjaival részt vesznek 1945. július 18-án a Kommunista és Szociáldemokrata Párt közös városi pártnapján, melyen fő téma az egyesülés kérdése. Rendeletek alapján az OTI a sajtó útján is felhívja a munkáltatókat, hogy minden dolgozót jelentsenek be, új nyilvántartások elkészítése céljából. Az újonnan megválasztott választmány 1945. július 25-i ülésén OTI főorvost választ, Tólos István személyében, aki eddig mint körzeti orvos a főorvost helyettesítette. A soproni 10-es számú Igazoló Bizottság Ihász Sándor elnökletével 1945. július 23-án kezdi meg az OTI alkalmazottak igazolását. Negyven dolgozó járul a bizottság elé, akik legtöbbje már párttag. Időközben dr. Béres János aligazgató ügyvezető helyett Györből Deák Ferenc személyében új vezető kerül a Soproni OTI Pénztár élére, működését 1945. augusztus 20-án kezdi meg.

A Kommunista és a Szociáldemokrata Párt és a közben megalakult MNDSz állandó kapcsolatban az OTI-val, rendszeres segítséget kér egészségügyi előadások tartásához. Az előadások népszerűek, látogatottak. Az új ügyvezető, Deák Ferenc, az OTI-ban aktív munkát végez. Igyekszik a munkásság előtt bemutatni, mennyire megváltozott az OTI működése, mennyire állott a dolgozók szolgálatába, érdekeik védelmére. Több sajtócikk ismerteti az új OTI működését. Ezekben ismerteti, hogy a betegbiztosítás új rendje eléri a dolgozók egyre javuló egészségügyi, társadalombiztosítási ellátását. Ismerteti a sajtócikk a szolgáltatásokat és terveket, melyek további anyagi támogatást helyeznek kilátásba a dolgozók részére. Az eddigi elhanyagolt mezőgazdasági biztosítást is fejleszteni kívánják. Bélyeg-rendszert vezetnek be, hogy ekként a munkás ellenőrizhesse munkáltatóját, biztosította-e az OTI-nál. Kialakul az OTI-n belül a két munkáspárt helyi szervezete is. Felszólítja a vezetőség minden dolgozóját, hogy 63a munkás-érdekeket védő pártba lépjenek be. A dolgozók közül számosan válnak pártmunkásokká, többen kapnak elismerő okleveleket munkásságukért. Alakul színjátszó, továbbá kultúrcsoportja is az OTI-nak: énekkar, táncsoport és zenekar működik. Ez utóbbi az egyszerűbbektől a legnehezebb zeneszámokig minden műsort játszik. Az eredetileg hétagú zenekar egyre bővül és végül mint Sopron egyetlen szalonzenekara működik. Zeneszerszámaikat a rendezvények csekély bevételéből vásárolják, a kottákat adományként kapják, a szőlőmunkásokat a zenekar karmesterének, Schmidtbauer Ferencnek kell kiírnia. A kultúrcsoport iskolákban, üzemekben lép fel, részt vesz a falujárásokban hétköznap és vasárnap egyaránt. Számos szóbeli és írásos megemlékezés fejezi ki elismerését az OTI kultúrcsoportjának. Az OTI-n belül megszűnik a dolgozók között az addigi elkülönülés, számtalan bensőséges, hangulatos összejövetelt tartanak, melyek nyilvánosak, és mindig nagy a közönségük. 1945. szeptember 17-én a kultúrcsoport az OTI-ba telepített szovjet kórházat látogatja meg; ez alkalommal a műsort az OTI dolgozói adják. Műsorukon ének, tánc szerepel. Kapuvárott is fellép a kultúrgárda 1945. szeptember 28-án, mikor a Kommunista Párt szónoka, Kállay Gyula tart ünnepi beszédet.

Időközben az OTI hivataltársuk lakásából a régebbi székházába költözik, a Szt. György utca 16. sz. alá, melyet akkoriban is azért hagytak el, mert süllyedt az épület, sőt életveszélyes volt. A bővülő munkakör szükségessé tette, hogy a kis lakásból elköltözzenek, de egyéb helyiség nincsen. Deák Ferenc ügyvezető a sajtó képviselői előtt ismerteti az 1945 októberétől életbe lépő új törvényeket, melyek az ország anyagi lehetőségein belül javítanák a biztosítottak helyzetét. A sajtó képviselőit végigvezeti az új munkahelyen,

mely nyirkos, nedves, elhanyagolt. Miután annak idején az OTI kiköltözött, az épületet a Raidl cégnek kívánta eladni, de a Tanács nem egyezett bele, illetve az OTI központ gördített akadályokat az eladás elé. 1944-ben a nyilas rendszer leventetothonnak vette igénybe, beruházást azonban nem eszközölt. Az épület sötét, egészségtelen, falai repedezettek, beomlása bármikor várható. Mennyezetéről nemcsak a hólé csurog a dolgozók nyakába, de téglák is zuhannak le. A szovjet katonai parancsnokságtól visszakapott asztalok mellett dolgoznak a tisztviselők, a roncs-bútorokkal próbálnak kis meleget varázsolni a szobákba. Fűtőanyag nincsen. A sajtó képviselőinek az ügyvezető bemutat egy hatalmas szobát, melyben összegereblyézett irattömeg van tárolva, melyet a dolgozók igyekeznek szétválogatni és rendezni. Az iratok a kórházzá vált épületből és annak udvaráról kerültek elő, tele piszokkal, szeméttel. Az anyag rendbehozatalára a dolgozók rohammunkát vállaltak, melyet munkaidőn kívül végeznek „felajánlás” címén, és jó, ha így is az év végéig elkészülnek vele. Az anyag nagyon fontos, mert a dolgozók nyugdíj igényének elismeréséhez szükséges adatok találhatóak benne. A sajtó ismerteti a társadalombiztosítás további terveit, így pl., hogy az állammal közösen az OTI egyes kastélyokban kórházakat, szanatóriumokat rendez be, Nagycenken üdülőt szándékozik létesíteni. A választmány is igen aktív. Jó kapcsolatot tartanak fenn az üzemek szakszervezeti bizottságaival, és így lehetővé válik, hogy közös erővel segítsék a társadalombiztosítást. Betegei érdekében az OTI soproni pénztára a betegbiztosítás átszervezése miatt újabb és újabb orvosokat szerződtet. Sűríti a szakrendelések számát, gyorsítja a félforgalmat. Központjának számtalan újítási javaslatot tesz, a pénztár év végén központi elismerésben részesül.

A magyar társadalombiztosítás, így a soproni is nagy múltra tekinthet vissza. Már az előző századok cégrendszerében felfedezhetjük a társadalombiztosítás [64](#)nyomait. Az 1891. XIV. tc. alapján megjelent miniszteri dicséret szerint Sopronban elsőként alakult a Munkásbiztosító, és székházán belül fogott össze pártjaiban a munkásság, fejlesztette naggyá a társadalombiztosítást, a dolgozókról való gondoskodást. Ez a harc vitte a társadalombiztosítást arra a magaslatra, melyen 1919-ben állott, és melynek méltó folytatása az 1945-ös esztendő, mikor a munkásság kezébe vette a hatalmat és saját életét, boldogabb szebb jövőjét irányítja, benne egészségét és betegség esetén ellátottságát biztosítja.

A Lenin körút felújított homlokzatai

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó Jenő: A soproni Fémtömegcikk Kisipari Szövetkezet története (Az első két évtized)

65 Szabó Jenő: A soproni Fémtömegcikk Kisipari Szövetkezet története (Az első két évtized)

Száz millió forint hatalmas összeg. Ilyen értékű árut termelt a Soproni Fémtömegcikk KSZ fennállásának majd két évtizede alatt. Első, teljes működési évében, 1952-ben 1 637 000 forint volt termelésének eredménye, 1968-ban 16 688 000 forint. A tízszerese! De még valami más is. A kezdeti kézművesipari, szinte manufakturális termelésből 1970-re félautomatikus üzemi sorozatgyártás lesz. Hogyan történt ez?

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó Jenő: A soproni Fémtömegcikk Kisipari Szövetkezet története (Az első két évtized) / A kezdés

A kezdés

Amikor 1951. július 16-án a soproni, Petőfi tér 6. szám alatti szövetkezeti kultúrház emeleti nagytermében

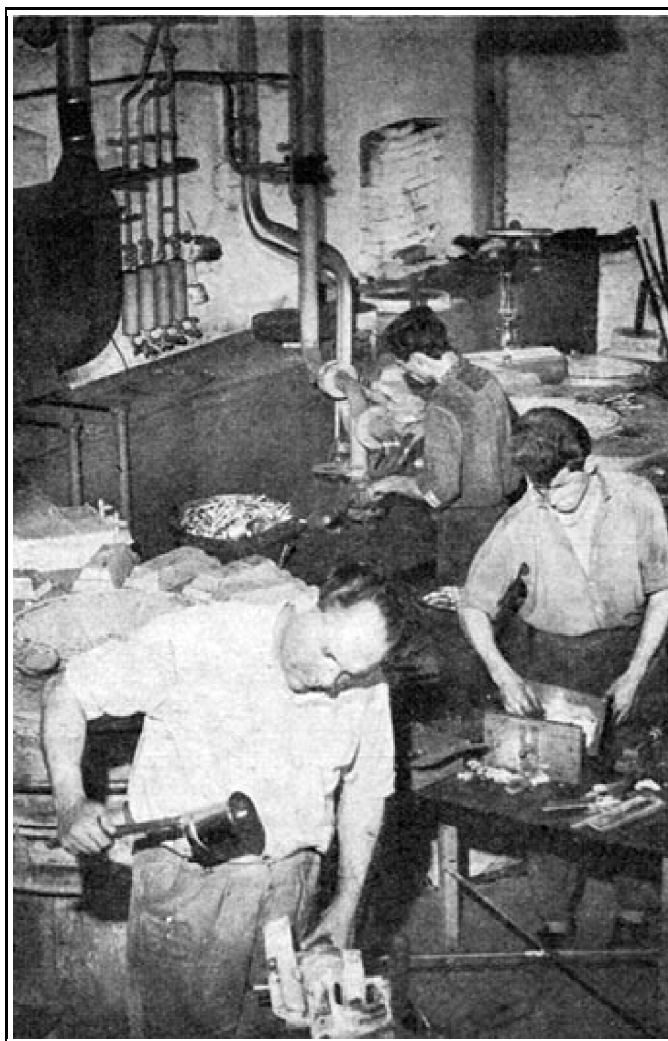
az összegyűlt huszonhat ember közösen elhatározta, hogy szövetkezetet alapít és azt leendő működési irányának megfelelően Fém-tömegcikk KSz-nek nevezi el, kettős célt akart megvalósítani. Egyrészt olyan munkahelyek létrehozását tervezte, amelyek teljesen szakképzetlen dolgozóknak, sőt olyanoknak is, akik kétékezi munkát sohasem végeztek, kenyeret biztosítanak, másrészt olyan termékeket akart készíteni, amelyekre a mindennapi életben lépten-nyomon szükség van, amelyeket azonban a fejlődésben akkor még meglehetősen lemaradt szocialista könnyűipar egyszerűen nem ért rá gyártani.

Az 1945. évi felszabadulás óriási változásokat hozott, és ezek számtalan ember életét megváltoztatták. A kereskedelem államosítása szerte az országban így Sopronban is, sok-sok kiskereskedő számára azt jelentette, hogy fel kell adnia szakmáját. Ennek következtében sok, már nem egészen fiatal, javarészt szakképzettség nélküli embernek új egzisztenciát kellett teremtenie.

Egy részük ezt a szövetkezet megalakításával próbálta megvalósítani. Nem ment könnyen. „Szövetkezetünknek sok nehézséget kellett és kell ma is leküzdenie” – állapította meg Fischer Lajos, az első elnök 1952. április 2-án, az első mérlegzáró közgyűlésen. „Ennek két főoka van: tapasztalatlanságunk és az, hogy kevés a szakemberünk”.

Ha rögtön az induláskor nem lép be a szövetkezetbe néhány jó szaktudású iparos, akkor a szövetkezet talán meg sem indulhat. Az alapító iparosok között meg kell említeni Molnár István fegyverművest, aki nemcsak műhelyének felszerelését, hanem fiát és társát, Fekete Sándort is bevitte a szövetkezetbe, aztán Alföldi Gábort, aki a Győri Vagonyárban és a soproni Star-garázsban végzett munkájának gyakorlati tapasztalatait „adta be” a szövetkezetbe, Galcsek József bádógost, Katona Endre lakatost, Renner Kálmán rézművest, akik mind városszerte ismert, jónevű iparosok voltak, de túlságosan is kevesen a szakképzetlen tagokhoz viszonyítva.

A szövetkezet az egyetlen járható utat választotta: átképezte a 40–50 éves „ipari tanulókat”, a szakképzetleneket. Az 1952. évi mérlegbeszámoló ír erről: „Legkiválóbb dolgozóink között Alföldi Gábor, Galcsek József és Fekete Sándor, akik teljesítésükön túl tanítással és tapasztalatátadással is segítettek a szövetkezet működését.” Számtalan vezetőségi ülés foglalkozik az átképzősökkel. 661952 végén Alföldi Gábor ismételten dicséretet és pénzjutalmat kap tudásának, tapasztalatainak lelkiismeretes átadásáért. A vezetőségi ülés jegyzőkönyve még azt is megemlíti, hogy az átképzősök nevében Strausz Kálmán mondott őszinte szavakkal köszönetet. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ekkor még a kisipari kézműves munka módszerét adják át.

Kokillaöntés gázzal fűtött kemencében
1968. május

A kezdésnek a szakemberek hiányán kívül volt egyéb nehézsége is, amelyről Fekete Sándor alapító tag így emlékezik: „Az első hónapokban alig vittünk haza 200–300 forintnál több fizetést, egyszerűen nem mertünk többet felvenni, 67mert kellett a pénz anyagvásárlásra, rezsiköltségekre. Számtalan esetben előfordult, hogy az, akinek a tagok közül volt otthon megtakarított pénze, behozta a szövetkezetbe, forgótökének. Alföldi Gábor, Schwarz Márton alapító tagoknak néha 10–20 000 forinttal is tartozott a szövetkezet.” „A munkaidőt sem tartottuk be olyan pontosan, mint manapság – emlékezik vissza Klausz Emil – előfordult, hogy látástól vakulásig, néha reggel hattól este tízig egyfolytában dolgoztunk. És örömmel tettük, mert a kezdet nehézségei ellenére 68(vagy éppen azért) kezdett már a kollektíva összekovácsolódni, és mert örültünk, hogy egyáltalában volt megrendelésünk és dolgozhattunk. Nem számított, hogy nem kaptunk új, reguler anyagot, dolgoztunk hulladékból. Gépparkunk is primitív és kicsiny volt, a fűrőgépet kézzel hajtottuk – motor híján, műhelyeink négy helyen (Rákóczi u. 39, Ikvahíd, Iskolaköz, Lenin körút 39.) szétszórva, irodánk az ötödik helyen (Mátyás király u. 5.). Az anyagmozgatást kézikocsival végeztük, de a megrendeléseket határidőre, pontosan teljesítettük! Azonban: sokkal többször

gyűltünk össze baráti beszélgetésekre, közös vacsorákra, mint mostanában. Akkoriban nemcsak a közgyűlések után találkozott a szövetkezet tagsága.” Vezetőségi jegyzőkönyvek még 1953-ban is említik a „családi összejöveleket”, sőt az 1954. március 4-i vezetőségi ülés jegyzőkönyvében olyan határozat található, amely szerint a vezetőség és az ellenőrző bizottság tagjai éves részesedésük egy százalékát az ilyen közös rendezvényekre ajánlják fel.

Ajtókilincs-cím kokilla öntése elektromos fűtésű kemencében. 1967

A kezdeti nehézségek közé tartoztak még a munkafegyelem kisebb-nagyobb lazaságai. Érthető, hogy a vezetőségnek sok baja volt a fegyelmezővel. Olyan emberekkel, akik évtizedeken át azt tettek, amihez kedvük támadt, kellett megértetni, hogy a közösség érdekében szabályokhoz kell alkalmazkodniok. Le kellett szoktatni őket a kedélyes soproni szokásról, hogy amikor megszomjaztak a műhelyben, egyszerűen átmentek a legközelebbi vendéglőbe egy pohár sörre vagy borra. Sok a baj a jelenléti ívek vezetésével is. Vagy nem írták be magukat, derogált nekik, hogy iskolásmódra „bejelentkezzenek”, vagy a „jóbarát” a távollévőt is beírta. A vezetőség tisztában volt vele, hogy nem szabad elnézőnek lennie, 10–50 forintos pénzbüntetéseket szabott, amikor a szóbeli dorgálások nem használtak. Súlyos fegyelmi vétség ritkábban

fordult elő, a kezdeti évek jegyzőkönyveiben egyetlen eggyel találkoztam. Egy tag húsz tábla ónozott lemezt lopott a szövetkezettől és a Vendéglátó Vállalat részére hamutartókat készített belőlük. Kizárták.

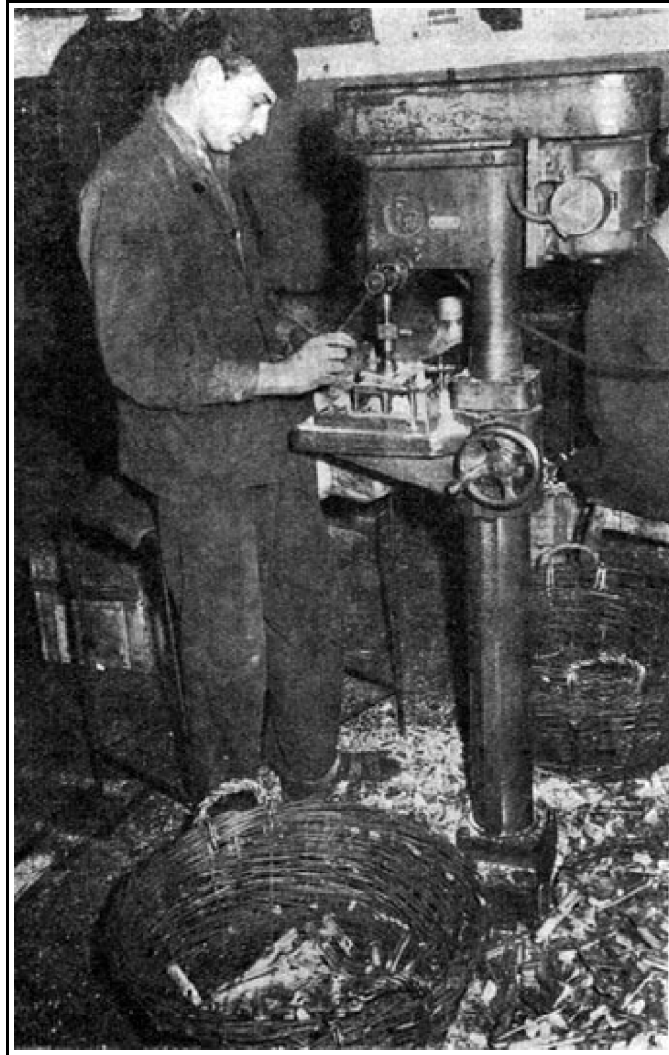
Ilyen módon alakult a későbbi évek fejlettebben termelő kollektívája, noha az ötvenes évek közepén és még utána is, éveken keresztül, a szövetkezet valamennyi terméke kéziipari módszerrel készült.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó Jenő: A soproni Fémtömegcikk Kisipari Szövetkezet története (Az első két évtized) / A fejlődés

A fejlődés

Az újonnan alakult szövetkezet profilját, gyártmányait elsősorban az határozta meg, hogy mit tudott gyártani és mit tudott eladni, de befolyásolta a profilt az is, hogy a tagok milyen termékeket készítettek saját műhelyükben belépésük előtt, s beleszólt az anyagiány is.

A szövetkezet kezdetben főképpen a hulladékanyagokból készíthető cikkek termelését növelte. Az 1952-es mérlegben olvassuk: „A 387 000 forint összes anyagfelhasználásból 105 000 forint volt az új anyag, 90 000 forint a hulladékanyag, tehát majdnem egyforma értékű volt az új anyag és a hulladék felhasználása, viszont az összes értékesítés 2 173 000 forintos összegéből 1 377 000 forint, 63% esett a hulladékanyagból készült cikkekre és 796 000 forint, 37% az egyéb termelésre”. Ez azt is mutatja, hogy népgazdasági szempontból a szövetkezet működése hasznos volt, mert a nagyüzemek által már fel nem használt hulladékanyaghoz munkaerő hozzáadásával komoly értéket termelt. „Érdekes – állapítja meg a mérlegbeszámoló –, hogy amíg ezer forint értékű új anyag feldolgozása során 7 600 forint értékű áru keletkezett, addig 1000 forint hulladékanyag feldolgozásából 15 300 forint, tehát majdnem kétszer olyan értékű. Egészséges hozzájárulás ez a nemzeti jövedelemhez, a népvagyon növeléséhez.”⁶⁹ Természetes, hogy induláskor a szövetkezet olyan gyártmányok készítésére helyezte a fősúlyt, amelyekben a munka volt a legnagyobb értékű: ebből rendelkezett a legnagyobb készlettel, s ez is volt a legkönnyebben járható út, a szövetkezeti tagokká lett kisiparosok a közös műhelyben továbbra is úgy és azt termelték, amit saját műhelyükben, csak éppen több „ipari tanulójuk” volt, az átképzősök. Az 1951-ben kifizetett munkabér még a termelési érték 48%-a, 1968-ban már csak 20%-a, a kokillaöntvényeknél még ennél⁷⁰ is kevesebb: 10%. Ez viszont már változást jelez, ha még nem is a termelési mód, de mindenesetre a termékösszetétel nagyarányú változását.

Alumínium-termék előkészítés fúrógépen. 1968.

A profil változásának több oka is van. Állandóan javul az anyagellátás, a hulladékanyag feldolgozása már túlságosan drága, tehát háttérbe szorul. Az átképzősök egyre jobban beletanulnak a „szakmába”, újabb szakemberek lépnek be a szövetkezetbe, tehát már műszakilag összetettebb termék gyártására is vállalkozhatnak. A szövetkezet vezetősége is állandóan napirenden tartja a profil kialakításának kérdését, szüntelenül kutatja a nyereség növelésének lehetőségét, felhagy a régi, csekély hozamú termékekkel. Vezetőségi ülések jegyzőkönyveinek sora tanúskodik a profilgondokról. Még belső pályázatot is hirdetnek az egyik évben, bevásárlókocsi (úgynevezett kuli) mintadarabjának esztétikus kialakítására.

Beleszól a profil kialakításába a telephely is. 1956-ra már központosították a szövetkezet termelését, csak a Lenin körút 39. szám alatti részlegük dolgozik a központi telepen kívül. Viszont a központi telep, amely a Rákóczi u. 39. sz. alatt, a Spitzer-féle házban van, túlszűfolt. A szövetkezetben kívül itt vannak: a Kiskereskedelmi Vállalat gépkocsiszíjje, a Női Szabó Ktsz műhelyei és irodái, az Állami Gazdaság pincészete, azonkívül egy csomó lakó. A szövetkezet műhelyei szűkek. Terjedelmesebb cikkeit, mint üstház, mézkanna, épületszerkezetek, kénytelen az udvaron készíteni vagy ha elkészültek, ott tárolni. Késő ősztől

kora tavaszig azonban nem lehet a szabadban dolgozni, és ezért a szövetkezet nagyobb terjedelmű termékei valósággal szezonális jellegűekké válnak.

Talán a hely szűke is közrejátszott abban, hogy megpróbálkoztak a kokillaöntéssel,^{*(39)} és amikor 1953-ban egy fészerben, kezdetleges kokillákkal, még kezdetlegesebb tégelyekben melegített alumíniumból leöntötték az első kanalat, villát és megformázták homokból az első mozsarat, észrevették, hogy olyan termékre találtak, amelyből sokat, gyorsan lehet előállítani, tehát feltétlenül jövedelmezőnek kell lennie. Az is. Már az első év után tudták, a mérlegadatok bizonyították.

1952-ben a sport- és horgász cikkek az összes termelés 43%-át teszik ki, 1953-ban és 1954-ben már csak 6–6%-át. A kéziszerszámok, amelyek 1952-ben a termelés 18%-át hozták, 1954-re 49%-ra nőnek, tehát majdnem a termelés felére. Háztartási cikkek (evőeszköztartó, szénkanna) az első négy évben általában a termelés 16–21%-át teszik.

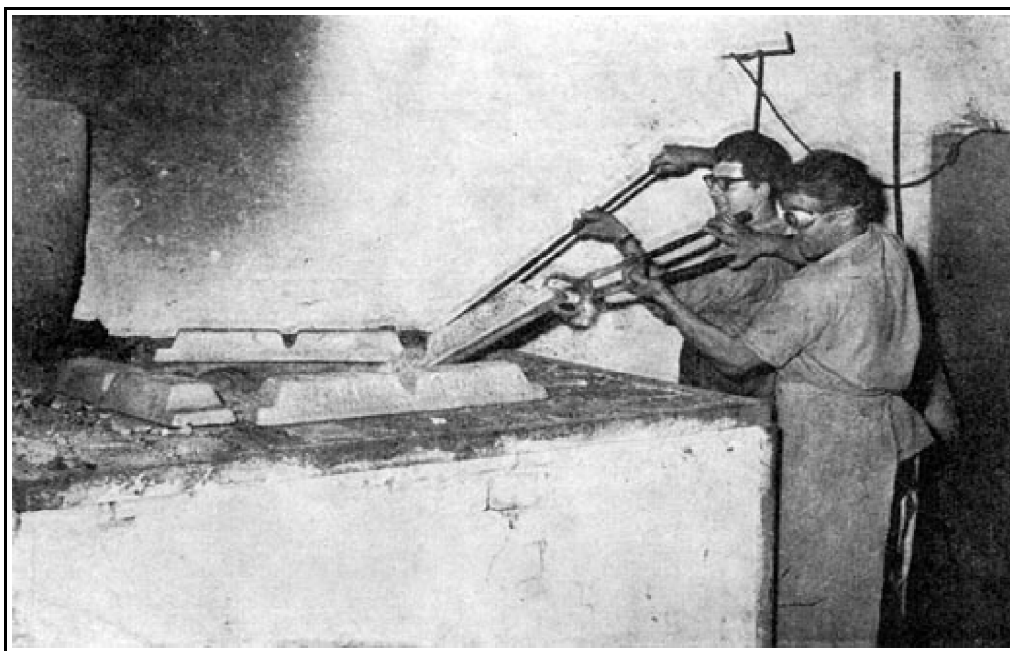
Az alumínium evőeszköz és mozsár gyártása 1954-ben szerepel első ízben, 15%-os részarányal, 1955-ben pedig egyszerre megnő a termelés felére. Mit jelent ez?

Még nem azt, hogy a szövetkezet vezetősége megsejtette a fejlődés útját. Egyelőre még csak azt látják, hogy az öreg Nyitrai bácsi, aki a kokillaöntést a szövetkezetbe „behozta”, nem tévedett, az jó üzlet, van elég megrendelés és az eredmény sem megvetendő. Nyitrai János természetesen úgy végzi az öntést, mint „maszek” korában, kisipari módszerrel. Ha az öntők száma meg is nő 8–10 főre, a módszer marad a régi. A szövetkezet majd csak jóval később, majdnem egy évtized múlva fordul tudatosan az öntöde üzemszerű fejlesztésének irányába. Addig még sok kitérő van. Egyik legsúlyosabb az 1956-os év.

Bármelyik diagrammáját nézzük is a szövetkezetnek, az eredményt jelző **71** vonal ennél az évnél megtörik, esik és csak évek múltán kapaszkodik fel ismét az 1956 előtti szintre.

Huszonhat tag alapítja a szövetkezetet, létszámuk 1952-ben 44-re, 1953-ban 59 főre emelkedik. A kezdő létszám tehát majdnem kétszeresére megnőtt és 1956-ig – néhány fős eltéréssel – megmarad ezen a szinten.

1956-ban tizennyolc félrevezetett, megfélemlített szövetkezeti tag és alkalmazott elhagyja az országot. Köztük van a szövetkezet elnöke, műszaki vezetője és főkönyvelője. A szövetkezet kis híján feloszlik. Egy hónapon át nem dolgoznak a műhelyekben. November közepén közgyűlést tartottak, amelyen a tagság titkos szavazással új vezetőséget választ.

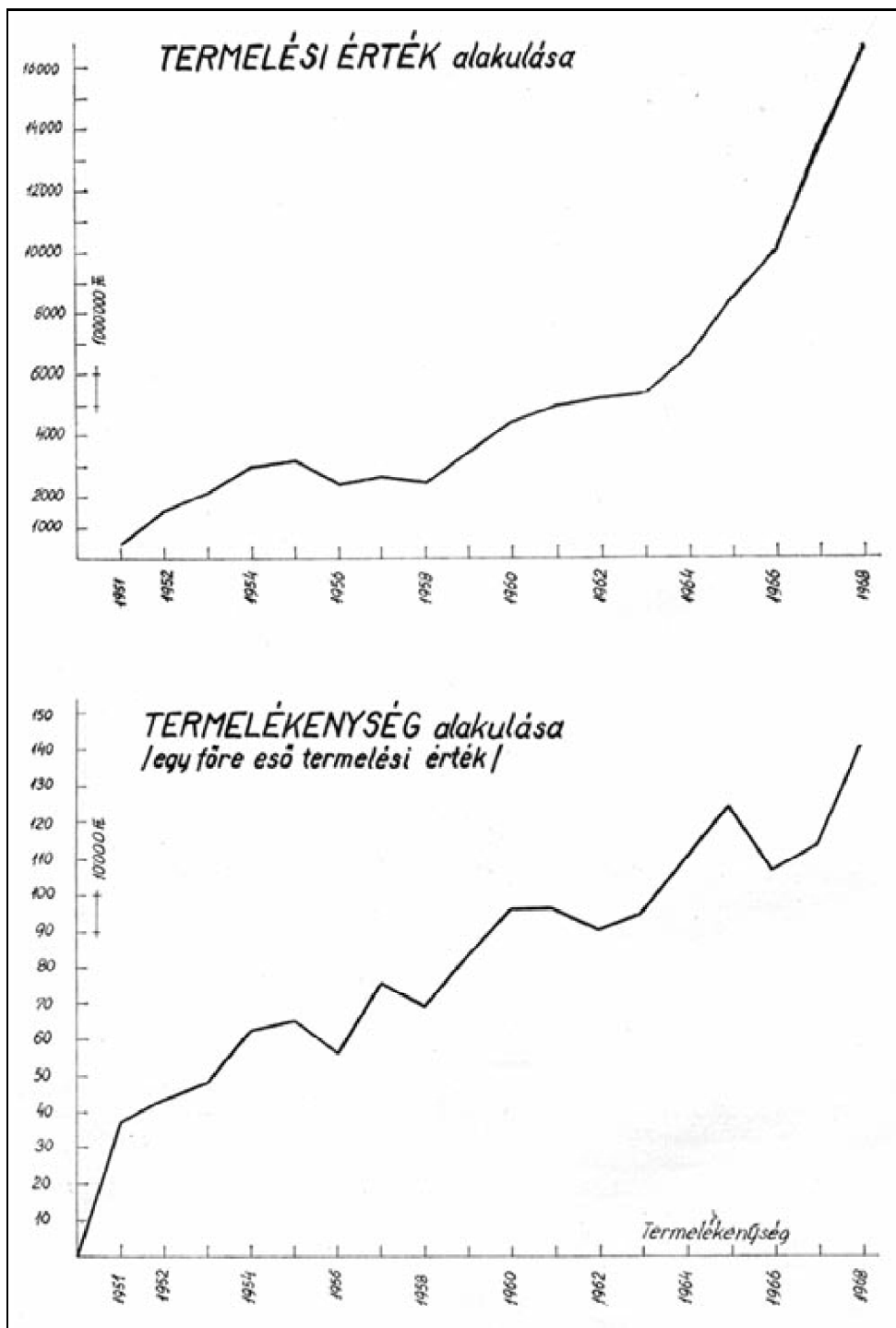

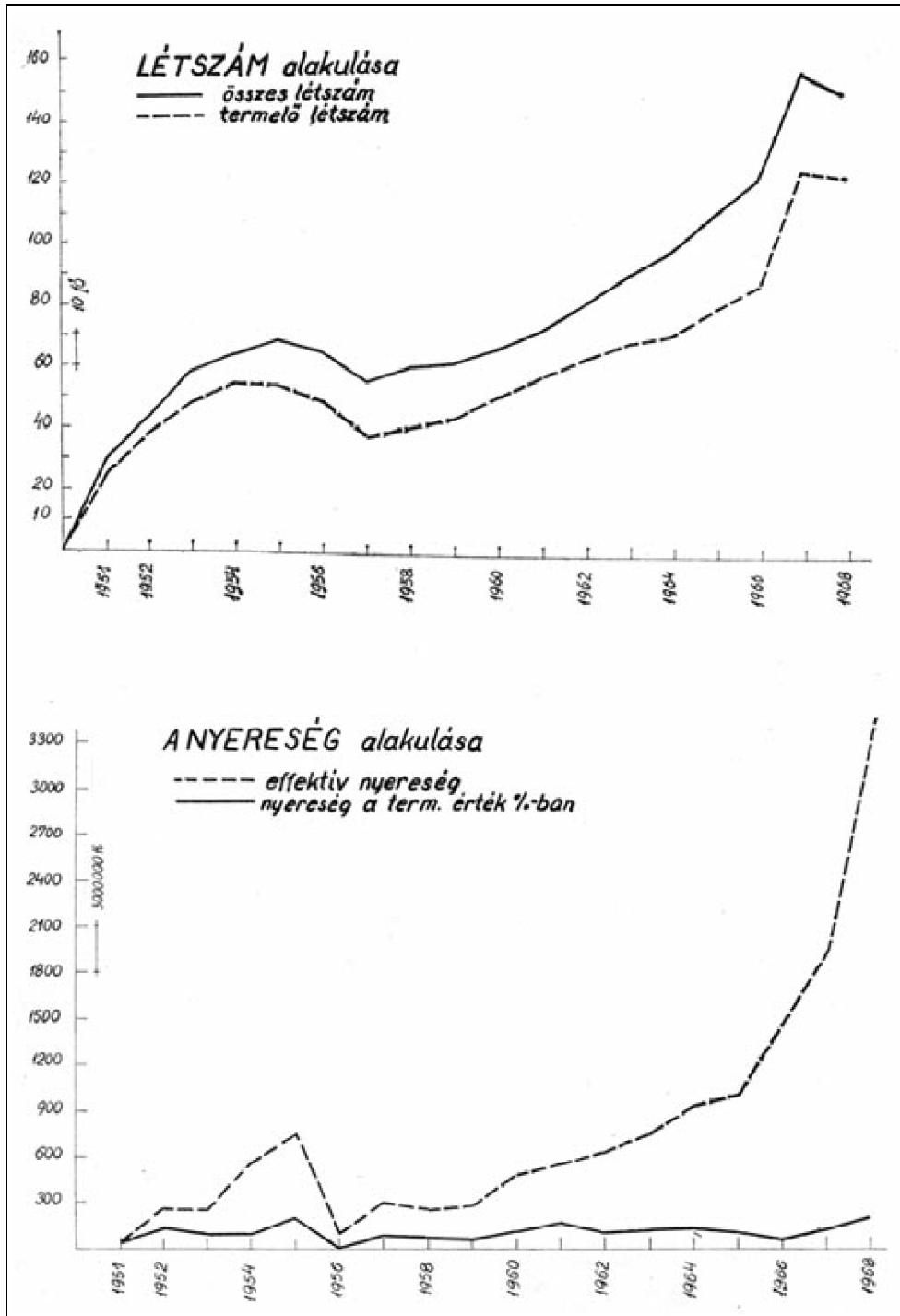
Alumínium olvasztás koks kályhában. 1967.

Nagyon óvatosan kezdenek, először rendbeszedik a szövetkezetet, megteremtik a folyamatos termelés feltételeit, azután látnak hozzá a fejlesztéshez, töltik fel a megritkult létszámot. A létszám csak 1960-ban érte el az 1955. évi szintet, azután évente egyenletesen emelkedett, 1968-ban 144 fő.

Lassan nő a termelési érték is, 1959-re érte csupán el az 1955-ös nagyságot, a nyereség pedig 1963-ra, a termelékenység viszont – kedvező jel, ha később esett is – már 1957-re.

Mikor veszi majd észre az új vezetőség, hogy a fejlesztés igazi lehetősége a kokillaöntés? 1959-ben már sejtik. A Városi Pártbizottság egy brigádja 1959 júliusában ellenőrzést tart, annak így panaszkodnak: „A fejlesztésnek egyelőre gátat szab, hogy a telep egyik helyiségét a Kiskereskedelmi Vállalat foglalja el (gépkocsiszínnak). Annak helyére szeretnénk az öntödét telepíteni.” Az 1961. évi mérlegbeszámoló: „A fehérfém vasalás termelését fejlesztettük, ennek érdekében beruházást eszközöltünk.” Még nem sokat, 50 000 forint értékűt. ⁷⁴A következő lépés 1963-ban történik: 13 000 forintért szalagfűrész gépet vettek, hogy a beöntőfejeket, amelyeket eddig lepattintottak vagy lecsíptek, most lefűrészelhessék. Ez meggyorsítja az öntvények tisztítását. Az 1965. évi elnöki beszámolóból: „Műszaki fejlesztésünkben első helyet foglal el a kokillaöntöde fejlesztése, korszerűsítése.” Ugyanebben az évben csak 10 000 forintot fordít a szövetkezet a kokillaöntödére, de szerepel a kiadások között egy 5549 forint összegű tétel: az új kokillaöntöde tervezési díja. Az 1966. évi elnöki beszámoló még határozottabb: „A szövetkezetnek további fejlesztése során üzemi jelleget kell felvennie s ahol még van kisipari termelő módszer, meg kell szüntetni, csak a minőség terén kell a kisipari jellegű jóminőségű munkát megtartani.” 1966-ban 130 000 forintos kerettel megkezdődik a kokillaöntöde új öntőcsarnokának kialakítása egy addig lomtárként használt pajtaszerű épületben. 1967-ben villanykályhák foglalják el a régi kezdetleges koksztüzelésű kályhák helyét. 1968 elejére véget ér a két gáztüzelésű rekuperátoros gázkemence üzembehelyezésével kapcsolatos kísérlet. Több mint félmillió forint a költsége, de megéri.

Az új kemence az eddig kéményen át haszontalanul távozó hőt használja fel előmelegítésre. A szellemes megoldású újítás csökkenti az öntés költségeit, biztosítja az állandó hőfokot s ez megjavítja az öntvények minőségét is, azonkívül tetemesen megnövekedett az öntési kapacitás is. A szövetkezet ebben az évben érte el a másodikban fennállása óta a legnagyobb nyereséget, 20%-ot. Még csak az első, kezdő lépést tették meg az

üzemszerű termelési mód felé s máris nagyszerű az eredmény. Az 1969. évi fejlesztési terv most már „előre megfontolt szándékkal” egy millió forintos beruházást irányoz elő a kokillaöntés fejlesztésére. Tovább akarják növelni a kapacitást, fejleszteni az öntési technológiát, ellátni minden szükséges géppel a szerszámkészítő műhelyt, amelynek a jövőben kulshelyzete lesz: az készíti az öntés legfontosabb szerszámát, a kokillát. De már számolnak a megnövekedett termelékenység miatt megnagyobbítandó öntvényletörő műhellyel, raktárhelyiségekkel. Beütemeztek egy félautomata, alacsony nyomású öntőgépet is, amely az öntési ciklusidőt a kéziöntés száznyolcvan másodpercéről huszonöt-harmincra csökkenti, tehát egyhatodára.

A kokillaöntőde már jelenleg sem kisipari módszerrel termel, hanem üzemszerűen. A félautomata öntőgép beállításával pedig megindul a fejlesztés a nagyüzemi termelési mód felé. A termelés számai jelzik az ütemet: 1961-ben 33 tonna öntvény készült, 1966-ban 118, 1968-ban 262 tonna. 1970-ben, ha lezárul a fejlesztés első üteme, 500 tonna alumíniumot fognak önteni.

De – kik fogják önteni? Megtanulták-e a dolgozók és vezetők az új termelési módot?

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó Jenő: A soproni Fémtömegcikk Kisipari Szövetkezet története (Az első két évtized) / A tagság

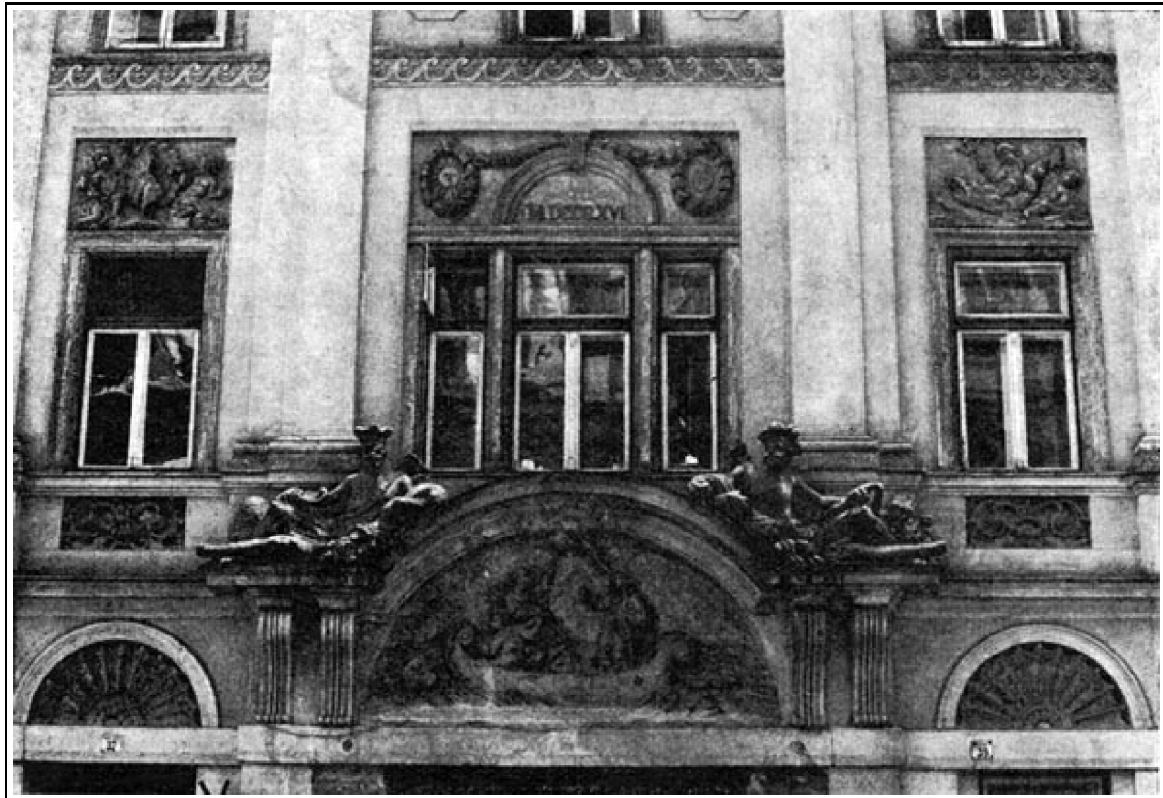
A tagság

Az elnök érettségizett, szakképzett lakatos, két éves esti politikai egyetemet, OKISZ elnöki tanfolyamot végzett. A műszaki vezető szakképzett lakatos, több tanfolyamot végzett, helyettese műszaki főiskolát, a főkönyvelő egyetemet végzett régi szakember.

Jelenleg a szövetkezet tíz tagja tanul, közép- és általános iskolát végeznek. 1956 óta évenként átlagban négy-öt dolgozó tanul tovább. Van lemorzsolódás, de négy közül három elvégzi azt, amit maga elé tűzött. A politikai képzés folyamatos, évente szemináriumot szerveznek, átlagban 20–25 fő vesz részt rajtuk. A vezetőségi és közgyűlésekről sohasem hiányzik a politikai helyzetelemzés.

75A szakmai képzés egyik komoly módja, a tapasztalatátadás rendszeresen folyik a szövetkezetben. Vagy az érdekelt dolgozók látogatnak el egy-egy fejlettebb üzembe, szövetkezetbe, vagy a vezetőség hív meg egy-egy kiváló képzettségű és tudású gyakorlati szakembert, aki néha két-három héten át oktatja a dolgozókat. Főképpen vonatkozik ez a kokillaöntőde és a csiszoló munkásaira, az utóbbi időben pedig az újonnan beindított felületkezelő dolgozóira, ők még gyakrabban kapnak szakmai oktatást.

Az ipari tanulók előmenetele évek óta sorozatosan és sűrűn visszatérő tárgya a vezetőségi üléseknek. Személy szerint foglalkoznak a fiatalokkal és ennek köszönhető, hogy a szövetkezet fiatal szakembereinek nagy része saját nevelés.

Klasszicista lakóház utcai homlokzata. Rákóczi u. 39.

A versenymozgalom a kezdet éveiben nem volt átfogó, csak inkább alkalmoszerű. Gyakran előfordult, hogy a közgyűlésen felállt valamelyik dolgozó és párosversenyre hívta ki hasonló munkát végző társát vagy egy másik szervezetet dolgozóját. Az ilyen versenyek rendszerint abba fulladtak el, hogy nehezen voltak értékelhetők és végül is a versenyzők elkedvetlenedtek. Az önköltségcsökkentés, minőségjavítás érdekében majdnem minden évben indítottak versenyt több-kevesebb eredménnyel. Általában a szervezetet kezdeti verseny munkája nem maradt el az általános színvonalától, amit a felettes szervek dicséretei bizonyítanak.

1963-ban alakult meg a Petőfi Sándor csiszolóbrigád, amelynek sikerült elnyernie és meg is tartani a szocialista címet. Alakult még négy vagy öt brigád, 76 három a lakatosok, kettő a bádigosok között, de ezek nem tudták elérni a szocialista szintet és szét is hullottak.

A szervezetnek nem nagy, de célszerűen fejlesztett műszaki könyvtára van, amelynek köteteit a dolgozók használják is. A különféle szakmai továbbképző tanfolyamok elvégzését a szervezet nemcsak a szükséges szabadidő biztosításával, hanem a tandíjhoz való hozzájárulással is segíti.

A tagok művelődését szolgálja a szervezet mintegy ötszáz kötetes szépirodalmi könyvtára. Már 1953. december 15-én határozatot hozott a vezetőség, hogy a különleges alapokból fel nem használt összeget a könyvtárra kell fordítani. Ilymódon az évről évre gyarapodott. 1965-ben a könyvek jelentős részét átadták a Városi Szövetkezeti Bizottságnak, mert az központi szövetkezeti könyvtárt szándékozott létrehozni. A terv nem vált be, a központi könyvtár olvasói nemhogy megszorodtak volna, ellenkezőleg, a szervezetek tagjai egyáltalán nem vették igénybe. A vezetőség azért úgy döntött, hogy továbbra is a saját könyvtárát

fejleszti. A vezetőség ezenkívül rendszeresen ad könyvjutalmat az ipari tanulóknak, s alkalomszerűen a dolgozóknak is. A kulturális nevelést szolgálják a szociális helyiségek, irodák falát díszítő képek, rézkarcok, festmények.

A szövetkezetnek önálló művészeti csoportja nincs, de tagjai a Városi Szövetkezeti Bizottság művészeti csoportjaiban működnek, sőt a szövetkezet tagjai közül került ki két művészeti csoport vezetője is.

Külön meg kell emlékezni a szövetkezet elhunyt műszaki vezetőjéről, Alföldi Gáborról. Évtizedet meghaladó időn át volt a szövetkezet Testvériség énekkarának tagja, tevékenyen részt vett a Városi Szövetkezeti Bizottság munkájában s nagyrésztben az ő agilitásának, energiájának köszönhető, hogy a szövetkezeteknek Sopronban van kulturális otthonuk.

A szövetkezet tagjai a sport terén több ágazatban: tekében, labdarúgásban, sakkban, természetjárásban, horgászásban működnek. Labdarúgó csapata a városi bajnokságban 1961-ben a harmadik, 1963-ban az első, 1967-ben a második helyen végzett. A horgászok főképpen a Rába partján, Nicken lévő horgásztanya környékén hódolnak sportjuknak.

1959-ben a Városi Pártbizottság ellenőrzése során felvett jegyzőkönyv megállapítja: „Az új gazdasági vezetőkkel a tagság elégedett. A vezetők erélyesen irányítják a szövetkezet munkáját. A szövetkezet tagságának szakképzettsége megfelelő.”

Azóta két ízben, egyszer titkosan is, választott a szövetkezet tagsága. Majdnem változatlanul mindig a régi vezetőséget választotta meg újra.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó Jenő: A soproni Fémtömegcikk Kisipari Szövetkezet története (Az első két évtized) / Befejezés

Befejezés

A szövetkezet teljes képéhez tartoznának az elmúlt két évtized fontosabb mutatói is, de nem akartam az ismertetőt számokkal agyonterhelni, inkább diagramokban dolgoztam fel őket. A fontosabb mutatók azokból leolvashatók.

A szövetkezetnek csak egyik termelési ágazata a kokillaöntés. Ismertetőmben azért tettem rá a hangsúlyt, mert a legnagyobb, és mert rajta keresztül érzékelhető legjobban a fejlődés mértéke.

Ezenkívül gyártanak még evőeszköztartókat, pénztartókat, üstházakat, kéziszerszámokat, homoköntődéjében homokformázással öntenek réz-, bronz- és alumínium öntvényeket, felületkezelő műhelyében nikkeleznek, krómoznak és eloxálnak. Az épület és bútorkészítés alumínium öntvényeit vertikálisan is [77](#)feldolgozzák és mint késztermékeket hozzák forgalomba. Természetesen a szövetkezet legtöbb terméke ma nagyobb mennyiségben készül, mint a kezdeti években, a termelés módja azonban általában nem fejlődött olyan dinamikus, mint az öntvényeké.

Hozzá tartozik a szövetkezetről rajzolt képhez az is, hogy ma már majdnem minden megyei és országos vas- és műszaki vállalatnak szállítja termékeit. Exportál keletre és nyugatra. Fiókhúzó gombjait ismerik Szíriában, horganyzott csatornakampóit keresik Hollandiában. Eloxált, „Lövér” típusú, modern alakú kilincsei iránt a belföldi és külföld egyaránt érdeklődik.

A szövetkezet története kissé soproni helytörténet is. Akik ismerték a régi soproni Várkerületet, keresik a mai Lenin körúton a régi üzletházak falatnyi foltjait, homlokukon közismert, évtizedeken át megszokott soproni nevekkal. Hová lettek az üzletek és hová tulajdonosuk? Az épületekről tudjuk: néhányat lebombáztak, néhány annyira megrongálódott, hogy le kellett bontani. Tulajdonosaik közül nem egy ott található a szövetkezet huszonhat alapító tagja között.

Egy-két évtized és a Soproni Fémtömegcikk Ksz személytelen cégtáblája éppen úgy hozzátartozik majd a város megszokott képéhez, mint a maguk korában Molnár István fegyverművesé, Durst Ernő kefekötőé, Galcsek József bádgosé és Renner Kálmán rézöntőé.

Még egy képet kell vázolnom, hogy teljesebbé tegyem az ismertetőt. Majdnem naponta látható, hogy a szövetkezet udvarán öreg soproni néni baktat, szatyrában megjavítandó lábasokkal, s mellette alumíniumtömbökkel megrakott nehéz tehergépkocsi kanyarodik be a telepre. Az alumínium tonnát dobálják le a gépkocsiról, amíg az irodában az adminisztrátor kiállítja a nénikének a javítandó lábsorokról az átvételi jegyet. A szövetkezet nem keres annyit az ilyen apró-cseprő javításokkal, mint amennyibe azok adminisztrálása kerül. De vállalja, mert ha a régi kisipari termelési módot ki is nőtte már, a kisiparos nemes hagyományát, a vevő, a megrendelő szolgálatát szigorúan megtartja.

Nagyon jellemző a szövetkezetre: naponta majdnem egy tonna alumíniumot dolgoz fel és a hét bizonyos napjain kivesz egy embert a sorozatgyártásból, hogy fazekat, lábast és egyéb apróságot javítson, mert ezt kívánja a lakosság szolgálata.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó Lajos: A soproni „Kaszinó” és a Liszt Ferenc Művelődési Ház

78 Szabó Lajos: A soproni „Kaszinó” és a Liszt Ferenc Művelődési Ház

1963 áprilisában véglegesen bezárták a 90 évig működő hajdani Kaszinó épületét. Ez a monumentális középület a soproni művelődés történetének egy szép szakaszát idézte. Nemcsak formájában, de tartalmában is hozzáért a soproniak szívéhez. Széchenyi István a múlt század első felében kezdeményezte a Kaszinó megalakítását. Pesten, Pozsonyban, Sopronban és másutt is létrejött ez az intézmény, a művelődés, a társas szórakozás e nemes formája.¹⁽⁴⁰⁾ Sopronban sok nehézséggel küszködött, több helyiségben működött, míg a Kaszinó Egyesületben 1868 novemberében merült fel a gondolat, hogy a szaporodó egyesületi tagok számára halaszthatatlanul alkalmasabb helyiségek szükségesek. Meg is indult az előkészületi munka. Az építkezés előkészítése részvénytársasági alapon kezdődött. Kiválasztották a telket, a mai Petőfi tér és Széchenyi tér sarkát, amelyen abban az időben egy nagy bástya állott. Ennek lebontására 1869-ben sor is került. Az építkezés költségeit 120 ezer forintra tervezték, de a terep nehézségei, a vizenyős talaj, a sok földmunka, az épület túlméretezése, az eredeti tervektől való többszöri eltérés az előirányzott összeget közel háromszorosára emelték.

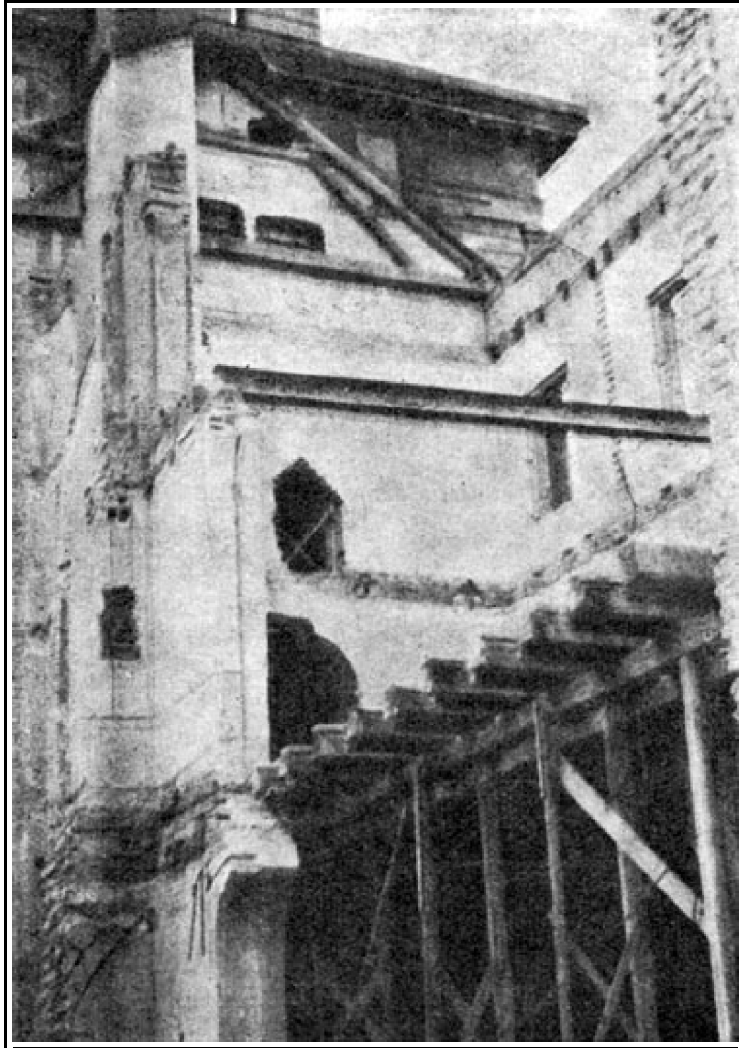
Az előkészítő bizottság az épület tervezésére pályázatot írt ki. Több pályamű érkezett be, de ezek közül csak három volt jelentős: Wächtler Lajos bécsi építésze, Stach Frigyes bécsi mérnöké és a Terpsichore

jeligével beküldött terv, amely igen tetszetős formában oldotta meg a feladatot, de nem tudni, miért, nem fogadták el kivitelezésre.

Az 1870. május 15-én megalakult Kaszinó Részvénytársaság gyűlésén határozták el a Wächtler-terv elfogadását, s kiírták a pályázatot az építkezési munkálatokra is. Mindmáig nem egyértelmű, kinek a tervei alapján készült el az épület. Csatkai Endre egy kisebb tanulmányában kimutatja,²⁽⁴¹⁾ hogy a soproni Kolbenheyer Ferenc építész nyerte el munkájával a pályázatot, de mégsem az ő tervei alapján készült el a Kaszinó épülete, hanem sok-sok átalakítással Wächtler terve került megvalósításra. A két és fél éves munka során Markl József soproni építőmester hozta tető alá az épületet, aki éppen a többszöri tervmódosítás nyomán 8 ezer forintot fizetett rá az építkezésre. A termék festését a soproni születésű, de Bécsben élő Pruzsinszky Ferenc (Sopron. 1852. aug. 24–Bécs, 1914. nov. 20.) végezte néhány idősebb soproni és bécsi, ismeretlen mesterember segítségével, közel 10 ezer forintért. Kitűnő festékanyagot használtak fel, hiszen eredeti színeiben pompázott munkájuk a legutóbbi időkig, bár a második világháború idején annyira megsérült, hogy kijavítása lehetetlennek bizonyult.

A Kaszinó Egyesület 1872 őszén beköltözött az új épületbe és a földszinti helyiségeket foglalta el. Az ünnepélyes megnyitásra 1873. január 11-én került sor. Nagy bált rendeztek, amelyen pozsonyi katonazenekar muzsikált. Igaz, hogy a vigasság nem tartott sokáig, mert még májusban a bécsi pénzválság ⁷⁹Sopronban is érezte hatását és hosszú időre elnémította a jókedvet, és úgy tűnt, mintha a nagy és túlméretezett palota meghaladná a 25 ezer lakosú város kívánalmait.

Az eklektikus stílusú épület azonban jól beleilleszkedett a Széchenyi térbe és szépen lezárta a Köztársaság utcát is. Homlokzati rendszere a Magyar Tudományos Akadémia elrendezését követi, csupán a főbejárat hiányzik a központjából. A kivitelezés és a terv is a reprezentatív helyiségek szép kialakítására, díszítésére törekedett, és nem fordított különösebb gondot a tartozékhelyiségekre, a lépcsőházakra, a folyosókra. Így ezek szűkek, sötétek, célszerűtlen elhelyezésűek voltak és a későbbi átalakító törekvéseknek már előrevetítették az árnyékát, hiszen a használat során szükségmegoldásokat kellett alkalmazni. Az épület funkcionális használhatósága ezáltal kicsi lett, belső építészeti értéke veszített eredeti mivoltából. A több ízben felmerült átalakítási tervek csak részben valósultak meg és az épület struktúráját nem érintették. E tervek ⁸⁰közül a legjelentősebbek közé tartozik Hárs György és Winkler Oszkár 1943-ban elkészített terve.³⁽⁴²⁾ Ez az elképzelés a helyiségek jobb csoportosításával, okosabb belső szervezéssel emelte volna az épület használhatóságát. Az elgondolásban szerepelt már az alagsori helyiségek átalakítása is olyan formában, hogy itt vendéglátó egység létesüljön, amely megfelelő kapcsolatban van az épület egyéb részeivel is. Ezeknek a terveknek csak kis része valósult meg. Az 1940-es években nagyobb mértékű padozat feltárási munkákat végeztek a nagyteremben és a kisteremben. A tartógerendák korhadt felületét lefaragták és a visszamaradó részeket mikrozol oldattal mázolták be. Ez a védekezés azonban időleges volt, mert az 1963-as vizsgálat gazdag gombaszövedéket, ún. házi kéreggombát (*Poris vaporaria*) talált. A második világháború tovább rontotta az épület állagát és a későbbi esztendőik gazdátlansága sem sokat használt. Az első alaposabb vizsgálatot a Faipari Kutatóintézet szakértői tartották 1963-ban. Megállapították, hogy legtöbb helyen a fapadozat sérült és a könnyező házigomba (*Merulius lacrymans*) fertőzése előrehaladott. A károsodás megszüntetése csak teljes belső átszervezés útján lehetséges. Az intézkedések a sérült faanyagok eltávolítását és elégetését, a falak fertőtlenítését, általában födémcsereét javasolnak. Természetesen nem lehetett pontosan megállapítani a fertőzés pontos elterjedését, de a pincétől a padlásig feltárt helyeken mindenütt erős, elterjedt gombásodást talált a vizsgálat és életveszélyessé nyilvánította az épületet.

Az építkezés 1967 októberében. A szerző felvétele

1963 elején elkészült a rekonstrukciós programtervezet és különféle tárgyalások eredményeképpen a Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága az É. M. Középvélettervező Vállalatot, illetve Perczel Dénes mérnököt bízta meg a részletes kidolgozással. A munkák kivitelezését az É. M. Győr-Sopron megyei Állami Építőipari Vállalat Soproni Főépítésvezetősége vállalta. Az építkezés beruházója, illetve a munkák menetének irányítója a Győr-Sopron megyei Beruházási Iroda (1968. január 1-től Beruházási Vállalat).

A tervező javaslata részletesen ismerteti a régi épület funkcionális építészeti megoldásait és az átalakításra vonatkozó részben amellet foglal állást, hogy az épület régi, külső architektúráját meg kell tartani, elsősorban városképi megfontolások alapján. Az előcsarnok, a lépcsőház és a termek kialakításával kapcsolatban javaslatokkal általában egyetértett a Városi Tanács. Mégis a rekonstrukciós tervek vitájában sok szó esett a nagyteremről. Ez nőtt leginkább a város polgárainak szívéhez és korszerű átalakítása ellen sokoldalú ellenállás mutatkozott.

Miért ragaszkodtak a soproniak a nagyteremhez? Nagyrészt nosztalgiájukból és a hagyományokhoz

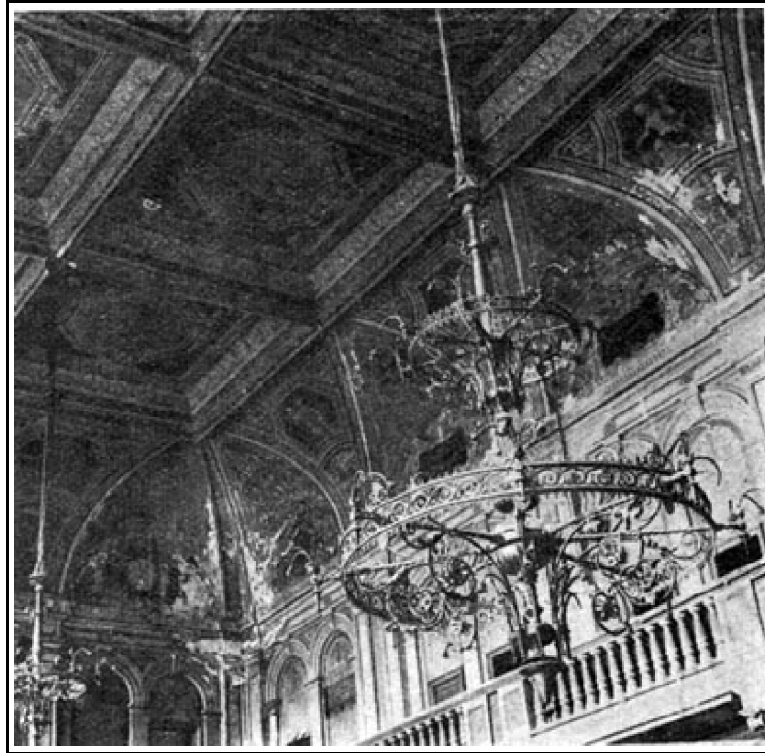
ragaszkodásukból táplálkozott ez, hiszen a nagyterem falai 1874-ben és 1881-ben még látták Liszt Ferencet hangverseny közben. 1904-ben Goldmark Károly vezényelt itt. Bartók Béla 1905-ben hangversenyzett először falai között és később is több ízben. Az idősebbik Lehár Ferenc még a megnyitás évében népszerűsítette Wagnert. Az írók közül az egész Nyugat nemzedék szerepelt dobogóján, a Frankenburg Kör szervezésében, így Gyóni Géza, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc, Móricz Zsigmond, Laczkó Géza, Kós Károly vagy a ma élő idősebb nemzedék számos kiváló tagja.

Az érdekességek között kell megemlíteni, hogy 1896 vége tájékán itt volt az első mozielőadás az ún. cári szobában. Az első városi telefonbeszélgetés a [81](#)reálgimnáziumból a nagyterembe itt hangzott el. A zenei-technikai események közé tartozik, hogy az ún. telefonhírmondóval a nagyteremből közvetítettek hangversenyt Győrbe.

A kedvesebb hagyományai közé tartoztak a bálók is. 1904-től rendszeresen a nagyteremben rendezték a Turista bált. Híresek voltak a február elsején tartott „Lícista” bálók is. Mégis a konzerválás népszerű igényének kielégítése, a régi architektúra kismértékű átalakítása – a korszerű funkcióknak megfelelően – lehetséges lett volna az eredeti stílus megtartásával, de nem jelentett lényeges költségtöbbletet a végül is kivitelezésre került megoldás, amely szakított az eredeti állapot korszerűsítésével és egy akusztikailag azonos értékű, de teljesen új, modern belső teret alakított ki. Városképi szempontból az épület külső megjelenésén nincs különösebb változás. A bővítés mindössze az új főbejárat, az I. és II. emeleti előcsarnokok és a Petőfi téri szintmegoldások kialakítását jelenti. Az új főbejárat kiképzése – fix portálüvegezésű acél vázszerkezetben [82](#)és domborított alumínium lemez – a régi épületképet lényegesen nem befolyásolja. A főbejárati homlokzat az alumínium és üvegfal kombinációjával, a régi Bástya-kert átalakításával, a Liszt Ferenc szobor elhelyezésével kedvezően alakítja mind az épületet, mind a környéket és jól beleillik a Széchenyi tér korszerű kertészeti kultúrájába. A terv megtartotta a homlokzati „Magyar Művelődés Háza” feliratot is. Ezt az elnevezést 1942-ben kapta a Kaszinó. Ekkor oszlott fel a Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ) és Soproni Magyar Szövetség néven alakult újjá. Még ebben az esztendőben megvette a város a tulajdonostól, a Soproni Takarékpénztártól az épületet és Magyar Művelődés Házának nevezték el. Az erősödő német befolyás ellenhatásaként történt mindez. A háromnapos ünnepség keretében mutatták be Csatkai Endre és Veress Béláné: Etelka naplója című látványos alkalmi színművét. Soproni fiatalok, Báthy Anna énekelt a Hunyadi László című operából s Becht Rezső írásai is megszólaltak.⁴⁽⁴³⁾ Ez idő tájt kezdte el Radó Ferenc nagyszerű nyilvános énekóráit a nagyteremben, amely újrafelfedezése volt a magyar népdalnak és terjesztése a magyar népi muzsikának.

A Művelődési Ház déli oldala
1967 okt. A szerző felvétele

Az egykori „Nagyterem” mennyezeti részlete 1967.
Németh János felvétele

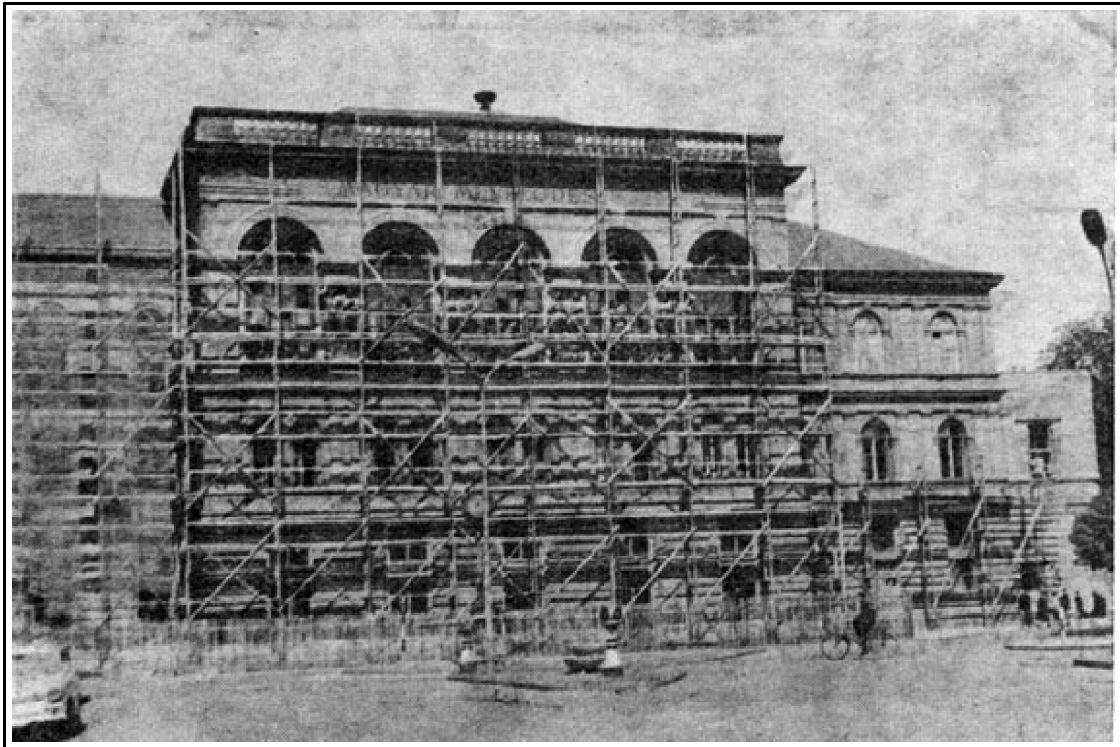
A mai belső egységben a következő nagy területek alakultak ki: művelődési rész, amelyhez a nagyterem, a kamaraterem, a szakköri helyiségek, klubhelyiségek, 83irodák és a kiszolgáló területek tartoznak. A vendéglátó-egység, mely magába foglalja az éttermet, a konyhát és a különféle kiszolgáló helyiségeket. A könyvtári rész a különböző könyvtári kölcsönző helyiségekből, a repozitóriumból, könyvkötészetből, irodákból és egyéb helyiségekből áll.

A programban és a kivitelezésben az egyes szinteken a következő helyiségek alakultak ki:

Pince: klubszobák, bár, társalgó, TV-szoba, kazánház, hydrofor, víztároló, repozitórium, szellőző-gépház, raktárak, lépcső és közlekedő folyosók.

Földszint: előtér, társalgó, ruhatár, étterem, konyha és a vele kapcsolatos helyiségek, két könyvtári olvasó, lépcsőházak és közlekedő folyosók.

I. emelet: az étterem légtere, gépház, szellőző-gépház, repozitórium, könyvtári olvasó, irodák, két lépcsőház, közlekedő folyosók.

A főhomlokzat. 1969 május

II. emelet: hangversenyerem, kamaraterem, előtér, büfé, színpadok, öltözők, két lépcsőház, közlekedő folyosók.

III. emelet: a hangversenyerem, kamaraterem légterei, irodák, irattár, lépcsőházak és közlekedő folyosók.

IV. emelet: a hangversenyerem és kamaraterem légterei, a hangversenyerem és kamaraterem karzatai, előtér, balett-terem, világosítófülke, szakköri helyiség, gondnoki lakás, lépcsőházak és közlekedő folyosók.

V. emelet: szakköri helyiségek, szellőző gépházak, padlástermek és a közlekedő folyosók.

A felújításnál teljes födémcserére került sor, ezért az új födémelhelyezés lehetővé tette a Petőfi téri oldalon az egyes szintek megosztását, amelynek eredményeképpen a három szintes épület öt szintre bővült és ezáltal jelentősen megnőtt az alapterülete.

A tervezés figyelembe vette azt az elképzelést és általános művelődési gyakorlatot, hogy az egyes programok nemcsak párhuzamosan, hanem egymást kiegészítve is folynak. Az épület csak olyan módon tekinthető teljes értékűnek, ha a jelentkező közönségforgalmat megfelelő színvonalon ki tudja szolgálni, úgy hogy az egyes rendezvények nem zavarják egymást, illetve az épületben [84](#)tartózkodó közönség zavar nélkül elérheti programját. Ennek megfelelően a közönségforgalom háromfelé bomlott. A főbejárati részen érkezők központi portaszolgálatot találnak. A ruhatár az előcsarnokban helyezkedik el és az épületet bármilyen célból használó közönség igényét képes kielégíteni. Az előcsarnokból vezető lépcsőház és a személyfelvonó biztosítja az épület vertikális forgalmát. A könyvtár a Petőfi térről közelíthető meg és üzemelése a ház többi részétől függetlenül működik. Külön bejárat alakult ki a Liszt Ferenc utcában, amely melléklépcső és személyfelvonó segítségével az irodai forgalmat, a színpadok előadói forgalmát bonyolítja

le és megoldásként szolgál a IV. és V. emeleti szakköri helyiségek közönségforgalmának lebonyolítására is. Az étterem és a pince forgalma a főbejáraton át, míg az ezeket kiszolgáló személyzeti és áruforgalom a Liszt Ferenc utcai II. számú bejáraton át történik. A melléklépcsőn keresztül lehetséges – az épület elhagyása nélkül – az épület többi helyiségei felé való közlekedés is, mivel a Petőfi téri öt szintet és a főbejárati két szintet közlekedő folyosók kötik össze.

A helyreállított épület. 1970 február. G. Nagy Béla felvétele

A fontosabb egységek ismertetése:

I. Művelődési rész: a nagyterem a hagyomány értelmében megtartotta a hangversenytér jellegét. Színpada a kívánságnak megfelelően bővíthető. Hátsó részében orgonakarzattal bővült. A régi emeleti galéria helyett hátul félköríves megoldású erkély alakult ki 80 férőhellyel. A terem berendezése szétszedhető széksorokkal történik s így a terem más jellegű rendezvényekre is **85** rövid idő alatt átalakítható. Ablakait egyedi tervezésű képzőművészeti függöny takarja.

A kamaraterem kialakításánál a régi architektúrát nem lehetett megtartani. Az új megoldás lehetővé tette a nézőtér padozatának húzott elhelyezését, s így kényelmes és jó látási viszonyok biztosítását. Székei rögzítettek. Befogadóképessége 240 fő. A kialakításnak megfelelően alkalmas irodalmi színpad, kamaraszínház, bábszínház, kamarazene és más, kamarajellegű előadásokra. Mindkét terem belső kiképzése korszerű. Uralkodó színe a fehér és a barna, éppen a fa, illetve a műkö burkolóanyagból eredően. Az előadótermek a Liszt Ferenc utcai bejáraton át szolgálhatók ki. A termeknek megfelelő szinteken

öltözők biztosítják a kulturált és csöndes felkészülést, pihenést az előadók részére. A szakköri helyiségek a IV. és az V. emeleten helyezkednek el. Bizonyos mértékig külön állanak, mert ezek forgalma és munkája igényli a legzavartalanabb területet és legnagyobb csendet. A helyiségek berendezése a munkának megfelelő változatosságú. A főlépcsőházzal szembeni szakaszon, a II. emeleti előtér, amely a nagyterem és kamaraterem dohányzójaként használható, egy válaszfalas elrendezéssel készült el a balett-terem, illetve a zenekari gyakorló.

II. Vendéglátó egység: az étterem két részre tagozódik és közösen vagy szeparáltan is üzemeltethető. A konyhából látható el belső felvonó segítségével az I. emeleti és az alagsori büfé is. Az emeleti büfé rendszere lehetővé teszi a nagyobb rendezvények ellátását. A pinceklub üzeme a délutáni és az esti órákra korlátozódik. A klub kialakításának ez a megvalósulása már az 1943-as Winkler–Hárs-féle tervben is szerepelt. A mostani kialakításra jó megoldásként kínálkozott az alagsor, mert a főlépcső ház lefelé történő meghosszabbításával könnyen megközelíthetővé vált. Belső kiképzése lehetővé teszi, hogy az esti szórakozás is esztétikus formák között legyen lebonyolítható.

III. A könyvtári forgalom három szakaszra tagolódik: a földszinti déli oldal, ahol a műszaki könyvtár kap helyet, a földszinti északi oldal, amelyet az ifjúsági könyvtár, az I. emeleti déli oldal, melyet a szépirodalmi kölcsönző és olvasó foglal el. A bejáratnál ruhatár és tájékoztató szolgálat helyezkedik el. A könyvtári adminisztráció az I. emelet északi oldalán kapott helyet. A könyvraktározást a pincében kialakított raktárak oldják meg. A belső forgalom lebonyolítását egy teherlift oldja meg.

A technikai berendezésekről: Az épület átalakításával „minden régi technikai berendezést leszereltek. Legnagyobb részük nem is volt korszerű és nem alkalmas az új igények kielégítésére. A szükséges hőenergiát olajtüzelésű kazánok látják el. Az olajtárolás a Petőfi téren süllyesztett megoldású tartályokban történik. Külön érdekessége az épületnek a klímaberendezés, amely a technológiai igények kielégítésére mesterséges szellőzést biztosít. A villamos berendezések is teljes átalakításra kerültek. A világítási berendezés a különleges igényekkel fellépő helyiség (hangversenyterem, kamaraterem, étterem, pince) számára egyedi kivitelezésű lámpatestek kerültek beépítésre. A televízióvételt központi antennával oldották meg. A távbeszélő csatlakozást a portán elhelyezett központ végzi el.

Száz esztendeje kezdték el a Kaszinó épületének építését, s közel kilencven évig szolgálta a soproni közönség művelődését és szórakozását. Az átalakított épület építészeti megoldásai, korszerű berendezése, funkcionális lehetőségei biztosítják a következő évtizedekre egy új és más igényű nemzedék magas szintű művelődését, szabad idejének tartalmas eltöltését.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Mórotz László: Későbarokk falfestmények feltárása az Uj utca 18-as számú házban

86 Mórotz László: Későbarokk falfestmények feltárása az Uj utca 18-as számú házban

A műemléképületek helyreállítása során gyakran érik kellemes meglepetések a falakat megkopogtató kutató művészettörténészeket és restaurátorokat, amikor az eltávolított vakolat-, meszelés- vagy festékréteg alól művészi festésű felület bukkan elő. Ez történt Sopronban is 1968 őszén az Új utca 18. sz. házának utcára

néző emeleti három szobájában. A módszeres feltárást október 17-én kezdtem el munkatársaimmal, s három hét híján egy év múlva végeztük a befejező műveletet, a felület rögzítést.

A kutatószavok alapján a középső helyiség festményei ígértek legérdekesebbeknek, tehát érthető, hogy itt fogtunk a vastag, néhol nyolc centimétert meghaladó vakolat leveréséhez, a várható felfedezések izgalmával. A falak az évszázadok során megsüllyedtek, eltértek a függőlegestől. Valamelyik tulajdonos vagy bérlő ezen igyekezett segíteni a rávakolással, s hogy az időtállóan megkapaszkodjon, a régi mesterek – a lyukak mérete alapján egy erősebb és egy gyengébb fizikumú – jó sűrűn kipikkelték kalapácsukkal a falakat. Egy m²-en több mint ötszáz beütést számoltunk meg. A vakolat alatt viszonylag könnyen lefejezhető mészrétegeket találtunk (Eltávolításuk fő eszközéből, az orvosi szikéből jónéhány elkopott, mire mindhárom teremben megtisztítottuk a festéseket). Minden bizonnyal ennek a meszelésnek köszönhető, hogy a naponta előkerülő képeket csak elvéve érte helyrehozhatatlan kalapácsütés. Alig két hét alatt kibontottuk a hat figurális kompozíciót, a következő sorrendben:

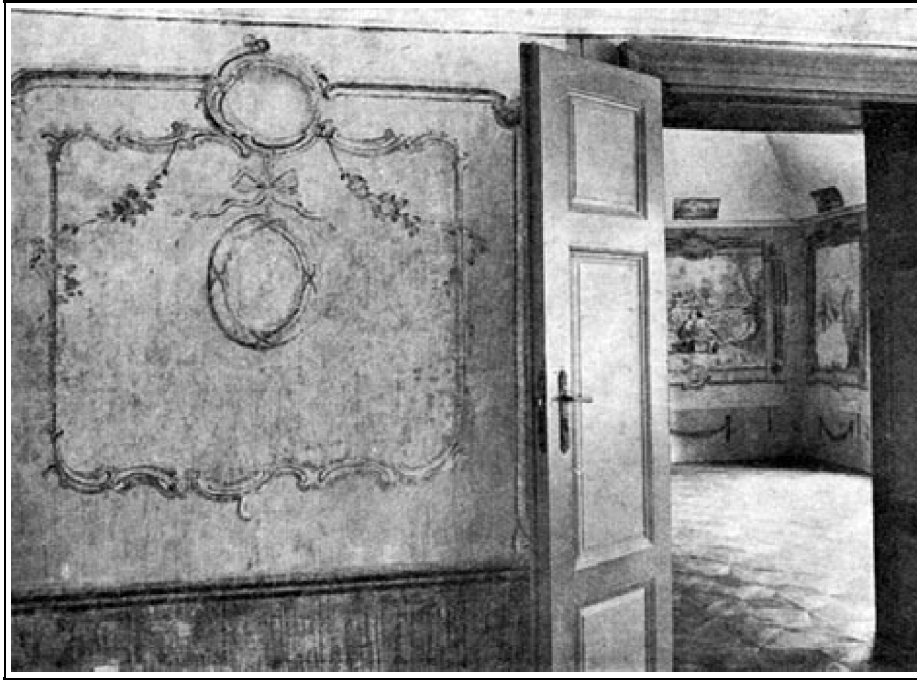
1. Mars (?) polgári személyek társaságában, amelyet – amíg a történészek megnyugtatóan nem tisztázzák a személyek kilétét – „Megvendégelés” címmel láttunk el. Egy nő, egy férfi és a páncélinges alak – akinek sajnos a feje hiányzik – körüli asztal mellett ül a szabadban, fára akasztott drapéria árnyékában. Az asztalt földig érő terítő borítja. Tetején tál, valamilyen étellel, a figurák előtt kés, villa. Az étkezést feltehetően befejezték, a gesztusok alapján élénken társalognak. Aktív kapcsolatuk távoli aláfestője a négy, lírai egységben zenélő nőalak. Ha megfigyeljük a kompozíció alaprajzát, láthatjuk, hogy az koncentrikus körökből áll: az asztal, a főszereplők, megvilágított talaj, árnyékos talaj, zenélők e séma szerint rendeződtek. A központi nőalak kétirányú, átkötő mozdulata és úszó stólája biztosítja a két csoport közti formai összetartozást. A páncélinges férfi támaszkodó karja, kézfeje zárja le a kompozíció jobb oldalát, mint pont a mondatot.

2. „Borvétel”. Három lépő és beszélgető, egy féltérre ereszkedett, és a bort aranyserlegbe csapoló nő, lenge, vidám színű ruhákban. A bolthajtásos pince falain belógó, indás növények, a háttérben sejtelmes árnyéknyomok, az előtérben kemény árnyékbeugrás. Innen indul a térbe csendéleti motívumokkal a kompozíció, s vezeti a szemet a figurákra, de ugyanezt szolgálja a bortároló edények elrendezése és a boltív sötét függőlegese is, vagy a külön figyelmet érdemlő arany Erősz-szobrocska testtartása.

3. „Töredék”. Elindult három nő a kép középteréből, jobbról balra, az előtér irányába. Ugyanannak a lépésnek három fázisa bizonyítja önmagát, előrelöki a figurákat. Sajnos, úticéljukat sohasem láthatjuk meg. Hiányzik.

874. „Ikarosz-Daidalosz”; a legenda közismert. A bizonytalanság kompozíciója. Ha a figurák közé egy vízszintes tükörtengelyt képzelünk, észrevevessük, hogy mozdulataik hajszaál híján egymás megfelelői. Különbségük: az Ikarosz tehetetlen hátrahanyatlása és Daidalosz aktív megtámaszkodása, lendületvisszafogása. Sötét sziklák ugráltatják a szemet, magasságot és mélységet éreztetve, s ölelő vonulatot alkotva az Ikaroszt elnyelő tengerrel.

5. „Vadászó Diána”. Háromszög alapú gúlakompozíció, feszes, mint a delta. Diána koncentrált mozdulatán kívül az előtérben háttal ülő nő kar- és lábmozdulata és a terelőhálót tartó két alak karja egyaránt a rohanó vad felé irányul. A tájrészek tagolása bevezeti és kíséri a figurák alkotta konstrukciót. A gúlán belül kis gúla az előtér két nőalakja. A tömegüket befoglaló élek nyílként vezetnek a szemet Diána megfeszített íjára.

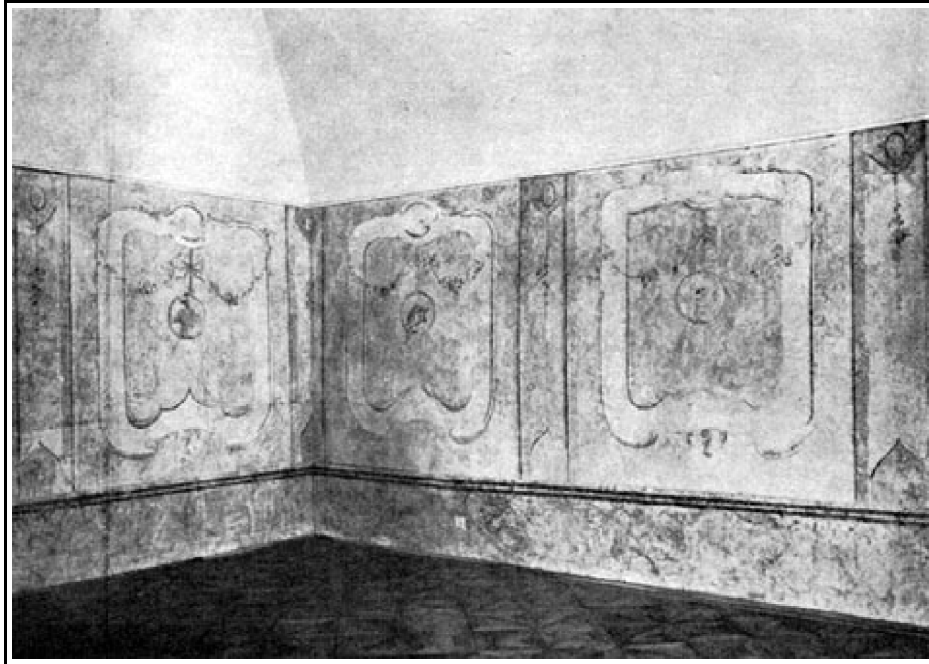
A rózsaszín és a figurális szoba részlete a teljes helyreállítás után

6. „Diána és Kallisztó”. A Zeusz által elcsábított arkádiai királyleány botlásának felfedezése. A képmező felső és alsó részéből nagy felületek hiányoznak. A figurák majdnem teljesen épek maradtak.

A képeket széles, szürke, plasztikusan festett, lombfüzérékkel díszített keretek veszik körül. A kereten túli mezőt okkersárgára festették, s ezt a párkány alatt barna sávval zárták le a festők (Feltételezzük bizonyos jegyek alapján, hogy a képfestő mester mellett nem képfestő is dolgozott). A lábazat szürkésbarna, a képek tengelyében barnás-vörös füzérékkel. A sima, keretbe foglalt mezők világoszöldek, a kályha mögötti felület derített melegbarna.

88A képek egyébként a közhiedelemmel ellentétben – amely a falfestményeket általában freskóknak véli – al secco, vagyis szárazon készültek enyves vagy kazeinos kötőanyaggal, s szemben a nedves alapra, vagyis al fresco festett lazuros képekkel, itt pasztózan és ugyanazt a felületet többször átfestve is lehet dolgozni.

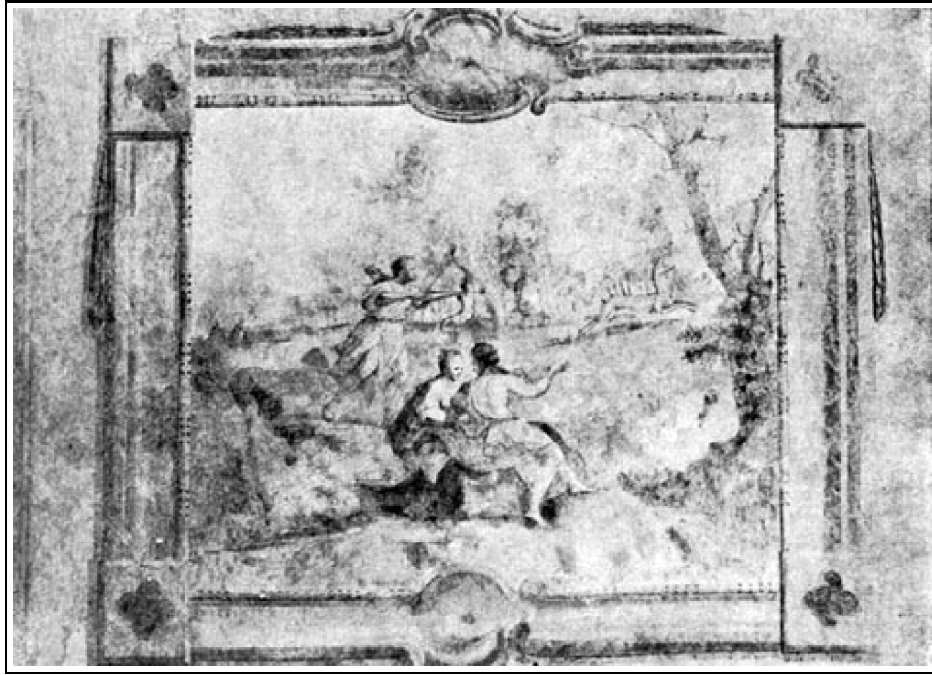
A feltárás után injektáltuk azokat a részeket, ahol – végigkopogtatva a falakat – elválást észleltünk. Az ilyen rések feltöltéséhez 1:1 arányú vízplextol (műgyanta) keveréket használtunk. A falcsúszás okozta nagy repedéseket cementtejjel öntöttük ki. Természetesen az egyes munkafolyamatok között együttfutás volt, tehát a pikkelések durva tömítése, a nagy vakolathiányok pótlása és a további feltárás sem szünetelt. A festőréteg – 1:3 arányú mészköliszt keverék – felhordása és száradása után elkezdtem a retusálást az előttem dolgozó munkatársaim nyomában. A retusáláshoz vízfestéket használtam és vékony puhaszőrű ecsetet. A megkülönböztethetőség miatt a retust függőleges vonalkázással és a pótolandó színnel egy árnyalattal világosabb színnel végezzük, természetesen csak azokon a helyeken, ahol a töredékek alapján az eredetire következtethetünk. A restaurálás szigorúan alkalmazkodó művészete nagy önfegyelmet és azonulási készséget igényel.

Az elkészült madaras szoba részlete

A mennyezetfestés rétegeinek eltávolításakor a párkány helye fölötti sávban tíz, kb. 25×45 cm-es ideális-romantikus tájképcsékét találtunk. Ezek valószínűleg a 19. század elején készültek, miután a 18. századiakat lemeszelték. ⁸⁹A képcséket kovácsoltvas jellegű patronevítés kapcsolta össze, fölöttük párhuzamos csíkozások szaladtak körbe. A képcsék megtartása sok vitát okozott szakmai körökben, mivel egyes vélemények szerint zavarják a belső tér stílusegységét. Végül is a kuriozitásra hivatkozó kívánsága teljesült: a képek maradtak, de körítés nélkül.

A madaras vagy zöld szobában különösen az eredetnél durvább színezésű enyves átfestés eltávolítása okozott gondot. Csak mechanikai tisztítást alkalmazhattunk, s ez a legnagyobb óvatosság mellett is sok retusálni valót hagyott maga után. A nyugati falon mindössze a két központi madármotívum töredéke maradt meg, viszont mivel az egyes mezők csekély eltérésű variációk, a teljes felületet visszafestettem. A déli fal és az ablakbélések hajdani díszítményeit az elenyésző mennyiségű maradék alapján nem tudtam rekonstruálni.

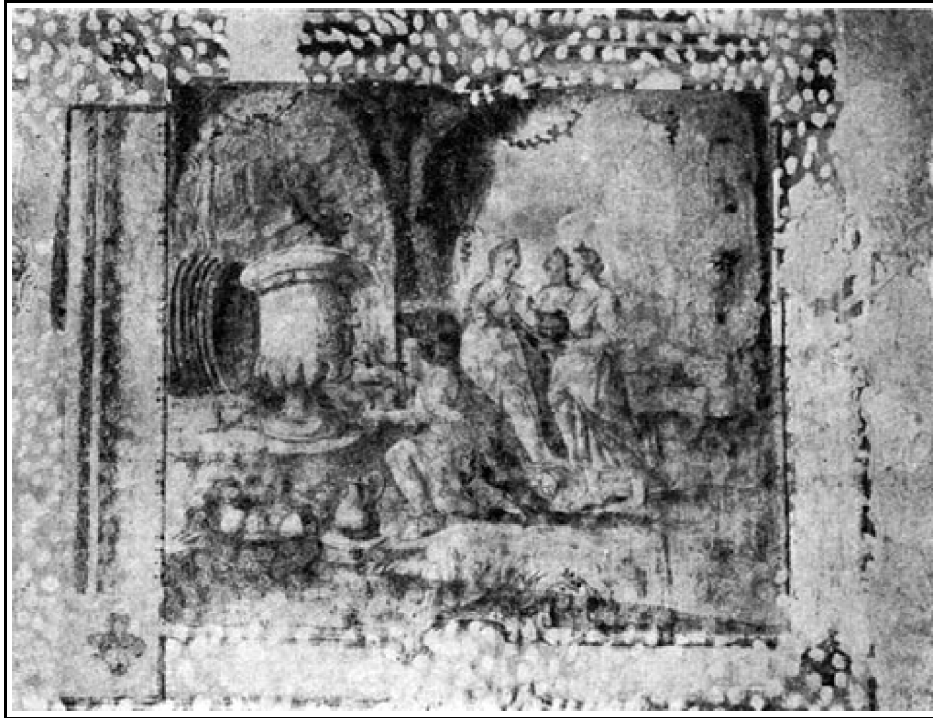
„Vadászó Diána.” Retusálás utáni állapot

Az egzotikus madár gyűrűben, a virágfüzerek, szalagsokrok, hajlított keretmotívumok az érzékeny színelkülönbségű zöld mezőkben, amelyeket megnyugtatóan egészít ki a tagoló lizénák rózsaszínje s a lábazat érett sárgája, méltán tették kedveltté az adott korban a szobakifestésnek ezt a módját.

A rózsaszín vagy antik szoba falait csaknem összefüggően piszkosszürke gipszlejt borította, elválaszthatatlan képződményt alkotva az alatta lévő festékréteggel. Mechanikai leválasztása lehetetlen volt, vegyi kezeléseink is csak tenyérnyi területeken bizonyultak hatásosnak. Más választás híján itt fedőfestékekkel retusáltam.

90A stukkók profilja mindhárom teremben ismeretlen lévén, csak az alaprajzokat képeztük ki 5 mm-es bemélyítéssel, kapart, közúzalekos felülettel. A mennyezetet a hiánypótlások után az egyes szobák színelhangulatának megfelelőre festettük.

A képek keletkezésének pontos idejét nem ismerjük. A copf jegyek alapján viszont feltehetően Polányiné háztulajdonosságának éveiben, közelebbről 1780–1790 között festhette őket a korabeli soproni festők közül nem a legjelesebb, de nagyon jó képességű mester. Színelőját nem találtuk. Munkatársaim nevét viszont, akik a restaurálásban nagy szorgalommal vettek részt, ideírom: Jagodics Antal és Peszlen József kőműves, Köcs István és Mohácsi Sándor segérestaurátor.

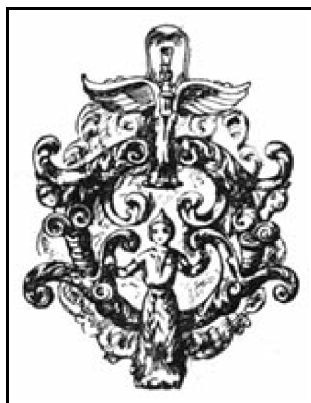
„Borvétel.” Retusálás közbeni állapot

A ház történetére nézve Csatkai Endrétől kaptam a következő adatokat. Még a 18. század közepén sem írták úgy össze az Új utca házait, ahogy egymás mellett állottak, épp ezért az 1734-gyel kezdődő adóösszeírásokban sem könnyű eligazodni. Másolatokból ismerjük az 1686-ból és 1711-ből való összeírásokat. Ekkor Weber Balázsé a ház, aki az előkelő Dobner családból nősült; feltehetően ő is patrícius volt. De könnyelmű lévén, a házra sok adósságot táblázott. Így a város kezelte és a diákok segélyezésére fordítandó alapból több mint 700 ft-ot, Kéry Balázstól 400 ft-ot stb. Emiatt 1693-ban nem sikerült cseréje Eitelhuber vaskereskedővel, akit Kéry figyelmeztetett a betáblázásra. 1725-ben [92](#)Bergmann Mihály kádáré a ház, 1734-től Rothenecker Andrásé. Ettől 1747-ben a Lackner alap veszi át, de az épület rombadólt, újjáépítését Kamper Jakab és Eisenkölbl Jakab soproni kőművesek végezték. 1774. II. 7-én az alapítványtól Kiss Sándor kerületi biztoshelyettes veszi meg, gyermekeitől meg 1776-ban Polányiné Sennyei bárónő (egy Polányi Jusztina 1731-ben a zsirai templomnak ajándékozta a sümegi kegykép másolatát). Polányiné örököseié 1808-ban a ház, kik 1810-ben eladják Szabó Mihálynak, akinek a kezében rövid ideig van az ingatlan. Ugyancsak rövid ideig birtokos a Meskó család; 1811-ben Kovács János megyei esküdt veszi meg, 1813-ban meghalt és özvegye 1815-ben 11 000 ft-ért eladja Asbóth kereskedő özvegyének, Kleinrath Reginának. Ennek örökösei 1821-ben Felsőbüki Nagy Sándornak juttatják árverésen. 1851-ben tőle vásárolja meg Horváth Nep. János.

„Diána és Kallisztó” jelenete, fölötté egy 19. sz-i képecske. (Befejezett állapot)

A házban rendszerint csak egy bérlő lakos, név szerint 1751–1753: Weille András, 1774–1779: Aminger András, 1807–1809: Haubitz Ignác szíjjártó, 1816: Leibrecht Jakab, 1829: Philipp János német szabó, 1848: Piccard János táborszernagy és Zöberer Róza.

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

93 MEGEMLÉKEZÉSEK

1970. XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Lóránt Ödön: Diebold Károly
(1896–1969)

**Lóránt Ödön: Diebold Károly
(1896–1969)**

Csendben, halkán távozott körünkből. Ahogy élt, úgy követte az élet örök törvényét: feltűnés nélkül, észrevétlenül ment el. Nézem önarcképét. Finom visszafojtott mosoly vibrál szája körül. Szeme kutatva néz a távolba, mintha egy kedves gyermekfejet, egy szép virágot, fát, tájat vagy történetet figyelne, és kutató tekintete már meg is lelte a képre kínálkozó alkalmas mozzanatot. Beleélte magát a lefényképezendő témába, kileste a megörökítendő pillanatot, a legtöbbet jelentő helyzetet: azonosult a modellel, érezte annak rezdülését. A kép nem csupán egy pillanatot ábrázolt, hanem annál sokkal többet: a lelki alkatot, a lelkiséget.

94 Finom csendes lénye szerette az ökörnýálás, lilába hajló őszi alkonyatot, szerette a fény és árnyék egymásba simuló lágy hatását. Nem lehet csodálni, hogy hamar megértő barátság fejlődött ki közte és a nagy akvarellista Horváth József festőművész között. Együtt jártak, együtt kerestek témát a téglagyárak környékén, az Ikva partján. Amíg Józsi bácsi csodás színekkal, addig ő a fekete – fehér, majd a barna – fehér árnyalataival fejezte ki a meglátott és megérzett tájak hangulatát, rezdülését.

Sárszentlőrincen született. Tíz hónapos korában már Sopronba került. Édesapja és nagyapja is tanító volt. Mindketten kitűnően rajzoltak. A művészetek iránti szeretetet, hajlamot és tehetséget örökségként kapta. Sopronban az állami reáliskolában a nagynevű, kiváló pedagógus, Seemann Kálmán irányítása és útmutatása alapján fejlődött ki rajz- és festőkészsége. Több éven át az önképzőköri rajzkiállításokon nevét a díjnyertesek között találjuk. Minden évben „tisza jeles” tanuló volt, aki szem előtt tartotta a bölcs mondást: „mens sana in corpore sano”. A tornaközi versenyeken a 100 m-es síkfutásban, a magas- és távolugrásban díjakat nyert. A vérzivataros 1915–1918 években katonai szolgálatot teljesített, majd leszerelése után a budapesti József nádor műegyetem mérnöki karának lett hallgatója. Bár indexe jeles volt, özevgy édesanyja nem tudta anyagilag a kiadásokat fedezni. Ekkor állást vállalt a Seltenhofer Frigyes Fiai Szivattyúgyár és Harangöntödében, ahol rátermettsége és komolysága következtében hamarosan cégjegyző lett. A művészetek iránt érzett vonzalma és a rendelkezésére álló kevesebb szabadidő a festészet teréről a fényképezés felé terelte figyelmét. Mint minden nemesen érző, a szépért rajongó lélek, ő is szerelmese lett Sopronnak. Járt a utcákat, a sikátorokat, tornyokat és várfalakat, és szüntelen kereste a még művészebb, még meglepőbb helyzeteket, amelyek a várost jól ismerők előtt is annak új arcukat mutatták meg. Így született meg 1932-ben a „Soproni Képeskönyv”, amelynek 123 képe közül 96-ot ő fényképezett. Neve

gyorsan ismert lett az országban, de azon túl is. Szerette az erdőt, szerette a természetet. A színes fotográfia arra indította, hogy a két színről áttérjen a pompás színharmóniára. A virágok, virágzó bokrok, az erdők csodálatos színekben pompázó fái mind megragadták figyelmét. Az a mérhetetlen szeretet, amellyel a kis ciklámen-családot megörökítette, amellyel a sokféle zöld színárnyalatban tobzódó fákat, parkrészeket fényképezte, örök emléket állított létrehozójának. A fényképezés tudománya, a technika elsajátítása, valamint a színes felvételek kidolgozásának színhelyes kikísérletezése idejét oly mértékben vette igénybe, hogy 1931-ben addigi állását felmondta és művészi hajlamának engedve önálló foto-műtermet és foto-szaküzletet nyitott. Ebben az időben gyakran vett részt külföldi fényképpályázatokon és több alkalommal nyert első díjat az „Agfa” nemzetközi pályázatán. Neve ismert lett külföldön is. Szinte természetes volt, hogy 1939-ben Heimler Károly a Soproni Szépítő Egyesület elnöke az egyesület 75. éves fennállása alkalmából kiadandó „Sopron Város Műemlékei” című munka képeinek elkészítésével őt bízta meg. Kiváló képei és szakmai tevékenysége elismerésül 1957-ben nagy kitüntetés érte: a „Federation Internationale De L’ Art Photographique” Bernben tagjának ismerte el és ezt díszoklevéllel erősítette meg. A háborús események műtermét megsemmisítették. A változott helyzetben örömmel fogadta a Műszaki Egyetemen kínákozó lehetőségét annak, hogy megszervezhessen egy foto-laboratoriumot, amelynek 95később vezetője lett. Nagy szakmai tudását és tapasztalatát önzetlenül adta át beosztottjainak és hallgatóinak. Sokat járta az arborétumokat és sok ritkaságszámba menő fát és növényt örökített meg pompás színgazdagságban. Alapos tudására támaszkodva fáradságot nem kímélve kereste és kiművelte a színes felvételek előhívásának titkát. Hatalmas képanyagából 1956-ban a Liszt Ferenc Múzeum, 1960-ban pedig az Erdőmérnöki Főiskola színes fényképkiallítást rendezett. A látogatók feljegyzései a meglepetés hangján nyilvánítják elragadtatásukat. Az 1961. évi Ünnepi Hetek alkalmával újra színes fényképkiallításban gyönyörködhetnek a látogatók. Legnagyobb szabású kiállítását 1966-ban az Erdészeti Egyesület 100 éves fennállása alkalmából mutatta be óriási sikerrel.

Az eredményekben gazdag, de küzdelmes élet vége felé közeledett. Elérve a korhatárt, nyugalomba vonult. Csendes, harmonikus életet élt teljes egyetértésben szeretett feleségével, akinek kifinomult művészi érzeke és ízlése sokszor inspirálta. Élete még zárkózottabb, csendesebb lett. Száraz humora utolsó napjáig elkísérte. Emlékét megőrzi az a több ezer fénykép, amely művészi meglátás és kivitel szempontjából útmutató volt. Munkáját és annak eredményességét felmérni szinte lehetetlen. Érdeklődése az élet minden megnyilvánulására kiterjedt. Gyermek-felvételei? Egy halom játékból kiválasztott a csöppség egyet, és amikor elmerült a játszásban, akkor kattant a kioldó. Csupa természetes mozdulatot örökített meg minden erőltettség nélkül. A műemléképületekről a legapróbb díszítő elemig készített felvételt. A fertődi kastély külsőjéről és minden terméről készített felvételeket. Ezeknek a felvételeknek az alapján folyik a kastély helyreállítása. Színes felvételei csodás színhatásban tárják eléink a virágok, bokrok, fák, erdőrészek, ligetek sokaságát. Horváth József festőművész legszebb aktjai, tájképei több mint 50 képen elevenednek meg előttünk. Külön érdekességnek számítanak a kristályok mikroszkópiai felvételei. Tanulmányozta és fotográfálta a szabadon élő és állatkertben ápolt állatok világát. Eredményekben gazdag élet szűnt meg halálával. Munkásságát megmaradt képei méltó helyen: a Liszt Ferenc Múzeumban őrzik meg.

Mindannyian, akik elismerték és csodálták művészetét, a legméltóbban egy válogatott képekből összeállított emlékkiállításra búcsúznánk Diebold Károlytól.

96 A Soproni Szemle szerkesztő bizottsága mély fájdalommal jelenti, hogy

Dr. CSATKAI ENDRE

Kossuth-díjas művészettörténész, kandidátus, ny. múzeumi főigazgatóhelyettes 1970. március 12-én, 74. évében váratlanul elhunyt.

Az országosan ismert művészettörténész a soproni és a megyei műemlékek felkutatásának, a soproni helytörténetírásnak egyik legkiválóbb úttörője volt.

A Soproni Szemlének kezdettől fogva munkatársa, újjászületésétől, 1955-től kezdve pedig fáradhatatlan, lelkes és kiváló szerkesztője.

Halálával a Soproni Szemle szerkesztő bizottsága, Sopron egész társadalma nemcsak kiváló tudóst, munkatársat és szerkesztőt, hanem derűs kedélyű és bölcs barátot is veszített.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: A Frankenburg Irodalmi Kör története. – Idézi Kárpáti Károlyt, az Irodalmi Kör 1892. évi évkönyvéből. – Soproni Helikon 1927. 11. old.

2 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: A fenti kiadványból a 19. oldalon.

3 (Megjegyzés - Popup)

A Vierburgenland c. folyóirat 1919. I. évf. 1. számának bevezetője. Az idézet saját fordításom; ellenőrzés céljára itt közlöm az eredeti szöveget is: Nach jahrzehntelangem Kampfe ist es den Deutschen in Ungarn endlich gelungen, ihre sprachliche und kulturelle Freiheit zu erringen Unsere deutsche Kultur, die erste des Weltballes, legt uns auch die Pflicht ihrer Pflege auf und dieser Pflicht müssen wir gerecht werden, sollen die Kaempfe unserer Vorfahren, der Fleiss unserer deutschen Brüder in Auslande nicht vergeblich gewesen sein, sollen wir ihrer würdig erscheinen! Dies zu verwirklichen, wurde die Zeitschrift „Vierburgenland“ geschaffen, die ohne jedwede Politik, ohne jedwede Parteirichtung nur dazu berufen ist, das Schöne, Gute und Wahre zu künden und verbreiten.

4 (Megjegyzés - Popup)

Csaplovits József: Hét esztendő a magyarság szolgálatában: 1914–1921. – Soproni Almanach 1922. 23. old.

5 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: fent idézett dolgozatból; a 26. oldalon; átveszi Östör elnök székfoglalójából.

6 (Megjegyzés - Popup)

Ns. J.: A soproni katolikus kör 70 éve. – Soproni Katolikus Almanach 1936. – 19. old.

7 (Megjegyzés - Popup)

Parragi György: Egy kis soproni irodalompolitika. – Sopronvármegye 1934. nov. 18. szám.

8 (Megjegyzés - Popup)

Névtelen cikk a Soproni Hírlap 1936. szept. 29. számában.

9 (Megjegyzés - Popup)

Vezércikk Őrségváltás az irodalmi körben címmel a SH 1935. okt. 4-i számában.

10 (Megjegyzés - Popup)

Frankenburg Irodalmi Kör aláírással – SH 1936. X. 31. szám.

11 (Megjegyzés - Popup)

Csaba József: Költő és közönség – Új Sopronvármegye 1939. márc. 2.

12 (Megjegyzés - Popup)

Csaba József: Irodalom és politika. – Új Sopronvármegye 1938. X. 19.

13 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: Bevezetés-féle. – Soproni Helikon 1943. – 3. old.

14 (Megjegyzés - Popup)

Csaba József: A soproni kapu. – Kelet Népe VIII. évf. 7. szám; 1942. ápril. 15.

15 (Megjegyzés - Popup)

Endrédy Z. S.: A vert város. Magyar Sopron. 1947. 111. lap.

16 (Megjegyzés - Popup)

Tóth Sándor: A Szovjet Hadsereg felszabadító harcai Magyarországon. Bp. 1965, 377–378. l.

17 (Megjegyzés - Popup)

Hiller István: Sopron a fasiszta sajtó tükrében. 1944. okt. 15–1945. IV. 1. Soproni Szemle, 1965. XIX. évf., 2. sz., 97–114 l.

18 (Megjegyzés - Popup)

A hivatalos körök a kötelező fertőzőbetegségek bejelentése alapján 1945-ben a polgári lakosság körében 3496 kiütéses tífuszos megbetegedést tartanak nyilván. Ehhez a számhoz a hadifogolytáborokban előforduló megbetegedéseket is hozzászámítva, 1945-ben Magyarország területén a kiütéses tífuszban megbetegedettek számát 8–10 000-re becsülik. Véleményünk szerint ez a becslés erősen mérsékelt, mert csupán a Sopron-környéki lágerek kiütéses tífuszban megbetegedetteinek száma 5–6000-re becsülhető.

19 (Megjegyzés - Popup)

Sopron Megyei Levéltár. Ágfalvi körjegyzőség. 1945 – 228. Közli: Karsai Elek: „fegyvertelen álltak az aknamezőkön...” Bp. 1962. II. k. 677 l.

20 (Megjegyzés - Popup)

S. M. L. Vegyes Iratok, 1944/1945 IX. sz. 84/1945.

21 (Megjegyzés - Popup)

S. M. L. Vegyes Iratok, 1944/1945 IX. sz. 87/1945.

22 (Megjegyzés - Popup)

L. uo.

23 (Megjegyzés - Popup)

A csornai járás közegészségügyi jelentése 1945-ről. S. M. L. Vegyes Iratok 526/1946.

24 (Megjegyzés - Popup)

A rendeletet a hadműveleti terület polgári közigazgatásának vezetője, a hírhedt Endre László adta ki. S. M. L. Polgármesteri Iratok 7/1945.

25 (Megjegyzés - Popup)

S. M. L. Polgármesteri Iratok I. 1/1945 1168/Eln. sz.

26 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap, 1945. III. 7.

27 (Megjegyzés - Popup)

Belügyminiszteri rendelet a közegészségügyi személyzet biztosításáról. S. M. L. Polgármesteri Iratok I 1/1945, 126. 309/1945.

28 (Megjegyzés - Popup)

S. M. L. Polgármesteri Iratok I. 1945 1168 Eln.

29 (Megjegyzés - Popup)

Takáts Kálmán: Sopron város és a megye felszabadulása 1945-ben. Soproni Szemle, 1956, X. évf., 1. sz., 1–15 l.

30 (Megjegyzés - Popup)

S. M. L. Főispáni Iratok, 1945, 55/1945.

31 (Megjegyzés - Popup)

Polgármester felszólalása Sopron thj. város közigazgatási bizottságának 1945. okt. 30-i közgyűlésén. S. M. L. 1945. évi Közig. Biz. Iratok.

32 (Megjegyzés - Popup)

Részletes orvosi jelentés Sopron város általános egészségügyi állapotáról. S. M. L. Soproni Tisztifőorvosi Iratok, 1945 286/45.

33 (Megjegyzés - Popup)

S. M. L. Főispáni Iratok, 1945. 89/1945 sz.

34 (Megjegyzés - Popup)

Boronkai Pál: Sopron újjáépítése. Soproni Szemle, 1960. XIV. évf., 1 sz., 8–33 l.

35 (Megjegyzés - Popup)

L. uo.

36 (Megjegyzés - Popup)

A sebészet, szülészeti az Orsolya-zárdában működött, később ugyanitt a belgyógyászati osztály is. A fül-orr-gége-, bőr-, szemészeti osztályok és a labor az evangélikus elemi iskolában, a fertőző osztály a Zrínyi leánynevelő intézetben nyert elhelyezést.

37 (Megjegyzés - Popup)

S. M. L. Soproni Tisztifőorvosi Iratok, 1945, 286/45.

38 (Megjegyzés - Popup)

A megyei egészségügy személyi adatai Sopronra nem vonatkoznak.

39 (Megjegyzés - Popup)

Fém öntőmintában való öntés.

40 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Deszkásy Boldizsár: A soproni Kaszinó 100 éve. Sopron, 1944.

41 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Ki építette a soproni Liszt Ferenc művelődési Házat? SSz, 1967. 3. szám, 283. l.

42 (Megjegyzés - Popup)

Winkler Oszkár: Sopron művelődési középületeiről. SSz, 1958. 1. szám, 1–23. l.

43 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre ebben az időben dolgozta fel Schlachta Etelka soproni leány tizennyolc kötetes naplóját, amely az 1848-as időket mutatja be s lapjain megjelenik Széchenyi, Wesselényi, Petőfi alakja. – Csatkai Endre szíves közlése.